

Toplum ve Kùltür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social & Cultural Studies

Hakemli Bilimsel Dergi

Peer-Reviewed Academic Journal

Toplum ve Kùltür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies (J-SCS)

e-ISSN: 2667-5854

6 Aylık Akademik Hakemli Bilimsel Dergi - Biannually Peer-Reviewed Academic Journal

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue:14, Aralık/December

Akademik Yayıncılıkta 7. Yıl / 7th Year in Academic Publishing

Erişim - URL: <http://www.toplumvekultur.com/> & <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jscs>

Editör Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Çağatay Sarp (Baş Editör / Editor in Chief) – Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale-TR

Prof. Dr. Aysun Sungurhan (Alan Editörü: Türk Dili ve Edebiyatı) – Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale-TR

Doç. Dr. Senem Ceylan (Alan Editörü: Arap Dili ve Edebiyatı) – Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir-TR

Doç. Dr. Gamze Ebru Çiftçi (Alan Editörü: Yönetim Bilimi) – Hitit Üniversitesi, Çorum-TR

Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Gözde Mocan (Alan Editörü: Felsefe-Sosyoloji) – İstanbul Gelişim Üniversitesi,
İstanbul-TR

Dr. Öğr. Üyesi Onur Işık (Alan Editörü: Batı Dilleri ve Edebiyatları) -Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Tokat-TR

Dr. Buğra Kaş (Alan Editörü: Çeviribilim) -Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat-TR

İngilizce Dil Editörleri: Dr. Öğr. Üyesi Onur Işık -Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat-TR

Sayı Editörü / Editor of the Issue:

Dr. Öğr. Üyesi Onur Işık -Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat-TR

Editör Yardımcıları:

Nur Sena Zeytin, Nigar Taşçı, Senanur Doğruöz-TR

Dergimizde sayı editörü uygulaması mevcuttur. Sayı editörleri ve her bir sayıdaki alan editörleri değişim gösterebilmektedir.

Hakem Kurulu / Reviewers Board

- Prof. Dr. Sıtkı Yıldız / Polis Akademisi, Ankara (TR)
- Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara (TR)
- Prof. Dr. Dolunay Şenol / Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale (TR)
- Prof. Dr. Erdal Aksoy / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara (TR)
- Prof. Dr. Selahaddin Halilov / Azerbaycan Milli İlimler Akademisi (AZERBAJYCAN)
- Prof. Dr. Hayati Beşirli / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara (TR)
- Prof. Dr. Remzi Kılıç / Erciyes Üniversitesi, Kayseri (TR)
- Prof. Dr. Kenan Has / Erciyes Üniversitesi, Kayseri (TR)
- Prof. Dr. Hande Şahin / Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale (TR)
- Prof. Dr. Seyfullah Korkmaz / Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir (TR)
- Prof. Dr. Mehmet Ali Çelikel / Pamukkale Üniversitesi, Denizli (TR)
- Prof. Dr. İbrahim Mazman / Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale (TR)
- Prof. Dr. Kâmil Şahin / Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale (TR)
- Doç. Dr. Mehmet Zeki Duman / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van (TR)
- Doç. Dr. Ömer İshakoğlu / İstanbul Üniversitesi, İstanbul (TR)
- Doç. Dr. Aytül Tamer Torun / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara (TR)
- Doç. Dr. Nevzat Topal / Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde (TR)
- Doç. Dr. Birgül Koçak Oksev / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van (TR)
- Doç. Dr. Aliaksei Zhurauliou / Ulusal İstatistik, Muhasebe ve Kont. Akademisi (UKRAYNA)
- Doç. Dr. Ejder Çelik / Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat (TR)
- Doç. Dr. Oğuzhan Bilgin / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara (TR)
- Doç. Dr. Ayla Oğuz / Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat (TR)
- Doç. Dr. Ferma Lekesizalın / İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul (TR)
- Doç. Dr. Sıddık Çalık / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara (TR)
- Doç. Dr. Alev Duran / İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul (TR)
- Doç. Dr. Hülya Çakır / Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat (TR)
- Doç. Dr. Günce Demir / Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale (TR)
- Doç. Dr. Fatih Yıldız / Düzce Üniversitesi, Düzce (TR)

- Dr. Öğr. Üyesi Hasan Tahsin Selçuk / Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Yeşilyurt / Samsun Üniversitesi, Samsun (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Melis Mülazımoğlu Erkal / Ege Üniversitesi, İzmir (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Murat Göç / Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Nesrin Yavaş / Ege Üniversitesi, İzmir (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Nihal Demirkol Azak / Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Reyhan Özer Taniyan / Pamukkale Üniversitesi, Denizli (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Züleyha Ünlü / Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Baysar Taniyan / Pamukkale Üniversitesi, Denizli (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Gamze Sabancı Uzun / İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Alir Ersan / Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Antalya (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Özlem Gümüştubuk / Ege Üniversitesi, İzmir (TR)
- Dr. Öğr. Üyesi Uğur Ada / Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat (TR)
- Dr. Rafal Rebilas / Dağbrowa Górnicza Üniversitesi (POLONYA)
- Dr. Mustafa Büyükgebiz / Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Antalya (TR)

Yayın Kurulu & Publishing Board

- Prof. Dr. Abulfaz Süleymanov / Üsküdar Üniversitesi, İstanbul (TR)
- Prof. Emer. Stephen Kalberg / Boston Üniversitesi (AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ)
- Doç. Dr. Çağatay SARP / Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale (TR)
- Doç. Dr. Fahri Atasoy / Gazi Üniversitesi, Ankara (TR)
- Doç. Dr. Cahit Bağcı / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van (TR)
- Doç. Dr. Oleksandr V. Khyzhniak / Vrije Universiteit Amsterdam (HOLLANDA)
- Doç. Dr. Elena Krainiuchenko / Pyatigorsk Devlet Üniversitesi (RUSYA FEDERASYONU)
- Dr. Öğr. Üyesi Onur Işık / Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat (TR)
- Dr. Patrizia Rinaldi / Granada Üniversitesi (İSPANYA)

Ethical Principles & Publication Policy:

<https://www.toplumvekultur.com/tvkjml/index.php/en/ethical-principles-publication-policy>

Etik Kurallar ve Yayın İlkeleri:

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi (Journal of Social & Cultural Studies) [Creative Commons Atıf 4.0](#)

[Uluslararası Lisansı](#) ile lisanslanmıştır.

- Dergiye gönderilen bütün bilimsel yazılarda, [COPE](#) (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartları dikkate alınmalıdır.
- Yazarların değerlendirilmek üzere bir makale gönderirken ORCID ID'lerini kullanmaları gerekir.
- Makalelerin tüm versiyonlarının kısıtlama olmaksızın yazarın seçeceği kurumsal veya kurumsal olmayan herhangi bir arşivde saklanmasına izin verilir.
- Dergiye yüklenen bütün makaleler için Turnitin veya Itenticate benzerlik programından rapor alınması şartı geçerlidir.
- Gönderilecek olan makalelere Turnitin veya Itenticate intihal raporu da eklenmelidir.
- “Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi”nin (J-SCS) yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.
- Dergi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez çıkar. Yayın periyotları “yıl – sayı” şeklinde belirtilir.
- Makale değerlendirme sürecinin başvurudan sonra çıkacak ilk sayıdan önce tamamlanacağı garanti edilmez!

Değerlendirme Süreci:

- “Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi” birinci yazarı “doktor” veya “doktora öğrencisi” unvanına sahip bütün araştırmacıların çalışmalarına açıktır. Birinci yazarı “doktor” veya “doktora öğrencisi” olan makalelerin ikinci, üçüncü ve dördüncü yazarlarının “doktor” veya “doktora öğrencisi” unvanına sahip olması zorunlu değildir. Bir makalede en fazla dört yazar ismi bulunabilir. Yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmış olan makaleler editör incelemesinden geçtikten sonra hakem incelemesine sunulur. Dergide çift kör hakem uygulaması mevcuttur.
- Hakemler makalede düzeltme isteyebilir, doğrudan ret veya kabul edebilir. Hakem değerlendirmesi sonu ret edilen makaleler için yazarı tarafından üçüncü bir hakem değerlendirmesi istenebilir, editör bu talebi uygun görürse makale üçüncü bir hakeme gönderilir. İki hakemden birinin kabul, diğerinin ret verdiği durumlarda ise editör makaleyi kabul ya da ret edebilir yahut üçüncü bir hakemden değerlendirme isteyebilir.

- 2018 ve 2019 Yıllarında sadece sayı editörü gözetiminde yayımlanan dergi, 2020 yılı itibarıyla alan editörleri tarafından da incelenmeye başlamıştır.
- Dergiye başvurusu yapılan makalelerin işlem süresi metnin içeriğine, yazım kurallarına uygunluğuna, hakemlerin eleştirilerine ve yazarın düzeltme yaptığı süreye göre değişkenlik arz eder. Başvurusu alınmış olan bir makalenin değerlendirmesinin başvuru tarihinden sonra çıkacak ilk sayıdan önce tamamlanacağı garanti edilmez.

Telif Hakları:

- “Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi”nde yayımlanan makalelerin yazarları, aşağıdaki haklara hanel gelmeksizsin makalelerinin telif haklarından feragat ederler.
 - 1) Patent hakları;
 - 2) Yazar(lar)'ın CC-BY lisansı altındaki makaleleri aynen üçüncü şahısların kullanım hakkında olduğu gibi sınırlandırma olmaksızın kullanım hakları. (Yazar(lar)'ın bundan sonraki kitaplarında veya diğer eserlerinde makalenin tamamını ücretsiz kullanma hakkı)

Ücret Politikası:

- Yayınlar için eser sahiplerinden herhangi bir ücret alınmaz, editörlere, yayın kuruluna ve hakemlere ve eser sahiplerine herhangi bir ücret ödenmez. Dergide yayımlanması için iletişim adresine makale gönderen yazarların telif hakkı ile ilgili bu açıklamayı okuyup onayladığı kabul edilir.

Açık Erişim Politikası:

- “Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi” (J-SCS) sadece elektronik ortamda www.toplumvekultur.com ve dergipark.org.tr üzerinden yayımlanır, açık erişim politikasını benimser.
- Dergiye gönderilen bütün yazılar, derginin lisanslandığı [Creative Commons Attribution 4.0 International License](#) şartlarını onayladığı kabul edilir. [Creative Commons Attribution 4.0 International License](#) gereğince eser, <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.tr#> de belirtilen şartlar kapsamında ticari amaç da dâhil olmak üzere her türlü amaç için her ortam veya formatta kopyalanabilir, yeniden dağıtılabilir ve eser üzerinde uyarlama yapılabilir.
- “Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi” (J-SCS), *Budapeşte Açık Erişim Bildirgesi*'nde yer alan, hakemli dergi literatürünün açık erişimli olması girişimini destekler ve yayımlanan tüm yazıları herkesin ulaşabileceği bir ortamda ücretsiz olarak sunar. Bu bildirmede açık erişim, “bilimsel literatürün internet aracılığıyla finansal, yasal ve teknik bariyerler olmaksızın, erişilebilir, okunabilir,

kaydedilebilir, kopyalanabilir, yazdırılabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir olması” anlamında kullanılmıştır. Bu sebeple bu dergide yer alan çalışmalar, yazarına ve özgün kaynağa atıfta bulunduğu sürece, kullanılabilir. Bunlar için yazarlardan veya dergiden izin alınması gerekmez. Bu dergideki çalışmalara arama motorları, web siteleri, bloglar ve diğer dijital platformlar arasında ulaşılabilir. Dergimizin benimsediği bu açık erişim politikalarına <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/turkish-translation> adresinden ulaşılabilir.

İntihal Politikası

- *Turnitin* ve *iThenticate* – İntihali Engelleme Programları, akademik çalışmalarda intihalleri tespit etmek amacıyla pek çok akademik dergide ve “Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi”nde kullanılmaktadır. Program doğrudan akademik yayınların değerlendirilmesi ile ilgili kapsamlı bir akademik içeriğe sahiptir. *Turnitin* ve *iThenticate*'e yüklenen her belge büyük bir veri tabanındaki belgelerle karşılaştırılmaktadır.
- Çalışmalarını gönderen yazarlar etik ihlal yapmadıklarını beyan etmiş sayılırlar.
- Dergi editörleri raporları nitel ve nicel olarak inceler. *Turnitin* ve *iThenticate* programı aracılığıyla intihal yaptığı tespit edilen yazarların eserlerine dergimizde yer verilmez. Bu konuyla ilgili rapor yazara ve (gerekli görülmesi halinde) ilgili kurum ve kuruluşlara gönderilir.

Katkı Oranı, Çıkar Çatışması ve Alınan Destek Beyanı:

- Katkı oranı, çıkar çatışması ve alınan destek beyanı yukarıdaki form ile sunulmalıdır. Bu form makale ve diğer evraklarla beraber başvuru esnasında sisteme yüklenmeli veya e-posta ile editöre gönderilmelidir. İmzalı form gönderilmeksizin yapılan başvurular değerlendirmeye alınmayacaktır. 2023 yılından itibaren bu formlardaki beyanlara makale sonunda yer verilmektedir.

Yazarların Dikkat Etmesi Gereken Etik Kurallar:

- Tüm yazarlar araştırmaya önemli ölçüde katkıda bulunmuş olmalıdır.
- Yazarlar sayfa başında bulunan telif hakkı sözleşmesini okuyup, imzalayıp iletişim adresine göndermelidirler.
- Tüm yazarlar, hatalı bilgileri geri çekmek veya düzeltmekle yükümlüdür.
- Daha önce başka bir yazılı kaynakta yayımlanmış veya değerlendirme aşamasında olan eserler “Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi” yayın sürecine kabul

edilmezler. Yayımlanan yazılar ile ilgili bütün etik ve yasal sorumluluk yazarlarına aittir.

- Makalelerde metin, şekil, çizim, bulgu ve sonuçların akademik yayın kurallarına uygun olarak yapıldığından ve hiçbir şekilde intihal içermediğine emin olunmalıdır.
- Aşağıdaki durumlarda etik kurul raporunun sunulması zorunludur.
 - Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
 - İnsan (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
 - Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.Etik kurul raporunu sunulan makalelerin dipnotlarında gerekli açıklama yer almalıdır.
- Makalede adı ilk sırada yer alan yazar, sorumlu yazar olarak atanır ve tüm ortak yazarlar adına hareket eder, çalışmanın herhangi bir bölümünün doğruluğu veya bütünlüğü ile ilgili konuların uygun şekilde değerlendirilmesini sağlar.
- Sorumlu Yazar aşağıdakilerden sorumludur:
 - Listelenen tüm yazarların, yazarların adları ve sıraları da dahil olmak üzere, makaleyi göndermeden önce onayladığından emin olmak;
 - Yayınlanmadan önce ve sonra dergi ile tüm ortak yazarlar arasındaki tüm iletişimi yönetmek;
 - Eserin yeniden kullanımı konusunda şeffaflık sağlamak ve yazıda yer alan yayınlanmamış herhangi bir materyalden editöre bahsetmek;
 - Tüm yazarların veri beyanlarına ilişkin açıklamaların, beyanların ve şeffaflığın uygun şekilde yazıya dahil edildiğinden emin olmak.

Editörlerin Dikkat Etmesi Gereken Etik Kurallar:

- Alan editörleri ve sayı editörleri makalelerin özgün, bilimsel bir çalışma olup olmadığını yukarıda belirtilen kriterlere göre inceleyecektir.
- *Turnitin* veya *iThenticate* intihal programından alınmış intihal raporu sayı editörü tarafından değerlendirilecektir. Sorunlu görünen makaleler editör kurulu tarafından incelenecektir. Editör – Editör Kurulu tarafından uygun görülmeyen hiçbir makale için hakem değerlendirme süreci başlatılmayacaktır.

Hakemlerin Dikkat Etmesi Gereken Etik Kurallar:

- Hakemler çalışmalarını akademik kalite yönünden olduğu kadar <https://publicationethics.org/guidance> kadar standartlarına ve genel uluslararası yayın

etiğine uygun olup olmaması bakımından da değerlendirileceklerdir.

- Etik konularda hakemler ve editörler çapraz kontrol ilkesiyle çalışırlar.
- Bir hakemin etik sorun sebebiyle ret verdiği bir çalışma editör veya editörler kurulu tarafından kabul edilemez.
- Çift kör hakemlik uygulaması geçerli olan dergide hakemler ve yazarlar birbirlerinin ismini bilmezler.
- Hakemler değerlendirdikleri makalelerle ilgili olarak raporları haricinde herhangi bir platformda sözlü ya da yazılı beyanda bulunamazlar.

Stylesheet and Submission:

<https://www.toplumvekultur.com/tvkjml/index.php/en/stylesheet-submission>

Yazım Kuralları ve Başvuru

Dergimiz, Haziran ve Aralık sonunda olmak üzere yılda iki sayı şeklinde yayımlanır. Haziran sayısı için 30 Nisan'a kadar, Aralık sayısı için 30 Ekim'e kadar başvuru kabul edilir. Makalenin değerlendirme sürecine, sayıdaki yoğunluğa veya editör kurulu kararına bağlı olarak başvurusu yapılmış ve/veya kabul almış makaleler sonraki sayılarda yayımlanabilir. Makale Başvurusu:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jscs>

Yazım kurallarına, yayın ilkelerine ve etik kurallara tamamen uyumlu olmayan makaleler hakem değerlendirmesine alınmamaktadır. Lütfen yazım kurallarından önce "Etik Kuralları ve Yayın İlkeleri" menüsünü okuyunuz.

Başvuru yaparken Turnitin veya iThenticate benzerlik raporu da Dergipark sistemine yüklenmelidir. Başvuru esnasında yüklenecek benzerlik raporunda yazar ismi ve bilgileri "bulunmamalıdır"!

Yayın başvurusu yapılırken çıkar çatışması beyanı da imzalı şekilde yüklenmelidir.

Yayımlanmak üzere gönderilecek bütün metinler Türkçe veya İngilizce olmalıdır. Makale Türkçe yazılmışsa Türkçe ve İngilizce öz, İngilizce yazılmışsa İngilizce ve Türkçe öz içermelidir.

Bütün metinler yukardaki linkte görülen "Makale Şablonu" üzerine yazıldıktan sonra .doc veya .docx formatında yüklenmelidir.

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanmak üzere gönderilen makaleler daha önce herhangi bir şekilde yayımlanmamış veya herhangi bir yere yayımlanmak üzere gönderilmemiş özgün çalışma niteliği taşımaktadır.

Kenar boşlukları A4 kağıda 4 yandan 2,5 cm. olacak şekilde ayarlanmalıdır. Ana metin paragraf ayarlarından verilecek boşluklar aşağıda belirtilen şekilde yapılmalıdır.

Ana metin satır aralığı: 1,5, Önce: 6 nk, Sonra: 6 nk;

Öz satır aralığı: 1, Önce: 6 nk, Sonra: 6 nk

Makalenin fontu "Garamond" olmalıdır. Ana metin ve Öz 12 punto, 3 satırdan uzun olan veya 40 kelimeyi geçen doğrudan alıntılar ise sağdan ve soldan 1 cm boşluk bırakılarak yeni bir paragrafta 11 punto ile tek satır aralığında yazılmalıdır. Alıntılar ve öz için italik karakter kullanılmamalıdır.

Sadece çalışmanın başlığı ve alt başlıkları kalın yazılmalıdır. Her bir alt başlıktan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Notlar ve açıklamalar (varsa eğer) dipnot olarak verilmelidir.

Yazarın adı, soyadı, e-posta adresi ve ORCID numarası ilk sayfada dipnot olarak belirtilmelidir. Metin iki yana yaslanmalı, makale başlığı için sayfa ortalanmalı, alt başlıklar sola yanaşık olmalıdır. Alt başlıklar aşağıdaki şekilde olmalıdır:

Giriş

1.Küreselleşme ve Göç

1.1. Göçmen Ağları

1.1.1. Sosyal Sermaye ve Göç
Türkiye'ye Zorunlu Göçler

2.1. Önder Mahallesi – Ankara Saha Çalışması
Sonuç

Makaleler 4.000 kelimedenden az olmamalı, 10.000 kelimeyi geçmemelidir. Makale dilindeki öz 200 kelimedenden az olmamalı, 300 kelimeyi geçmemelidir.

Gönderilen makalelerin alıntılama ve referans şekli ve yazım tarzı Publication Manual of the American Psychological Association (6th ed.) formatında olmalıdır. APA formatı ile ilgili bilgi American Psychological Association stil sayfasından edinilebilir. Bkz: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references>

Makalede geçen atıflar şu örneklerdeki gibi olmalıdır: Bourdieu'nun (2014) belirttiği üzere...

Wagner'e (2001, ss.81-82) göre... veya Wagner'e (2001, ss.81-82) [sayfa numarası gerekli olduğu durumlarda]...

———— (Berger, 2011: s.38). veya ————— (Berger, 2011, s.38)

Not: Metin içi atıflarda sayfa numarası bulunmamasının tek istisnası eserin tamamına veya ana fikrine yapılan göndermelerdir.

Kaynakça ve atıf örnekleri için bakınız:

Makaleler kaynak gösterilirken kaynakçada cilt, sayı ve sayfa aralığı gösterimi için şunlardan biri tercih edilebilir: C.3. S. 19. ss.103-132 veya 3(19), 103-132
Detaylı bilgi için bkz.

<https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references>

Taradığımız İndeksler / Indexes

Toplum ve Kùltür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

e-ISSN: 2667-5854

Hakemli Bilimsel Dergi

Peer-Reviewed Academic Journal

Yıl/Year : 2024

Sayı/Issue : 14

İletişim / Contact: editor@toplumvekultur.com

İÇİNDEKİLER / INDEX

Araştırma/Research:

Orta Doğu'da Ulus-Devlet Sorunu (The Nation-State Problem In The Middle East), Burakcan KAZAN&İbrahim MAZMAN, ss/pp. 1-16

Gizemlileştirme ve İktidarın Ayrılmazlığı: Goffman'ın Sosyal Teorisi ve İktidar Problemi (The Inseparability of Mystery And Power: The Problem of Power In Goffman's Social Theory), Mustafa SOLMAZ, ss/pp. 17-34

Masallarda Kadın Temsili: Feminist Yeniden Yazımın İmkânları Üzerine Bir Değerlendirme (Representation of Women In Tales: An Assessment of The Possibilities of Feminist Rewriting), Kinem TOKDEMİR, ss/pp. 35-57

19. Yüzyıl Amerikan Şiirinde Devrimci Bir Kadın Şair: Emily Dickinson Şiirlerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini (A Revolutionary Woman Poet in The 19th Century American Poetry: Gender Roles in The Poems Of Emily Dickinson), Özlem KARAGÖZ GÜMÜŞÇUBUK, ss/pp. 58-73

Non-Human Actors in The Professional Area For Translators And Interpreters in Türkiye: A Lens Into The Sector Through Actor-Network Theory (Türkiye'de Çevirmenlik Mesleğinde İnsan Dışı Aktörler: Aktör-Ağ Kuramı Üzerinden Sektöre Bir Bakış), Burçin KEF, ss/pp. 74-91

Kitap İncelemesi / Book Review

Sürünün İçinde Olmak: Dijital Dünyanın Eleştirisi Üzerine Bir Okuma (Being in The Swarm: A Reading on The Critique of The Digital World), Rabia ZAMUR TUNCER, ss/pp. 92-107

ORTA DOĞU'DA ULUS-DEVLET SORUNU

Burakcan KAZAN¹

İbrahim MAZMAN²

Öz

Orta Doğu, geçmişten günümüze kadar dünyamızda önemli bir yere sahip olmuş bir bölgedir. Bu bölgeyi sadece yer altı zenginliğiyle anmak, bölgenin tarihine karşı büyük bir yanlış olacaktır. Aynı zamanda burası din, devlet vb. gibi alanlarda tarihin sıfır noktası olan bir bölgedir. Bölgenin her anlamda bu kadar büyük önemde olması sosyal bilimciler için büyük bir önem arz etmektedir. Bu makalede, devletin ortaya çıktığı Orta Doğu bölgesinde modern devlet anlayışı olan ulus-devletin neden bölgeyle uyum sorunu yaşadığı fikri tartışılmaktadır. Bu tartışmada ilk olarak Orta Doğu'da daha önce egemen olan güçlerin devleti yönetirken kullandıkları biçimler ele alınmış ve bu güçlerin bölge halkıyla kurduğu bağ ile beraber nasıl bir ortak zeminde buluştukları örneklerle açıklanmıştır. Aynı zamanda ulus-devlet fikrinin, Orta Doğu toplumlarıyla yaşadığı hukuksal, fıkırsal, kültürel vb. gibi ayrılıkların bölgenin yönetsel olarak istikrarsızlığa doğru götürdüğü düşüncesi anlatılmaktadır. Bu bağlamda Orta Doğu toplumlarında kimlik düşüncesinde ön plana koyulan dinsel kimlik, ulus-devlet düşüncesiyle zıt oluşu çalışmada ele alınan diğer bir husustur. Bunun nedeni ümmet kimliğinin Orta Doğu toplumları için daha önem arz ettiği fikri çalışmanın ana gövdesini oluşturan önemli bir noktadır. Aşiretlerin ulus-devlet fikriyle rahatça hareket edememesi ve gelenekleriyle bağdaşmaması, Mezghani'nin açıklamalarıyla ele alınmış ve hukuksal bir çerçeve sunulmuştur. Özellikle milliyetçilik kavramının ön planda olduğu ulus-devlet ile aşiretlerin geleneksel olarak gelen ümmet kimliği birbirlerine zıt olduklarına dikkat çekilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, Orta Doğu'daki devletlerin ulus-devlet fikriyle neden sorunlar yaşadığını, geleneksel devlet yapılarını inceleyerek günümüzdeki sorunların kaynağının anlaşılması amaçlanmaktadır. Çalışmada bilgi toplama yöntemlerinden niteliksel araştırmanın doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucu olarak, ulus-devletin Orta Doğu'da devletler için dar bir devlet yönetme anlayışına soktuğu ve aynı zamanda bu durumun toplum tarafından benimsenmeme nedeninin hem hukuksal hem de kültürel geleneklerinden gelen nedenler olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Devlet, Milliyetçilik, Aşiret.

THE NATION-STATE PROBLEM IN THE MIDDLE EAST

Abstract

The Middle East is a region that has played an important role in our world from the past to the present. It would be a grave mistake to remember this region only for its underground wealth. At the same time, this is a region that is the zero point of history in areas such as religion, state, etc. The fact that the region is so important in every sense is of great importance for social scientists. This article discusses why the nation-

¹ Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, burakcankazan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2708-5740

² Prof. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, İTBF, Sosyoloji Bölümü, ibrahimmazman5@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-0564-502X

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.11.2023

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 1-16

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>

state, which is the modern understanding of the state in the Middle East region where the state emerged, has a problem of compatibility with the region. In this discussion, firstly, the forms used by the previously dominant powers in the Middle East in governing the state are analyzed and how these powers met on a common ground with the connection they established with the people of the region is explained with examples. At the same time, the idea that the legal, intellectual, cultural, etc. differences between the nation-state idea and the Middle Eastern societies have led the region towards administrative instability is explained. In this context, religious identity, which is put at the forefront in the idea of identity in Middle Eastern societies, is another issue discussed in the study. This is because the idea that the identity of the ummah is more important for Middle Eastern societies is an important point that forms the main body of the study. The inability of tribes to move freely with the idea of nation-state and its incompatibility with their traditions is addressed with Mezghani's explanations and a legal framework is presented. In particular, it is pointed out that the nation-state, where the concept of nationalism is at the forefront, and the traditional ummah identity of the tribes are in opposition to each other. The main purpose of this study is to understand why states in the Middle East have problems with the idea of nation-state and the source of today's problems by examining traditional state structures. Document analysis method of qualitative research, one of the methods of information gathering, was used in the study. As a result of the study, it is concluded that the nation-state has led to a narrow understanding of state governance for states in the Middle East, and at the same time, the reason why this situation is not adopted by the society is the reasons coming from both legal and cultural traditions.

Keywords: Middle East, State, Nationalism, Tribe.

Giriş

Orta Doğu coğrafyası hem insanlık hem de uygarlık tarihinin en önemli kesişme noktalarından birisidir. Günümüzde hâlâ dünyanın en hareketli bölgelerinden birisi olan Orta Doğu, yerleşik yaşamın, siyasal güç ve egemenlik biçimlerinin, dinsel kurumların biçimlendiği bir bölgedir. Bölgede çok sayıda uygarlık kurulmuş ve bu uygarlıklar hem dünyayı etkileyen eserler hem de kültürel değerler üretmişlerdir. Kurulan uygarlıkların mirası diğer kültürlerle ve uygarlıkların gelişmesine dayanak oluşturmuş ve insanlığın ortak kültüründe ve değerlerinde önemli bir yer tutmuştur.

Orta Doğu üzerine günümüzde yapılan çalışmaların çok arttığı bir gerçektir ve bu çalışmalar genellikle sorunların kökeninde "dış güçlerin" etkilediği olayların bulunduğu savı üzerinde biçimlenen çalışmalardır. Ancak sorunların kökeninde dış güçlerin yanında gerçekte Orta Doğu'daki devlet geleneği ve ulus-devlet düşüncesinin yeterince buluşamamış olmasının ve bunun sonucunda büyük sorunların ve kamplaşmaların ortaya çıkmasının yattığını görmekteyiz. Ulus-devletin dayandığı milliyetçilik ve laiklik düşünceleri Orta Doğu'da bütün ideolojik ve kültürel yüküyle birlikte geçmişten gelen ümmetçilik ve aşiretçilikle hiç bağdaşmadığı için, bugün de bölgenin sorunları bütün şiddetiyle sürmektedir. Bu çalışmada Orta Doğu'daki devlet gelenekleri incelenerek bölgedeki bugün yaşanan devlet sorunlarının ne olduğunun anlaşılması amaçlandı.

1. Orta Doğu'da Devletin Kökeni

Orta Doğu modern 'devlet' varlığının ve politik örgütlenmesinin kent-devlet biçiminde tasarlandığı birinci merkezdir. Orta Doğu'da kurulan ilk devlet yaklaşık M.Ö 3500-2000 yıllarında kurulan Sümer kent devletiydi. Sümer kent devleti Wittfogel'in kuramsal altyapısını oluşturduğu "sulama" olgusuyla açıklanabilir. Wittfogel'e göre, sulamalı tarım için su yolu kazmak, bu su yolunu korumak ve su taşmalarını engellemek amacıyla denetim yapmak devlet gibi güçlü ve kaynakları yönlendirebilen bir örgütün varlığını gerektirmekteydi (Huot, Thalmann ve Valbelle, 2000, s.76). Mezopotamya ve Mısır gibi ilk uygarlıklar da Nil, Fırat ve Dicle ırmaklarının çevresinde kurulmuşlardır. Nil, Fırat ve Dicle sayesinde sulanan yağışsız coğrafyalarsa, MÖ 500'lere dek sürecek olan Orta Doğu uygarlığının yapılanmasına tanıklık etmişlerdir. Bu dönemde Orta Doğu, özellikle de Fırat ve Dicle'nin ortasında yer alan Mezopotamya, kendine özgü ve yenilikçi bir uygarlığın beşiği olarak, yakınlarındaki başka kültürlerden oldukça öndeydi. Ancak yönetsel olarak Mezopotamya ayrı bir yerel ailenin yönetimindeki beylikler mozaiki olarak bölünmüştü. Bu kent-devletleri, dinsel, politik ve bilimsel eylemlerin yoğunlaştığı birimler olan kentlerin çevresinde gelişen bir toplum prototipi oluşturmuştur (Ateş ve Ünal, 2004, s.22).

Yönetim erkinin her zaman bir bağıllık duygusuyla politik gücü sağlaması da Orta Doğu'da ilk otoriter monarşilerin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Thorkild Jacobsen, bu dönemi "ilkel demokrasiden mutlakiyet rejimine geçiş" biçiminde tanımlamaktadır (Ateş ve Ünal, 2004, ss.22-23). Jacobsen'e göre, ilk olarak, özgür insanlar belli geçici bunalım evrelerinde, sözcüleri su baskını ya da kargaşa durumunda, güçlükleri aşmak için otoritenin bir bölümünü sürekli olarak özel bir kişiye, bir rahibe ya da krala aktarmaktaydılar. Birtakım hırslı krallar, geçici bir süreliğine almış oldukları erki korumaya yöneldiler ve böylece yasal ve yönetsel otoritenin kalıtsal sahipleri ve devletin en önemli ekonomik yapısı olan kentin ana tapınağının yöneticileri durumuna geldiler (Huot, Thalmann ve Valbelle, 2000, s.75).

Mezopotamya uygarlığının oluşumunda daha sonra Orta Doğu toplumlarını da biçimlendirecek iki önemli etken rol aldı: din ve imparatorluk. İlk kentler, küçük köy toplumlarının, tanrılara hizmet için ortak bir teslimiyete dayalı tapınak toplumları olarak bütünleşmesiyle oluştu (Lapidus, 2005: s.30). Sümerlerden sonra Mezopotamya'da Akadlar, Asurlar, Babiller ve Anadolu'da

Hitit devleti kurulmuştur. Aynı dönemde bir akarsu vadisi olan, Nil çevresinde peş peşe kurulan Mısır devletleri de Orta Doğu'nun uygarlık tarihinin bir parçasıdır. Mezopotamya bölgesindeki zenginliğin, bir nedeni burada ağaç, taş ve değerli yer altı ve yer üstü kaynaklarının olmamasıdır. Bu durum bölgede yaşayan insanların ürettiği tahıla karşılık bu maddeleri elde etmeye çalışmasına neden olmuştur. Mezopotamya bölgesinde bol tarım ürünlerinin artan ticareti sonucunda tüccar sınıfının varlık düzeyi artmış ve bölge gelişmiştir (Sander, 2011, ss.33-34).

Pers-Roma imparatorluklarının egemenlik çekişmelerinin sürdüğü dönemde, güneybatı Asya haritası ve kuzeydoğu Afrika coğrafyası da Roma, Makedonya ve Pers imparatorluklarının egemenlikleri altına girmeden uzun zaman önce, güçlü sınırdışları yüzünden asimile olan geçmiş Orta Doğu kültürleri ve imparatorlukları zamanındakinden çok farklıydı. Hristiyanlık döneminin başlangıcına kadar, varlığını sürdüren geçmiş kültürlerden, eski öz kimliğinin çoğu yönünü ve dilini koruyarak kalan bir tanesi kuşkusuz Mısır devletleriydi (Lewis, 2006, ss.23-24). Mezopotamya bölgesi ayrı devletlere bölünmüş ve bölge politik dengesizlikle boğuşurken, Mısır'da bulunan kent-devletler de herhangi bir dağınıklık görülmemektedir. Nil akarsuyunu saran geniş ve aşılması güç çöl bölgesi, dışarıdan gelecek güçlerin ve konargöçer halkların Nil'i ele geçirmesini engelleyerek, bu bölgede politik düzenin sürmesini kolaylaştırmıştır (Sander, 2011, s.34).

2. Orta Doğu'da Devlet Biçimleri

İrmak yanlarındaki verimli topraklar üzerinde yaşanan göçler ve savaşlar karşısında düzen ve oturmışluk arayışı sonucunda devlet kurumunun bu arkaik biçimi, "otokrasi" (mutlak monarşi) niteliği elde etmiştir. Devlete halkın bütünüyle boyun eğmesi ve bir ailenin devlete egemenliği otokrasinin başlıca özellikleridir. Bu devlet biçimi "arkaik Orta Doğu devleti" olarak dinsel alanı da eline geçirerek, "Tanrı Kral" adı altında yönetimi ve din alanlarını tek potada eritmiştir (Childe, 2007, s.117). Kendisine bağlı bir askeri güçle devleti çevrelemiştir.

Batı Avrupalıların keskin Doğu-Batı ayrımı Eski Yunanlılar ve Persliler arasındaki savaşlarda ortaya çıkar. Otokrat Pers Devleti ve demokratik Atinalılar karşı karşıya geldiğinde siyasal düzenlerinin birbirlerinden ayrı olduğunu anladılar. Yunan-Pers savaşlarının bitmesinden sonra Yunanlar Perslilerden ve diğer Doğulu kültürlerden etkilenmeyi sürdürmüştür ve Büyük İskender Persleri yendiğinde Perslerin birçok düşüncesini, kurumunu ve yönetim biçimini de benimmiş ve

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.11.2023

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 1-16

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>

kendi Helen kültürünü de Pers kültürüyle kaynaştırmayı tasarlamıştır. Amaçladığı bu kültürel kaynaşma, Roma Orta Doğu da egemen olduğunda gerçekleşmiştir. Roma İmparatorluğu Akdeniz dünyasında yaşayan bütün halkları egemenliği altında birleştirmiş ve aynı zamanda ticaret ve halklar ve görenekler arasındaki kültürel alışverişi canlandırmıştır.

Eski Yunan toplumunda yaşayanlar özgürlüklerine önem veren erdemli insanlar olarak kendilerini betimlemişlerdir. Kent devleti, yani *polisler* yurttaşlık haklarının ve yükümlülüklerinin bilincinde olan ve baskıya karşı çıkan özgür insanlardan oluşmuştur. Öte yandan, Yunanlılara göre Pers İmparatorluğu tartışmasız bir gücü elinde bulunduran "despotların" yönettiği ve insanları köle olarak gören bir devlettir. Pers toplumu, yöneten ve yönetilen arasında kapanmaz büyük bir uçurumun olduğu, katı bir hiyerarşik yapının olduğu ve durağan bir toplum olarak karşımıza çıkarmıştır.

Altıncı yüzyıldaki Pers devletine İslamiyet'ten sonra gelen demokratikleşme Pers devletinin aristokratik köklerine büyük bir darbe indirmiştir. Yedinci yüzyılın başlarında Müslüman Arapların İran'a doğru yayılma politikası yüzünden İran merkezi otoritesi çözülmeye başlamıştır. İbn Haldun'un Mukaddime eserinde Araplar ve onların hem siyasal hem toplumsal yaşamıyla ilgili saptamaları dikkat çekicidir. Haldun Araplar için "Arapların istila ettiği memleketler derhal harap olur", "Araplar mülk ve siyasetten en uzak olan bir kavimdir" demiştir. Aynı zamanda Haldun sözlerine şunları da eklemiştir:

Araplar, kanunları uygulama, halkı zarar ve ziyandan menetme, insanların yekdiğerine karşı saldırılarını önleme hususuna önem vermezler. Bütün düşünceleri, yağma veya ağır vergilerle halkın mallarını elinden almaktan ibarettir. Bu husustaki maksatlarına ulaşip istediklerini elde ettiler mi, bunun ötesinde olan halkın hallerini düzeltmek, maslahatlarına bakmak ve bozuk maksatlar peşinde koşan kimseleri kahretmek gibi işlere bakmazlar. Menfaat sağlamaya, vergi toplamaya, toplanan vergilerle gelirlerini artırmaya düşkün olduklarından sık sık mali cezalar tayin ederler. Nitekim bu onların adetleridir. (Haldun, 2007, s.365)

İslamiyet'in 7. ve 8. yüzyıllarda şiddetli bir biçimde yayılması Orta Doğu kültürleriyle yüzleşmesini birlikte getirmişti. İlk başlarda politik kurumsallaşmasını bitirmemiş emirlik konumundaki siyasal bir otoriteyken, bu durum zamanla kan bağına bağlı akrabalık ilişkilerinin, iç savaşların etkisiyle siyasal kurumlaşmasını bitirip "mülk-devlet" statüsü elde ettiğini İbn Haldun açıklamaktadır (Haldun, 2007, ss.418-430). Bu devlet kurumsallaşması sürecinde gerek Emevi devleti gerek de Abbasi devleti, otokratik devlet düzeninin bir uygulaması anlamında, Orta Doğu-Pers politik anlayışına yakın oldular.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.11.2023

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 1-16

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>

On birinci yüzyılda Selçuklu Sultanlığının ve 13. yüzyılda daha sağlam biçimde Moğol İlhanlı Devleti'nin kurulmasıyla birlikte, orta ve doğu İslam ülkelerinde yeni bir sosyopolitik örgütlenme modeli gelişti. Buna "Türk-İran" modeli adı verildi. Bu terim, 11. yüzyılda ortaya çıkan Gazneli ve Selçuklu devlet yapıları için kullanılmaktaydı. Türk askeri gücüne ve çoğu İranlıların soyundan gelen sivil yöneticilere dayanan bu devletler, Sasanilerin siyaset ve hükümet mirasını yüceltip canlandırmıştı (Kunt, 2011, s.230).

İran'a yerleşen Safeviler Türk-İran devlet modeline göre davranırken, Osmanlılar Anadolu ve Avrupa'da yaşayanlardan askeri ve sivil görevliler oluşturmak gibi bir görev üstlenmiştir. Osmanlılarda Türklerden oluşan ordu ve İranlı yönetim arasındaki etnik işleyiş ayrımı, eski Türk-İran devlet modeli şekliyle gerçekleşmemiştir. Ancak Osmanlı bürokrasisindeki kâtipler hem kayıt tutmada hem de edebi çalışmalarda Fars geleneklerinin korumaya özen göstermişlerdir. Osmanlı'nın topraklarının büyümeye başladığı dönemlerde Anadolu ve Balkanlardaki Türkçe resmi dil haline geldi ayrıca tarih yazımı, edebiyat çalışmaları yavaş yavaş Farsça egemenliğinden çıkıp Türkçe tercih edilir olmuştur (Kunt, 2011, s.235).

Osmanlı beyliğinin ilk kurulmaya başladığı dönemler Anadolu Selçuklu iktidarının artık bittiği ve bununla birlikte İlhanlı egemenliğinin etkili olduğu son derece düzensiz yıllara denk gelmektedir. Bu konuda sözlü kültürümüze dayanan destanlar ve öyküler kanıt olarak gösterilebilir. Her ne kadar bu konuda bilim adamları ayrı görüşler ortaya koysalar da ve gerçek konusunda tartışmalar olsa da Emecen'e (2005) göre, Osmanlı kaynakları üzerine ilk kronikler Oğuz-Türkmen geleneğini ortaya koymuş ve beyliğin haklı zeminini bu etnik yapıda aramışlardır. Ona göre İslami geleneğin iyice yerleştiği bir dönemde yazılan bu eserlerin Türklüğü öne çıkararak yazılmış olması yanlış bilgi olasılığını çürütmektedir (Emecen, 2005, ss.151-160).

Osmanlı, kendinden önceki Türk devletlerinin politik, askeri, yönetimle ilgili ve toplumsal yaşamındaki kültür mirasını almıştır. Özellikle Anadolu Selçuklu ve İlhanlı Devleti'yle ilgili kuruluş ve yasaklar Osmanlılar için belli başlı örnekleri oluşturmuştur (Ünal, 2002, s.17). Osmanlı Beyliğinin daha sonra imparatorluk düzeyine ulaşmasında gerçekten de bu miras çok etkili olmuştur. Daha önceki yönetim düzeni süzgeçten geçirilerek iyi olanlar kullanılmış, kötüler bir yana bırakılmıştır. Buna en iyi örnek olarak Anadolu Selçuklu Devleti'nden Osmanlı Devleti'nin hizmetine geçen devlet adamları gösterilebilir.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.11.2023

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 1-16

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>

Osmanlı ve onun siyasal düzeni ve devlet kavramının kökleri toprak politikasına dayalıdır. Bu toprak düzeni sayesinde Osmanlı, köylüleri ve toprağı doğrudan denetlemeyi hedeflemiştir. Bu düzen baskıcı yönetimin asker ve parasal gereksinimlerini karşılayacak biçimde genişletilmiş ve devletin tek kaygısı tımar gelirlerinin sürekliliğini sağlamak olmuştur. Bu, ayrıca, nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylüleri devletin denetlemesini sağlamıştır. İnalçık'a (2003) göre, özgün Osmanlı eyaletlerinde geçerli olan bu düzen orduyu orta çağ ekonomisi gereğince ayakta tutabilme kaygısından doğmuş ve imparatorluğun eyalet yöntemiyle finansal, toplumsal ve tarımsal politikalarını biçimlendirmiştir (İnalçık, 2003, s.111). Bu politikaların amacı devletin askeri gereksinimlerini karşılamaktır.

Osmanlı İmparatorluğu Orta Doğu'daki egemen devlet felsefesine uygun olacak ve klasik İslam halifeliğinde olduğu gibi, hükümetin örgütlenmesi, organları ve işlevleri; egemenlik ve uygulamanın geçerliliği üzerine dayanmıştır. Bu geçerliliğin ana ilkesiyse adalettir. Orta Doğu devletlerinde hükümetin en önemli işlevi bu adaletin sağlanması olmuştur. Hükümdarın belli zamanlarda doğrudan katılımıyla kurulan yüce divan Orta Doğu devletlerinde en önemli hükümet basamağı olarak varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Divân-i Hümayunu hükümet işlerinin yanında, yüce mahkeme işlevi de görüyordu. Orta Doğu devlet ve adalet anlayışına uyumlu bu kurum İran'da Sasanilerden beri önemini korumuştur. Osmanlıdaki uygulamasına en yakın örnek Selçuklu Anadolu'sunda görülmüştür (İnalçık, 2003, s.94).

Osmanlı İmparatorluğu Orta Doğu-Pers-Arap siyasal düzenlerinin geleneğinden hareketle kendisini biçimlendirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu patrimonyal, merkeziyetçi ve bürokratik bir devlettir. Patrimonyal hükümdarlar otoritesini, memleketi ve halkı atalarından kalmış bir mülk olarak algılar ve toprak ve halk arasında, doğrudan kendi denetimleri dışında başka hiçbir otorite tanımazlar. Osmanlı hükümdarları topraklarına kattıkları bölgelerde feodal güçlere ve kurumları çabucak ortadan kaldırmış ya da feodal aileleri öz tımar düzeni içerisinde denetim altında tutmuştur (İnalçık, 2015, s.218). Osmanlı ailesine verilen egemenlik hakları 20. yüzyılın başına değin geçerli kalmıştır. Yenileme ve azınlıkların temsil edilmesi gibi girişimlere karşın Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı yenilgisiyle gerileme sürecinin ardından, yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmasıyla tarih sahnesinden çekilmiştir.

3. Ulus-Devlet Yönetim Biçimi

Çağdaş devlet, ulus-devlettir. Ulus-devletin yapı-taşı 1648 yılında imzalanan Westfalya Barış Antlaşması'dır. Westfalya antlaşmasıyla devletler karşılıklı olarak birbirlerinden iç işlerine karışmama sözünü vermektedir. Her devlet kendi içinde özgür ve özerktir. İster büyük ister küçük hangi devlet olursa olsun bir devlet bir başkasının yurttaşlarıyla ilgili sorunlarına karışmamaktadır. Buna göre devletler, aralarındaki ilişkilerin sürdürülmesi amacıyla belirlenmiş bir hukuk mekanizması geliştirecekler, bu devletlerarası hukuk devletlerin özne olarak tüzel kişiliğini onaylayacaktır. Westfalya'nın önemi devleti kendi halkı üzerinde tek yetkili olarak belirlemesi ve dış devletlerce bütün bireylerin temsilinden yalnızca, devletin sorumlu tutmasıdır (Keyder, 2018).

Ulus-devletin ana felsefesi milliyetçiliktir. Milliyetçiliğin ortaya çıkması ulus devletlerle aynı döneme denk gelmektedir (Talas, 2008, s.99). Amerika ve Fransız devrimleri ulus-devleti ortaya çıkaran gelişmelerdir. Artık ulus-devlet, benimsenen bir kavram haline gelmiştir. İktidarın merkezileşmesi, kültürün standartlaşması, ekonominin bütünleşmesi ve yasal eşitliğin sağlanması yoluyla başarılmıştır. Buna göre devlet, merkezileşerek yasal eşitliği, ekonomik bütünleşmeyi sağlamaya çalışarak, yurttaşlığa toplumsal ve siyasal boyutlar katmıştır (Sarıbay, 2000, s.213 akt. Talas, 2008, s.94).

Ulus-devlet ve milliyetçilik arasındaki birliktelik tek yanlı değildir. Bu birliktelik ortak bir belirleyicilik çevresinde biçimlenmiştir. Ulus-devletin bir ulus kurmaya ve halkına bir toplumsal bağlılık duygusu edindirmeye çalışması anlamında, eş kültür ve değerler yaratma isteği, milliyetçiliğe neden olurken, milliyetçilik de ulus-devleti meydana getirecek etkenlere sahiptir. Milliyetçiliğin, ulus-devlete köken miti sağlaması bu karşılıklı ilişkideki belirleyiciliği göstermektedir (Karakas, 2000, s.45). Ancak milliyetçiliğin, ulus-devlet ile olan karşılıklı ilişkisi dünya ölçeğindeki her ülkede aynı biçimde gelişmemiştir. Örneğin, özellikle Avrupa'da milliyetçilik, uluslaşma ve ulus-devlet evrelerinin ardı sıra gelirken, Almanya ve İtalya gibi ülkelerdeyse, ulus-devlet olgusundan daha önce ortaya çıkmıştır. Sömürge ülkelerindeyse, ulus-devletin kurulumuna yönelik olumlu yönde bir etkisi olmuştur. Sömürge olmuş ya da yabancı işgali görmüş ülkeler milliyetçilik aracılığıyla ulus-devletlerine kavuşmuşlardır (Aydın, 1993, ss.76-77).

4. Orta Doğu'da Ulus-Devlet Sorunu

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında ulus-devletlerin en güçlü politik örgütlenme olduklarını herkes görmüştür. Ulus-devletler gitgide güçlenerek dış dünyaya açıldıklarında evrensel bir düzenin oluşmasına yapı-taşları konumlarıyla ciddi yardımlar yapmışlardır. Ancak küreselleşme sonrası ulus-devletlerin güçlerini yitirdiği ve uluslararası düzende devlet dışı aktörlerin baş gösterdiği konuşulmuş, milliyetçilik, etnisite ve dini toplum, üniter yapı, vb. gibi kavramların yerini çok ulusluluk, küreselleşme, yerelleşme ve yerinden yönetim gibi kavramlara bıraktığı konusu gündeme gelmiştir. Bunun nedenini üç başlıkta toplayabiliriz. Birincisi, ulusal devlet oluşturabilecek güçteki toplulukların sınırına yaklaşılmış olması, ikinci de soğuk savaş sonrası oluşmuş blokların, savaş sonrası ulusal devletlerin hem konumunu hem de saygınlığını yıpratmasıdır. Üçüncü ve son olarak da sömürge devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları sonucunda oluşan yeni devletlerin çoğunlukla ulusal devlet niteliğinde olmamaları ulusal devlet konumunu geriletmiştir (Yılmaz ve Akbulut, 2016, s.74; Altun, 2016, s.153).

Sharabi'de, Orta Doğu'nun kapitalizmle birleşme sürecinde geçirdiği dönüşümlerin geleneksel kültürel yapılar üzerindeki etkilerini çözümlenmiştir. Sharabi'ye (1988) göre Arap toplumu geleneksel olarak patrimonial yapıdadır. Toplumun en küçük parçası olan aileden başlamak üzere bütün toplum güçlü bir lider ve ona tartışmasız bir biçimde boyun eğen üyelerden oluşmaktadır. Sharabi toplumun siyasal örgütlenmesini geleneksel bir aileye benzeterek, geri kalanları baba figürü çevresinde hiyerarşik olarak dizmiştir. Babanın kesin otoritesi ve cezalandırma gücünün olduğu aile yapısı toplumsal hiyerarşiyi sürekli olarak yeniden üretmektedir. Kişilerin bağlılıkları öncelikle ailelerine, sonrasında ailelerinin bağlı olduğu kabile ya da aşiret tipi yapılaradır. Bu nedenle Arap toplumlarında ulus gibi üst bağlılıklar yerine herkesin kendi ailesine ya da kabilesine öncelik verdiği hizipçilik yaygındır (Sharabi, 1988, s.28).

Karpat'a (2001, s.49) göre gerek teritoryal devlet gerek Batı'nın anladığı ulus-devlet fikrinin her ikisi de görünüş olarak başarılı bir biçimde benimsenmelerine rağmen, Orta Doğu bölgesinin tarihsel deneyimi, siyasal kültürü ve cemaat anlayışına yabancı kaldığından dolayı bölgede vatandaşlık konusundan çeşitlik sorunlar yaşanmaktadır. Ulus temeline dayalı özgürlüğünün farkında ve sorumluluğunu olan ayrıca bunların koruyucu olan otorite olarak devleti gören bir vatandaşlık, Orta Doğu Arap toplumlarında "ümme kimliği" altında geçerli olduğunu söylemek oldukça güçtür. Arap siyasal düşüncesinde devletin pek öyle yüksek bir yerinin bulunmadığı göze

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.11.2023

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 1-16

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>

çarpmaktadır. Mısır, Suriye, Irak, Lübnan ve Ürdün'ü inceleyen Morroe Berger'ın (1964, ss.272-273) aktarımına göre "Yakındoğu'da yurttaşlık ruhunu topluma aşılacak hiçbir kurum" bulunmamaktaydı.

Osmanlı devlet geleneğinin üç bileşeninin, ardıl devletlerin yapı ve davranışlarını etkilediği anlaşılmaktadır. Bu bileşenler şunlardır:

1-) Ulus-devlet geleneğinin bulunmaması: Osmanlı sonrası kurulan devletler içerisinde en kolay ulus-devlete geçen ülke Türkiye'dir. Bu başarıda Türkiye'nin bir bağımsızlık savaşı sonunda kurulmuş olması ve Mustafa Kemal gibi akıllı bir liderinin bulunmasının büyük payı vardır. Bagdat Korany (1987), Arap ulus-devletlerinin kuruluşu ve sınırlarının çizilmesiyle ilgili görüşünü şu şekilde açıklamaktadır: "Arap devletlerinin sınırları çizilirken dış faktörler belirleyici olmuştur... Günümüz Orta Doğusundaki sınırlar, dolayısıyla modern Orta Doğu devlet sisteminin tamamı, bu manda döneminin ürünleridir. Bu devletler sistemi, 'yabancı' kökenlerinden ötürü, uygulamada iki sorunla karşı karşıya kalacaktır: Sistemin kurumlaşması sırasında ülke içi gerginlikler ve devletler sistemi kurulduktan sonra çıkan toprak uyuşmazlıkları." (Korany, 1987, ss.48-62)

Ulus-devlet, Arap dünyasının hiçbir ülkesinde Türkiye'deki gibi tam anlamıyla yasallaştırılmamıştır. Ulus-devlet Arap dünyasında üç koldan saldırıya uğramaktadır. Bunlar Arap milliyetçiliği, İslam ve ülke içi etnik grupların ya da mezheplerin yarattığı bölünmelerdir. Arap ulus-devletlerini zora sokan en önemli sorunlardan birisinin kaynağı İslam'dır. Vatikiotis bu konu için şunları söyler: "İslam ile milliyetçilik karşılıklı birbirini dışarıda bırakan terimlerdir. Belirli bir coğrafyayla tanımlanmış, ulusal bir gruba yapıcı bir bağlılık olan milliyetçilik İslam'la bağdaşmaz, çünkü İslam'a göre, devlet etnik veya coğrafi temelde tanımlanamaz, bizzat kendisi ideolojik ve dinsel niteliktedir." (Vatikiotis, 2017, s.51)

2-) Siyasal gücü yoğunlaştırma ve genişletme kapasitesi: Siyasal iktidarın küçük ve dağınık olduğu feodal devletlerin tersine, Osmanlı Devleti gibi bürokratik imparatorluklarda, topluma nüfuz etme, kaynak toplama ve düzenleme getirme gücü olan iktidar merkezde yoğunlaşmıştır. Bürokratik imparatorlukların özerk devlet aygıtları, siyasal iktidarı kendi ellerinde yoğunlaştırma ve genişletme açısından feodal sistemlerden daha büyük bir kapasiteye sahiptir. Yerleşik sınıf çıkarlarının etkisi altında olmayan söz konusu devlet aygıtları, ülkelerinin ekonomik ve toplumsal çağdaşlaşması için siyasal iktidarı daha büyük rahatlıkla kullanabilirler (Özbudun, 2000, s.203).

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.11.2023

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 1-16

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>

3-) Temsili kurumların yokluğu: Osmanlı İmparatorluğu'nda ve imparatorluk topraklarında kurulan yeni devletlerde siyasal iktidarın yoğunlaştırılmasını ve genişletilmesini sağlayan etmenler birleşimi, iktidarın dağıtılmasını, demokratik kurumların gelişmesini güçleştirmektedir. Batı Avrupa'daki modern demokrasilerinin doğup gelişmesinin köklerinin, Orta Çağ feodal geleneklerine uzandığı belirtilir, Batı Avrupa feodalizmi, görece güçsüz merkezi otorite ve kurumsallaşmış yerel iktidar merkezleri arasındaki yasal olarak tanımlanmış, karşılıklı bağlayıcılığı olan bir güçler ayrılığına dayanıyordu. Avrupa Orta Çağ'daki bu toplumsal ve siyasal çoğulculuktan, kısa bir kesinti dönemi dışında, anayasal düzene, hukuk devletine ve modern temsil kurumlarına doğru bir evrim geçirdi (Özbudun, 2000, s.204).

Orta Doğu, Arap-Pers ve Osmanlı devlet biçiminde etnik ve dinsel ayrışmalar üzerinde bir devlet ve kimlik yaratıldığında bu topluluklar üst kimliğin altında kendi varlıklarını betimlemişlerdir (Mazman, 2014, s.491). Çağdaş zamanlarda ulus-devlet kimliği içerisinde bu üst kimlik "seküler" ya da "laik" yurttaşlık çerçevesinde tanımlandı. Laiklik devletin ve devletin etki alanı olan kamusal alanın herhangi dinsel bir ilkeye göre değil, herkesçe paylaşılabilir, bilinebilir egemenlik ve yasallık ilkelerine göre düzenlenmesine dayanmaktadır.

Modern ulus-devletin oluşumunda toplumsal olarak insanları bir arada tutan kültür, gelenek, görenek gibi değerlerin üretilmesinde dinin yerini artık milliyetçilik almıştır. Orta Doğu toplumlarının Batı toplumlarından farklı olarak dinsel yaşantısı baskın olduğundan, dinsel bağlılıklar milliyetçilikle eş değerde etkin olmuştur. Orta Doğu'da etnik kimlik temelinde karşı karşıya gelen bölgeler dikkat çekmektedir.

Modern zamanlarda ulus devlet kimliği içerisinde bu üst kimlik sekülerizm veya laiklik prensibi içerisinde tanımlanmaya çalışıldı. Oysaki sekülerizm prensibi teorik anlamda devletin ve devletin etki alanını kapsayan kamusal alanın herhangi bir dini prensibe göre değil, herkesçe paylaşılabilir, bilinebilir egemenlik ve meşruiyet prensiplerine göre düzenlenmesi prensibine dayanmaktadır. İslam dini gibi Orta Doğu'da yaygın bütün etnisite ve diğer dinler özel alan yani bireyin kendi kişisel seçim ve iradesini ilgilendiren ve aile fertlerinin hane içerisindeki özel ilişkileri içerisinde kök salmış durumdadır. Dolayısıyla formal ve kamusal alanı daha çok ilgilendiren ulus devlet ve sekülerizm kavramları birey ve aile ilişkileri alanı içinde bulunan dini ve etnik kimlik tanımlamaları için dar bir kapsamda bulunmaktadır. (Mazman, 2014, s.491)

Orta Doğu'da yaşayan bir kişi kendisini tanıtırken, genellikle etnik kökeni, doğduğu yer ve dinsel kimliğiyle tanımlama yapmaktadır. Ancak milliyetçi görüş bu tanımlama yerine kişinin içinde yaşadığı ülkeyle yapılan açıklamayı kabul etmektedir. Bu nedenle dolayı Doğu'da farklı türden kimlikler iç içe geçmişken Batı'da bu durum daha basittir. Batı'da kişilerin ortak ulusal değerleri ön

plandadır ve dinsel yaşamın kişisel alanda kalması başarılmıştır. Ancak Doğu toplumları geleneksel olarak özünde dinin olduğu yönetimlerle yönetildiği için dini kişisel alana itmemiştir. Sonuç olarak, milliyetçiliğin dinin açtığı alana girmesi Batı'da gerçekleşebilmesine karşın, Doğu toplumlarında bu o kadar olanaklı olmamıştır.

Orta Doğu toplumlarının uluslaşması yolundaki bir diğer engeli, tarihi boyunca farklı etnisite ve dini cemaatlerin her birinin bu süreç boyunca ayrı ayrı siyasi örgütlenme tarzlarının olmayışıdır. İbrahim Kafesoğlu "Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri" isimli kitabında ulusu şu şekilde tanımlamıştır, "topluluk bütünü'nün tamamlılık ve ahengini sağlayan, orijinal müesseselerini yaratan ve yaşatan duygu ve kültür birliğinin kaynağı olan milli kültür unsurları bakımından, kendisini oluşturan fertleri arasında iştirak bulunan bir sosyal birlik" (Kafesoğlu, 1999, s.200). Bu tanımlamadan geçmişle olan bağların bugün için ulus-devlet oluşturmaya yetmediği sonucunu çıkarabiliriz (Coşgun ve Zarplı, 2015, s.194).

Bölgenin sosyokültürel yapısı; güçler birliğini gözeten, toplumsal sözleşmeye değil, toplumsal uzlaşmaya dayanan özelliğiyle Batı'dan farklı bir yurttaşlık anlayışı yaratmıştır (Mahçupyan, 1998, s.48). Toplumsal yapının dayandığı feodal düzen ya da aşiret düzeni ataerkil yönetim biçimini yaratmıştır. Ataerkil, düşünce yapısının gerçekliği; maddesel değil düşünsel ve yüce bir kaynaktan arayan niteliği, eleştirilemez ve denetlenemez rehberlere dayanmaktadır. Bu yapılanmanın İslam anlayışıyla bütünüyle örtüşmesi buna karşın sanayileşme, uluslaşma ya da başka bir gelişmeyle kırılamamış olması, dini toplumsal bir kurum olarak belirleyici konuma taşımış ve siyasal yapılanmayı cemaat ve aşiretlere göre biçimlendirmiştir.

Bölgelere göre değişmekle birlikte Orta Doğu'da insanlar az ya da çok kendilerini bağlı oldukları aşiretlere göre tanımlamaktadırlar. Bölgede aşiret düzeni; kendi yasasını ve toplumsal yaşam biçimini geçmişteki biçimiyle büyük ölçüde sürdürebilmektedir. Aşiret yapısı mikro milliyetçiliğin dayandığı etnik temelden daha küçük ve parçalayıcı yönüyle küçük coğrafyalarda kendi derebeylerini yaratmıştır. Aşiretler arasındaki ilişki çoğunlukla eşitler arasındadır, uzlaşıya dayanır ve hiyerarşiktir. Bu yapı özgür bireysel seçimlerin anlam kazandığı demokrasi anlayışla bağdaşmamaktadır. Bu yapının değiştirilememesinde, sanayi toplumlarında oluşan toplumsal ve ekonomik katmanların, sınıfsal ve bireysel bilincin bölgede yeterince güçlü olmamasının büyük etkisi vardır. Ayrıca, aşiret yapılanması ve aşiretler arasında birliktelik merkezi yönetimlerin başlıca dayanağıdır.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.11.2023

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 1-16

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>

Aşiretler tarihsel olarak imparatorluk altında daha rahat hareket etmektedirler, çünkü imparatorluk aşiretçilikle, cemaatçilikle ve dincilikle uzlaşabilir. Osmanlı'daki geleneksel ümmet anlayışı ve günümüz ulusu arasındaki farkları açıklamak bu noktada önemlidir.

Birincinin cemaatçi ve dinsel olmasına karşılık, ikinci siyasidir. Birinin devlet-üstü veya devlet-dışı olmasına karşılık diğeri devletten ayrılamaz. Birinin evrensel ve ekümenik olduğundan ötürü tarih-üstü olmasına ve sınırlı bir toprak parçasına sahip olmamasına karşılık, diğeri salt tarihsel-olumsal bir olaydır ve bir toprak parçasıyla birlikte olmaksızın düşünülemez. Biri efsanevidir, diğeri gerçektir. Biri, aşkın ve ezeli-ebedidir, diğeri insani ve fiilen var olan bir şeydir. İlkinin hukuki bir ifadesinin olmamasına karşılık diğeri hukukla ifade edilir ve onu ifade etmek için kullanılan kelime doğru olarak, ulusallık 'tır. (Mezghani, 2015, ss.159-160)

Ulus-devletlerin kurulmasına bağlı olarak ulus düşüncesi "ulusçuluk çağı" diye adlandırılan 19 ve 20. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşamıştır. Bir devlete sahip olma hakkı, kendiliğinden bir ulus olma hakkını içermektedir. Ulus olma, egemenliğin bir göstergesidir. İslam dünyası Avrupa'yla temas sonucu ve önce kendisine dıştan bir veri olarak ulusallıkla tanışmıştır. Akdeniz limanlarına yerleşmiş olan Avrupalı tüccarlar artık kendilerini tanımlarken dinsel aidiyetlerini kullanmamaktaydılar. Onlar artık yurttaşları oldukları bir devletin uyruklarıydılar (Mezghani, 2015, ss.160-161).

Osmanlı'nın geride bıraktığı cemaatimsi etnik ve dinsel yapılar, yer aldığı ülkelerdeki egemenlik biçimini tanımlayan ulus-devlet kavramının dışında, devletin sınırlarını gösteren kamusal alanı aşan, özel seçimleri ve aile içerisindeki ilişkilerin biçimlendirdiği özel alandaki kimlik ve üyelik ilişkilerini daha yakından ilgilendirmektedir. Bu anlamda Orta Doğu'da günümüz de hem toplumsal hem de siyasal hareketlerin odağı olan kimlik sorunlarının kökleştiği özel alan ve bu alanın ortaya çıkardığı yasallık sorunu, ulus-devletin gelişimini kısıtlamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Orta Doğu coğrafyasındaki hem toplumsal hem de siyasal hareketlerin ulus-devlet projesinin kapsadığı geçerlilik ve egemenlik alanının yetersiz kalmasının gerekçeleri ele alınmıştır. Uygarlık tarihinin en varlıklı bölgelerinden birisi olan bu coğrafya devlet kavramının ilk geliştiği yer olarak da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bölgede yer alan devletler hem göç hem de savaşlar nedeniyle, devletin koşulsuz tekerliğine dayanan otokrasi (mutlak monarşi) biçiminde kendini korumuş, bu yönetim biçimi olarak Pers, Arap ve Osmanlı'ya kadar ayrı biçimlerde de olsa sürmüştür.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.11.2023

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 1-16

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>

Otokrasi anlayışında yönetimin bir aileye verilmesi sonucunda devletin içinde yer alan dinsel ve etnik topluluklar devletlerine doğrudan bağlı olmakla yükümlüydüler. Çağdaşlaşma sürecinin gerektirdiği temsil ilkesinin Osmanlı'ya getirilişi imparatorluk içerisinde hem egemenlik hem de geçerlilik tartışmalarını başlatmış ve siyasal düzen içerisinde sorunlara neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında dağılan Osmanlı İmparatorluğu yerine, bölgede Orta Doğu halklarına söz verilmiş olan bir Arap Devleti kurulamamış, ama irili ufaklı çok sayıda devletin kurulup, İngiliz ve Fransız manda yönetimleri altında toplanmış olmaları Orta Doğu'nun günümüzdeki karışıklığının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Orta Doğu devlet geleneğinin ve Arap coğrafyasını yaklaşık 400 yıl egemenliği altında tutan Osmanlı İmparatorluğu'nun gerisinde bıraktığı topluluk türünden etnik ve dinsel yapılar, içinde yer aldıkları ülkelerdeki yönetim biçimini tanımlayan "ulus-devlet" kavramından artakalan öğeler olarak uzak düşmektedir. Bu küçük topluluklar hâlâ özel alandaki kişisel seçimlerin ve aile-ev ilişkilerinin biçimlendirdiği mikro-kimlik ve bağımlılık ilişkilerini dikkate almaktadır. Bu anlamda Orta Doğu'da güncel toplumsal ve siyasal hareketlerin odak noktası kimlik sorunlarının kök saldıği özel alan ve bu alana dayalı bir geçerlilik sorunu olmayı sürdürdüğü ölçüde, kamusal alanın egemenlik ilişkilerini tanımlayan ulus-devletin etki gücünü daraltmaktadır.

Kaynakça

- Altun, A. (2016). Küreselleşme çağında milliyetçilik ve ulus-devlet. *International Journal of Academic Value Studies*, 2(3), 145-160.
- Ateş, H., & Ünal, S. (2004). Devletin doğduğu yer: Antik çağ Ortadoğusu'nda idari hayat. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 21-42.
- Aydın, S. (1993). *Modernleşme ve milliyetçilik*. Gündoğan Yayınları.
- Berger, M. (1964). *The Arab world today*. Doubleday Anchor.
- Childe, G. (2007). *Tarihte neler oldu* (A. Şenel & M. Tunçay, Çev.). 4. baskı. Kırmızı Yayınları.
- Coşgun, M., & Zarplı, Ç. (2015). Ortadoğu'da uluslaşma sorunu üzerine bir deneme: Modernlik. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(8), 188-198.
- Emecen, F. (2005). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu beylikler dünyası* (3. baskı). Kitabevi.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.11.2023

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 1-16

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>

- Haldun, İ. (2007). *Mukaddime I* (S. Uludağ, Haz.). (5. baskı). Dergâh Yayınları.
- Huot, J., Thalmann, J., & Valbelle, D. (2000). *Kentlerin doğuşu* (A. B. Girgin, Çev.). (1. baskı). İmge Kitabevi.
- İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu klasik çağ 1300-1600* (R. Sezer, Çev.). (1. baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2015). *Devlet-i aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar-1* (55. baskı). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1999). *Türk milliyetçiliğinin meseleleri*. Ötüken Yayınları.
- Karakaş, M. (2000). *Türk ulusçuluğunun inşası*. Vadi Yayınları.
- Karpat, K. (2001). *Orta Doğu'da Osmanlı mirası ve ulusçuluk* (R. Boztemur, Çev.). İmge Yayınları.
- Korany, B. (1987). Alien and besieged yet here to stay: The contradictions of the Arab territorial state. In G. Salame (Ed.), *The foundations of the Arab state* (pp. 47–74). Croom Helm.
- Kunt, M. (2011). Osmanlılar ve Safeviler: Devletler, devlet yönetimi ve toplumlar, 1500-1800. In Y. M. Choueiri (Ed.), *Ortadoğu tarihi: Dini, siyasi, kültürel ve ekonomik perspektiften* (ss. 227–247). İnkılap Kitabevi.
- Lapidus, I. (2005). *İslam toplumları tarihi* (Cilt 1) (Y. Aktay, Çev.). (3. baskı). İletişim Yayınları.
- Lewis, B. (2006). *Ortadoğu* (S. Y. Kölay, Çev.). (3. baskı). Arkadaş Yayınları.
- Mahçupyan, E. (1998). Doğu ve Batı zihniyet gerilimi. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 2, 45–55.
- Mazman, İ. (2014). Orta Doğu'da "ulus-devlet" projesinin çıkmazları. In Ş. Öçal (Ed.), *Uluslararası 1. Orta Doğu Sempozyumu Bildirileri* (1), 489–492.
- Mezghani, A. (2015). *Tamamlanmış devlet Arap ülkelerinde hukuk sorunu* (A. Arslan, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun, E. (2000). Ortadoğu'da süregiden Osmanlı mirası ve devlet. In L. C. Brown (Ed.), *İmparatorluk mirası* (ss. 186–222). İletişim Yayınları.
- Sander, O. (2011). *Siyasi tarih ilkçağlardan 1918'e* (21. baskı). İmge Kitabevi.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 02.04.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 24.11.2023

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 1-16

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1275696>

Sarıbay, A. (2000). Küreselleşme, postmodern uluslaşma ve İslam. In F. Keyman & A. Y. Sarıbay (Eds.), *Global yerel ekseninde Türkiye* (ss. 17–38). Alfa Yayınları.

Sharabi, H. (1988). *Neopatriarchy: A theory of distorted change in Arab society*. Oxford University Press.

Talas, M. (2008). *Çok kültürlülük kaskacında ulus devlet ve Türkiye*. Doğu Kütüphanesi.

Uysal, B. (2000). *Batı Haç seferlerinden Avrupa Birliği'ne*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ünal, M. (2002). *Osmanlı müesseseleri tarihi*. Fakülte Kitabevi.

Vatikiotis, P. J. (2017). *Islam and the state*. Routledge.

Yılmaz, E., & Akbulut, A. (2016). Küreselleşme sürecinde ulus-devletin rolü: Ulus-devletler güçleniyor mu? *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 71–88.

Yıldız Teknik Üniversitesi. (2018, Mayıs 17). *Globalleşme ve devlet- Çağlar Keyder*. <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale6.htm>

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız çift kör hakem.

Yazar Katkısı: Burakcan KAZAN %50, İbrahim MAZMAN %50 oranında katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Burakcan KAZAN %50, İbrahim MAZMAN %50

Funding and Acknowledgement: This article does not involve any human or animal research requiring ethical approval.

Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

GİZEMLİLEŞTİRME VE İKTİDARIN AYRILMAZLIĞI: GOFFMAN'IN SOSYAL TEORİSİ VE İKTİDAR PROBLEMİ

Mustafa SOLMAZ¹

Öz

Gizemleştirme tekniğinin eşitsizliklerin ve iktidarın kaynağında yer aldığını Goffman'ın teorisinden hareketle ortaya koymak, çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bunun için öncelikle Goffman'ın teorisinin ana hatlarına yer verilmiştir. Onun ön, arka ve dış bölge kavramsallaştırmaları incelenmiştir. Sonra ön bölge'nin temel bileşenleri olan set, vitrin, görünüş ve tutum kavramlarının neler olduğu, onlardan ne anlamamız gerektiği ifade edilmiştir. Daha sonra ise bireylerin sahne önündeki performanslarda müracaat ettikleri üretken tekniklere yer verilmiştir. Dramatik canlandırma, idealize etme, ifade denetiminin elde tutulması, yanlış sunum, gerçeklik ve düzmece, gizemleştirme teknikleri genel hatlarıyla açıklanmış ve sonra gizemleştirme'ye ağırlık verilmiştir. "Gizemleştirme" nin teorik temellerinin Cooley'e kadar götürülebileceği ve işlevinin, performansı sergileyenler ile seyirciler arasındaki mesafeyi açmak olduğu öne sürülmüştür. Böylelikle seyirciler üzerinde performansı sergileyenlere dair bir hayranlık ve üstünlük izlenimi oluşur. Gizemleştirme ve iktidar ayrılmaz, gizem artarsa iktidar güçlenir, gizem azalır iktidar da ortadan kalkar. Çalışma birincil değil, ikincil veri analizine dayandırılmıştır. Bir saha veya anket çalışması değildir. Derleme bir çalışmadır ve literatür taraması yöntemine müracaat edilerek hazırlanmıştır. Bu anlamda konuyla ilişkili kitaplara, makalelere vb.'lerine müracaat edilmiş, onlardan edinilen bilgilere göre bu çalışma hazırlanmıştır. Literatür taraması yöntemine bağlı olarak hazırlanan bu çalışmanın sonucunda, gizem ve iktidarın birbirleriyle yakından ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Özgürlük için iktidarın ve tahakkümün altındaki gizemin ifşa edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal teori, Goffman, İzlenim yönetimi, Gizemleştirme, İktidar.

THE INSEPARABILITY OF MYSTERY AND POWER: THE PROBLEM OF POWER IN GOFFMAN'S SOCIAL THEORY

Abstract

The aim of the study is to reveal with reference to Goffman's theory that the mystification technique is at the source of inequalities and power. For this, firstly the outlines of Goffman's theory are given. His conceptualizations of front, back and external areas were examined. Then, it is figured out what are the concepts of set, showcase, appearance and attitude, which are the basic components of the front area, are explained and what we should understand from them. Thereafter, the productive techniques that individuals use in their performances in front of the stage are included. Dramatic portrayal, idealization, retention of expression control, misrepresentation, reality and fakery, mystification techniques are explained in general terms and then emphasis is

¹ Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, amustimi@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3323-7448

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

placed on mystification. Research suggests that the theoretical foundations of mystification can be traced back to Cooley and that its function is to open the distance between the performers and the audience. In this way, an impression of admiration and superiority is created in the audience toward the performers. Mystification and power are inseparable; if mystery increases, power becomes stronger; if mystery decreases, power disappears. The study is employed secondary, not primary data analysis. It is not a field or survey study. It is a review study and was prepared by applying the literature search method. In this sense, books, articles, etc. related to the subject were applied to and this study was prepared according to the information obtained from them. This literature review revealed that mystery and power are closely related to each other. It was emphasized that for freedom, the mystery underlying power and domination must be revealed.

Keywords: Social theory, Goffman, Impression management, Mystification, Power.

Giriş

Goffman'ın izlenim yönetimi kuramı genellikle küçük ölçekli kuramlar içerisinde yer alır. Bireyi, bireyin davranışlarını, onların değiştiriciliğini-dönüştürücülüğünü vurgular. Bundan dolayı da birey/faile eksenli teoriler içerisinde gösterilir, gücü, kurumları ve çatışmayı ihmal ettiği öne sürülür. Her sınıflamanın bazı açmazları olduğu gibi Goffman'ın teorisi için de benzer şeyler söylenebilir. Goffman, bireye/faile ve onların eylemlerine önem veren bir teori ortaya koysa da bu durum onun yapıyı, normları, kurumları ihmal ettiği biçiminde yorumlanamaz (Goffman, 1969: s.43; Goffman, 2014a: s.45; Goffman, 2014b: s.180; Goffman, 2017: s.15).

İşte bu metnin konusu da onun kuramının bu yönlerinden birisini göstermektir. Bireye/faile ve onların dönüştürücü eylemlerine ağırlık verse de Goffman'ın iktidarı ve eşitsizliği ihmal etmediğini ortaya koymaktır. İleri sürdüğü kuramsal temellere bağlı olarak iktidarın ve eşitsizliğin nasıl ortaya çıktığını göstermektir.

Goffman'ın teorisi olan izlenim yönetimine bağlı olarak iktidarın ve eşitsizliğin nasıl inşa edildiği gösterilmeye çalışılacaktır. Büyük oranda Mead' den bu kavramı aldığı öne sürülebilecek olan Goffman, insanların toplumsal dünyada ve gündelik hayatta tıpkı bir tiyatro sahnesinde olduğu gibi diğer insanlara yönelik vermiş oldukları izlenimlere büyük önem atfettiklerini ileri sürer. İnsanların, kendi eylemlerinin diğer insanlar üzerindeki etkilerine, onların da bu eylemleri sergileyenlere dair izlenimlere önem verdiklerini belirtir (Goffman, 2014b: ss.49-50; Ritzer, 2012: ss.233-234; Ritzer ve Stepnisky, 2014: s.361; Slattery, 2014: s.189).

Toplumsal hayat ve gündelik yaşam bu anlamda bireylerin karşılıklı olarak birbirlerine yönelik izlenim verdikleri ve izlenim aldıkları bir sahne gibidir (Wallace, 2012: s.319). Bu süreç eşit

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

biçimde gerçekleşir ve ne zamanki bir ayırım ve fark oluşmaya başlar, işte o zaman eşitsizlik ve iktidar da ortaya çıkar. Bireyler izlenimlerini gizemlileştirmeye, sırlı hale getirmeye çalıştıklarında işte bu eşitlik bozulmaya başlar ve karşı tarafta bir hayranlık, üstünlük duygusu oluşur. “İzlenimler” deki “gizemlileştirme” böylelikle toplumsal yaşantıda bir yanda üstün ve egemen olanlar diğer yanda ise onlardan uzaklaştırılmış, aralarındaki mesafenin açıldığı altta bulunanlar olmak üzere eşitsizlik yapıları oluşmaya başlar. Ne kadar “gizemlileştirme” olursa üstte olanlar o kadar iktidara sahip olurlar ve “gizemlileştirme” ne kadar zayıflarsa iktidar ve tahakküm de o derece azalır.

Benzer bir şeyi Veblen’ in de yaptığı söylenir. Veblen, ailenin hanımı ile hizmetçilerinin tüketimleri ve sahip oldukları boş zamanlar yoluyla efendilerinin ne kadar zengin olduğu algısını inşa etmeye çalıştıklarını söyler. Pahalı ve lüks eşyalar ile çalışmaya gereksinimleri olmadığı biçimindeki sahip oldukları boş zaman, efendilerinin ne kadar zengin olduğunu göstermeyi amaçlar (Veblen, 2005: s.67; Ritzer, 2011: s.364). Evin hanımının ve hizmetçilerinin gösterişli tüketimleri ve boş zamanları, efendi ile öyle olmayan, sıradan insanlar arasında mesafenin ortaya çıkmasına neden olur. Böylelikle efendinin bu niteliklerden ötürü daha üstün ve erişilmez hale gelmesine yol açar. Veblen’ in evin efendisi ile hanımı ve hizmetçileri arasında kurmuş olduğu bu ilişki, Hegel’in köle-efendi diyalektiğinden farklıdır. Hegel’de köle (oysa bu Veblen’ de hizmetli ve evin hanımıdır) salt dolayimsız biyolojik yaşam kaygısına önem verdiği için (Kojève, 2001: s.19) mücadeleden çekilir ve toplumsal konum bakımından aşağıya yerleşir (Pinkard, 2012: s.201; Yalıtırlı, 1987: s.116). Ancak bu yeterli değildir çünkü köle henüz bir özbilinç varlığı değildir. Oysa Efendi’nin isteği bir başka özbilinç varlığı tarafından tanınmaktır (Hegel, 1986: s.124) ancak bu henüz söz konusu değildir. Köle bu duruma çalışıp doğayı kendisinin kılarak erişecektir. Fakat başlangıçta köle ile efendi arasındaki ilişki Hegel’de bilinç varlığı ile özbilinç varlığı arasındaki ilişkiden, yaşamsal ve biyolojik kaygıya önem vermek ile daha üstün isteklere ve üne, onura dayanmak arasındaki ilişkiden hareketle kurulur. Veblen’ de ise toplumsal bakımdan üstlük veya altlık, gösterişçi tüketim ve boş zamana sahip olmak ve bunları sergilemek üzerinden inşa edilir.

Her ne kadar Veblen, gösteriş ve tahakküm ilişkisini ele alsada bunu geniş ölçekli olarak yapmamıştır. Yani bu ilişkiyi toplumsal gruplar içinde veya arasında analiz etmemiştir. Daha çok, aile içi ilişkiler düzeyinde bunu yapmıştır. Bu çalışmada ise aile düzeyinde değil, toplumsal düzeydeki eşitsizlik ve iktidar mekanizmalarının izlenim yönetimine bağlı olarak nasıl ortaya çıktığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Bahsedilen sürecin ortaya konulması için öncelikle Goffman'ın temel kavramları olan ön bölge ve arka bölge ve dış bölge gibi temel problem alanlarına değinilecektir. “Ön bölge”, izlenim yönetimine önem verilen yerdir. Bireylerin kullandıkları sözcükleri seçtikleri, giysilerine, yüz ifadelerine dikkat ettikleri ve davranışlarını kontrol ettikleri yerdir. “Arka bölge” ise bireylerin daha samimi biçimde hareket ettikleri, izlenim yönetimine önem vermedikleri yerdir.

İzlenim yönetimine önem verilse de bu durum sorunların oluşmayacağı anlamına gelmez. Muhtemel sorunları çözmek için bireyler aktif biçimde çeşitli stratejiler geliştirirler. Bunlar dramatik canlandırma, idealize etme, ifade denetiminin elde tutulması, yanlış sunum, gerçeklik ve düzmece, “gizemleştirme” dir. Bunlardan özellikle ikisi birbirine yakındır, İdealize etme ve gizemleştirme birbirlerine benzerdir.

“İdealize etme” de de üstünü örtme ve gizleme olsa da bu durum toplumun beklentilerine bağlı olarak gerçekleşir. Bir performansın toplumun beklentilerine uyması, toplumsallaştırılması, kalıba sokulması ve uyarlanması anlamında bir üstünü örtme ve gizleme gerçekleştirilir. “Gizemleştirme” de ise üstünü örtme veya gizlemeden ziyade gizemleştirme gerçekleştirilir. Eyleyenler ile izleyiciler arasındaki teması kısıtlama yoluyla performanslara gizemli bir hava verilir. Böylelikle eyleyenler ile seyirciler arasında bir erişilmezlik alanı inşa edilir. Seyirciler üzerinde tahakküm kurulur.

1. Ön Bölge, Arka Bölge ve Dış Bölge

Antonin Artaud, Batı Avrupa toplumlarında tiyatronun taşlaşmış ve durağan bir şey olarak algılandığını düşünür. Oysa ona göre tiyatro son derece devingendir. Tiyatro baskı altındaki düşüncelerin ve duyguların dışa vurulmasını sağlar. Tiyatro, ona göre, devindiği ve canlı araçlar kullandığı için yaşamın sendelediği gölgeleri ayaklandırmaya çalışır (Artaud, 1993: ss.12-15). Goffman da tiyatroyu durağan bir şey olarak görmez ve onu dinamik olarak algılar. Ancak bunu başka biçimde yapar. Artaud, gündelik yaşama ve onun rutinine canlılık kazandıran bir şey olarak görürken tiyatroyu; Goffman, onu, gündelik hayatın temsili olarak değerlendirir. Teatral performans ile günlük eylemler ve etkileşimlerimiz içindeki eylemler arasında benzerlikler görür. Kadın ve erkek oyuncuların sahne üzerindeki oyunla ilgili durumlarını, bu etkileyici gösteriyi gerçek dünyada rollerini oynamakta olan alelade kadın ve erkeklerin günlük hayatlarına uygular (Wallace ve Wolf,

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

2012: s.319). Bunu da benliğin sunumuna dair analizler yoluyla yapar. Peki benlik nedir? Bu kavramın önemli olduğuna dair fikri Goffman kimden almıştır?

Benliğin önemine dair düşünceleri, Goffman'ın Cooley ve Mead'den aldığı söylenebilir. Özellikle onlardaki ayna benlik kavramı, Goffman'ın etkilendiği kritik noktayı oluşturur. Ayna benlik fikri, üç bileşene ayrılabilir. Birincisi başkalarına nasıl görüldüğümüz, ikincisi onların bu görünüme dair yargıları, üçüncüsü de başkalarının yargılarına bağlı olarak gurur duyma veya küçük düşme gibi benlik-düşünceleri geliştirmemizdir (Ritzer, 2012: s.231; Ritzer ve Stepnisky, 2014: s.362). Ayna benlik kavramı Lacan için de önemli bir yere sahiptir. Ancak Lacan, bunu gerçeklik evresinden bir ayrılma olarak değerlendirmektedir. Her şeyin bir bütün olduğu ve ayrışmamış olduğu aşamaya gerçeklik evresi demektedir. Altıncı aydan başlayıp on sekizinci aya kadar devam eden süreç ise ayna benlik aşamasıdır. Bu evrede artık çocuk annesinden ayrı olduğunu ve kendisinin başka bir varlık olduğunu algılamaya başlar (Lacan, 2006: ss.75-76). Goffman ise Cooley ve Mead geleneğinden gelmektedir ve bundan dolayı ayna benliği asıl olarak sosyal etkileşimle ve gündelik hayatla ilişkilendirir. Lacan'ın simgesel aşamada yapacağı şeyi, benliği öteki benlerle ilişkilendirmeyi, Goffman ayna benlik aşamasında gerçekleştirir.

Goffman asıl olarak bireylerin kendilerini ve etkinliklerini günlük hayatlarında nasıl sergiledikleriyle ilgilenir ve bunun için performans kavramını kullanır. Performans, belli bir durumda belli bir katılımcının, diğer katılımcıları etkilemeye yönelik gerçekleştirdiği bütün etkinlikleri ifade eder (Tayfundağı, 2017: s.52). Özellikle bireylerin, başkalarının kendileri ile ilgili izlenimlerini yöneltme ve denetleme şekilleri olan izlenim yönetimi üzerinde odaklanır. Buna eklenen iki önemli kavram ise “ön” ve “arka” bölgelerdir.

Bir iş görüşmesinde kişiler kendilerini en iyi şekilde sunmak için giyim kuşam, yüz ifadeleri ve vücut hareketleri gibi kişisel görünüşü iyi bir şekilde sergilemeye ve her cümleyi dikkatli bir biçimde sarf etmeye çaba gösterirler. Bu anlamda ön bölge, oyuncular sahnede başarılı bir rol oynarken, seyirciler tarafından gözlemlenen her şeydir. Oyuncuların izlenim yönetimlerini ciddiyle oynamakta olduğu yerdir (Wallace ve Wolf, 2012: s.320). Goffman, “ön bölge” lerin kurumsallaşma eğilimi gösterdiğini ve böylece belirli bir “ön bölge” ye neyin gireceğiyle ilgili kolektif temsillerin ortaya çıktığını ileri sürer. Eyleyenler, yerleşik roller aldıkları zaman çoğunlukla bu performanslar için daha önceden yerleşik hale gelmiş özel “ön bölge” ler bulurlar (Ritzer, 2012: s.235).

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

Bir sahne arkası veya arka bölge, çoğunlukla sahne önüne bitişiktir ancak ondan ayrılmıştır. Performans sergileyenler, “ön bölge” deki izleyiciler arasından herhangi bir kimseyi “arka bölge” de beklemezler (Ritzer, 2012: s.236). Bundan dolayı daha rahat hareket ederler. İzlenim denetimine ön sahnede olduğu gibi özen göstermezler.

“Arka bölge”, “ön bölge” deki çizilen izlenimle çelişen görüntülerin bulunduğu bir yerdir. Gizlice kullanılabilirler diye telefon gibi cihazlar buradadır. Kostümler ile kişisel vitrinin diğer parçalarının düzeltildiği yerdir. Eksiklikler, kusurlar burada gözden geçirilebilir. Takım performansı tekrarlanabilir ve herhangi bir seyirci bulunmadığı için gücendirici ifadeler olup olmadığı incelenebilir. Yine takımın zayıf, ifade açısından beceriksiz üyeleri eğitilebilir veya bir performanstan çıkarılabilir. Oyuncu rahatlayıp vitrinini ve dizelerini bir kenara bırakabilir, oynadığı karakterden çıkabilir (Goffman, 2014a: s.112). Arka bölge, izlenim yönetimi tekniklerinin uygulandığı seyirciden gizlenmiş ve kapalı olan bir yerdir. Oyuncu artık ön görünümü bırakabilir, söyleyeceklerinden vazgeçebilir ve o karakter olmaktan çıkabilir. Arka bölge, oyuncuların izlenim yönetimine uymalarına gerek kalmayan bir yerdir; artık burada kendileri olabilirler (Wallace ve Wolf, 2012: s.321).

“Ön” ve “arka bölge” ye üçüncü bir bölge, iki yerin dışındaki kalan yeri eklemek gereklidir. Böyle bir yere, dış bölge adı verilebilir. Belli bir performans açısından ne ön ne de arka bölge olmayan bir dış bölge kavramı, toplumsal düzen hakkındaki sağduyularımızla uyudur. Çünkü çoğu binaya baktığımızda içlerinde sürekli veya geçici olarak ön bölge ya da arka bölge işlevi gören odalar ve bunları dış dünyadan ayıran duvarlar görürüz (Goffman, 2014a: ss.131-132).

Bir düzenin dışında kalan alanlara “dış bölge” denilir. Dış bölge ne ön ne de arka bölgedir. Giyim kuşama, yüzümüze, vücut hareketlerimize özen gösterdiğimiz bir ön bölge değildir. Ne de samimi ve rahat tavırlar içerisinde hareket ettiğimiz bir bölgedir. Dış bölge, performansın sergilenmediği bölgedir.

Dış bölge izlenim yönetimine özen gösterildiği veya gösterilmediği bir yer değildir. Herhangi bir etkileşimin veya izlenim yönetiminin gerçekleştirilmediği bir bölgedir. Örneğin bir profesörün odası, bir öğrenci ziyaret ettiğinde ön bölge, öğrenci ayrıldığında arka bölge ve profesör üniversitenin bir basketbol oyunundayken “dış bölge” dir (Ritzer ve Stepnisky, 2014: s.365). Çünkü öğrenci profesörün odasına geldiğinde gerek profesör gerekse de öğrenci izlenim yönetimlerine

önem verirler. Öğrenci ayrıldığında ise oda, profesörün artık daha rahat bir şekilde hareket edebileceği, ayaklarını uzatabileceği, sesli bir şekilde müzik dinleyebileceği bir yer haline geldiği için arka bölge' dir. Profesörün üniversitenin bir oyunu için oradan ayrılması, onun odasını dış bölge haline getirir. Çünkü artık ayrılmış olduğu bu oda, ne izlenim yönetiminin gerçekleştirildiği ne de gerçekleştirilmediği bir bölgedir. Dahası artık profesörün “ön bölge” si ve “arka bölge” si başka bir yer olur.

Her ne kadar Goffman bu tarzda üçlü bir ayrıma gitse de onları tözsel ve değişmez bir şey olarak görmez. Üç bölgeyi de dinamik ve akışkan bir süreç içerisinde görür. “Ön bölge” “arka bölge” ye, “arka bölge” de “dış bölge” ye dönüşebilir. Süreç tersinden de gerçekleşebilir.

2. Ön Bölge ve Onun Bileşenleri

Ön bölge, bireylerin oyundaki rollerini oynadıkları yerdir (Wallace ve Wolf, 2012: ss.319-320) ve set ile kişisel vitrin olmak üzere ikiye ayrılır. Set, sergilenen performanslara ortam ve imkân veren mobilya, dekor, fiziksel tasarım ve diğer arka planlarını içerir. Genellikle olduğu yerde durur ve performanslarını sergilemek isteyenler, “set” e gelip orada oyunlarını icra ederler. Cenaze kortejleri ve resmi geçitlerde olduğu gibi ancak çok istisnai durumlarda set, oyuncularla birlikte hareket eder (Goffman, 2014a: ss.33-34). Performansın dinleyiciler değil, oyunu icra edenlerle ilişkili yönü ise kişisel vitrin' dir. Kişisel vitrin' in parçaları cinsiyet, yaş, ırksal özellikler; boy ile görünüş, duruş şekli; konuşma kalıpları; yüz ve vücut ifadeleri vb. olarak ifade edilebilir (Goffman, 2014a: ss.34-35). Set ve kişisel vitrin, Jung'un persona ve “gölge” sini hatırlatmaktadır. Gölge, bilinçdışı temsil eden arketiptir (Hyde Maggie Mcguinness, 1997: s.93). İnsanlar, toplumlar ve medeniyetler tarafından hoş olarak karşılanmayan bilinçdışıdır (Kocabıyık, 2018: s. 252). Persona ise topluma karşı takınılan yüzdür. Sınıf, meslek, kültür ve etnik yapıyla koşullanır (Hyde Maggie Mcguinness, 1997: s.91). Bu açıdan set daha çok “gölge” ye, kişisel vitrin ise “persona” ya benzemektedir. Ancak “gölge” de istenmeyen davranışlar vb. olduğu için set ile çok uygun durmamaktadır. Persona ise topluma karşı takınılan tavır, toplumsal yüz olduğu için kişisel “vitrin” le benzerlikler içermektedir.

Goffman, kişisel vitrini kendi içerisinde görünüş ve tutum olmak üzere ikiye ayrılır. Görünüş ile o anda oyuncunun toplumsal statüsü hakkında bilgi veren uyarıcılar kastedilir. Bu uyarıcılar aynı zamanda o kişinin geçici ritüel durumunu yani resmi sosyal faaliyet içinde mi yoksa

iş veya gayri resmi eğlence faaliyeti içinde mi olduğunu, mevsim döngüsünde mi yoksa kendi yaşam döngüsünde mi yeni bir döneme girmiş olup olmadığını anlatır (Goffman, 2014a: s.35). Görünüş, bize performans sergileyenin toplumsal statüsünü gösterir. Örneğin cerrahın tıbbi önlüğü böyledir. Onu görür görmez kim olduğunu, statüsünün ne olduğunu da anlarız (Ritzer, 2012: s.235).

Tutum ise oyuncunun söz konusu olacak etkileşimde oynamayı beklediği rol hakkında bize bilgi veren uyarıcıdır. Küstah veya saldırgan bir tutum, oyuncunun sözel etkileşimi başlatacak ve yönünü belirleyecek kişi olmayı beklediği anlamına gelebilir. Yumuşak başlı veya özür dileyip duran bir tutum ise söz konusu oyuncunun başkalarının liderliğini kabul etmeyi beklediğini veya bunun için yönlendirilebileceğini gösterir (Goffman, 2014a: s.35). Tutum, performans sergileyenin etkileşim içerisinde hangi tür rolü oynama beklentisi içinde olduğunu belirtir. Fiziksel üsluplara bağlılık buna örnek olarak gösterilebilir. Yine haşın ya da uysal tarz oldukça farklı performans türlerini niteler (Ritzer, 2012: s.235).

Set, kişisel vitrin, görünüş ve tutum sahnenin önündeki olgular veya durumlardır. “Ön bölge” yi meydana getiren şeylerdir. Bir de arka bölge vardır, orası ise daha gayri resmidir. Ön bölge kişisel izlenimlerimize daha çok dikkat edilen bir yer iken, arka bölge daha samimi ve gayri resmi ilişkilerin egemen olduğu bir bölgedir. Ancak bireyler arka bölge’ den ziyade asıl olarak ön bölge’ de performanslarına ihtimam gösterirler ve böylelikle karşılarında ya da diğer insanlarda iyi bir izlenim oluşturmaya çalışırlar. Fakat bu durum, “ön bölge” de birçok sorunla karşılaşılacağı anlamına gelmez. Bunları aşmak için de çeşitli tekniklere müracaat ederler.

3. Ön Bölge Problemleri ve Onları Ortadan Kaldırma Teknikleri

Bahsedilen teknikler dramatik canlandırma, idealize etme, ifade denetiminin elde tutulması, yanlış sunum, gerçeklik ve düzmece, gizemleştirme olarak belirtilebilir. Samimi, doğal ve rahat bir radyo konuşması yapabilmek için günlük konuşmanın içeriğini, dilini, ritmini ve hızını yakalamak isteyen bir konuşmacının; konuşmasını, önceden büyük bir özenle hazırlaması ve sözcükleri teker teker denemesi “dramatik canlandırma” ya örnek olarak verilebilir (Goffman, 2014a: s.42). Goffman bu konuda bir başka örnek olarak evin huşu içinde olduğu izlenimi verebilecek şekilde dekore edilmesi için ev sahibinin mezatlara koşuşturmasını, antikacılarla görüşmesini vb. gösterir.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

Tüm bu örnekler yoluyla anlatılmak istenen “dramatik canlandırma” nın, sahne önündeyken mükemmel bir performans sergilenmesi için daha önceden yapılan hazırlıklar vb.’ler olduğudur.

Sergilenecek performansın toplumsal olarak kabul edilmesi, idealize etme ile ilişkilidir. Bir performans sunulduğu toplumun beklentilerine uymalıdır ve bunun için de onun toplumsallaştırılması, kalıba sokulması, uyarlanması gereklidir (Goffman, 2014a: s.44). Performansın kabul edilmesi, onay görmesi “idealize etme” nin amacını oluşturur. Performans ideal standartlara uygun bir ifade ortaya konulmalı ve bu standartlarla uyuşmayan eylemlerden vazgeçmeli ya da onlar gizlenmelidir (Goffman, 2014a: s.50).

İstenmeyen hareketlerden kaçınmak ve uygun olmayan izlenimler vermemek ise ifade denetiminin elde tutulmasını gerektirir. İfade denetiminin elde tutulmasına olan ihtiyaç, insanların en temel zayıflığı olan kendi benleri ile toplumsal benlik arasındaki önemli ayırmadan kaynaklanır. İnsanlar değişen güdülere, duygulara ve enerjilere sahip olabilirler ancak seyirci için sergilenen kişiliklerin bu tür inişleri ve çıkışları olamaz (Goffman, 2014a: s.63). İfade denetiminin elde tutulmasında karşılaşılan üç örnek türünden bahsedilebilir. Bunlardan ilki bir oyuncunun bir anlığına kas kontrolünü kaybetmesi, şanssızlıkla bir uygunsuzluk veya saygısızlık sergilemesidir. Takılabilir, tökezleyebilir, geçirebilir, yellenebilir, başka bir katılımcının vücuduna çarpabilir vb. İkincisi oyuncunun etkileşime dair çok az ya da çok fazla ilgili izlenimi vermesidir. Kekeleyebilir, ezberlediklerini unutabilir, gergin, suçlu ve tedirgin olarak görünebilir. Uygun olmayan biçimde kahkaha atabilir, öfke veya başka bir duygu patlaması yaşayabilir vb. (Goffman, 2014a: s.60). Üçüncüsü ise oyuncunun, yetersiz dramatik yönelme nedeniyle performansının zarar görmesine izin vermesiyle ilişkilidir. Set düzgün hazırlanmamış, yanlış performans için hazırlanmış olabilir veya performans sırasında dağılılabılır; önceden öngörülemedi beklenmedik olaylar oyuncunun varış veya ayrılma zamanını uygunsuz hale getirebilir ya da etkileşim sırasında mahcup edici bir durgunluk yaşanmasına neden olabilir (Goffman, 2014a: s.60).

Gündelik yaşamda bireylerin savunulması zor durumlara düşmemek için sahte izlenimlere başvurmaları, “yanlış sunum” la ilgilidir. Ya da oyuncular yalan söylememelerine rağmen benzer bir avantajdan faydalanabilirler. İma, belirsizlik ve daha birçok iletişim tekniğine müracaat ederek tek bir yalan söylemeden yalanlardan yararlanabilirler. Ancak bir seyirci kitlesine dahil olan bizler de bir izlenimin doğru ya da yanlış, içten ya da yapay, geçerli ya da sahte olabileceğini anlayabiliriz. Bunun

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

için de performansın kolay biçimde manipüle edilemeyecek kısımlarına, performansın yanlış sunuma daha açık yönlerine dikkat kesiliriz (Goffman, 2014a: ss.65-69).

Bir performansın başarılı olabilmesi için ona şahit olanların, oyuncuların içtenliğine inanmaları ya da inanmamaları ise gerçeklik ve düzmece ile ilişkilidir. Olaylar tiyatrosunda içtenliğin yapısal yeri budur. Gerçek performanslar, kişilerin içinde buldukları durumların şartlarına yönelik öz bilinçsiz tepkilerinin kasıtsız bir ürünü olduğundan, bilinçli bir şey olarak görülmez. Düzmece ise özenle bir araya getirilmiş, sahte unsurlardan oluşan bir şey biçiminde görünür çünkü söz konusu davranış unsurlarının doğrudan tepki gösterdiği bir gerçeklik bulunmamaktadır (Goffman, 2014a: s.76).

Performans sergileyenlerin kullandıkları bir diğer önemli teknik ise “gizemleştirme” dir. Eyleyenler, çoğunlukla kendileri ile izleyiciler arasındaki teması kısıtlama yoluyla performanslarına gizemli bir hava verme eğilimi gösterirler. Onlar, kendileri ve izleyiciler arasında "toplumsal mesafe" oluşturarak onlarda bir huşu duygusu oluşturmaya çalışırlar. Bu ise izleyicinin performansı sorgulamasını engeller (Ritzer, 2012: s.236).

4. Gizemleştirme ve İdealize Etme İlişkisi

Gizemleştirme ile ilgili bahsetmiş olduğumuz özelliklere idealize etme de belirli ölçüde sahiptir. İdealize etme normalde bireyin performansının toplumun kabul edeceği, onaylayacağı biçimde ortaya konulmasıdır. Ama aynı zamanda idealize etme, bir toplumdaki tabakalaşma yapısında, üsttekilerin alttakilerden kendilerini ayırması için de kullanılabilir. İşte bu noktada “idealize etme” ile “gizemleştirme” nin birbirlerine yakınlığını söyleyebiliriz.

Tabakalaşmış birçok toplumda üst tabakanın idealize edilmesi ve altta olanların ise onlara ulaşmaya dönük yukarı çıkma özlemleri vardır. Yukarı doğru hareketlilik veya aşağı inmeme çabaları, uygun performans sergilemeye bağlıdır (Goffman, 2014a: s.44). Ancak bu iki tabaka arasındaki toplumsal hareketlilik büyük oranda kısıtlanır ve toplumsal mesafe tipik biçimde büyüktür ve çoğunlukla biçimsel olarak belirlenmiştir (Goffman, 1961: s.7).

Her ne kadar gizemleştirme ve idealize etme birbirlerine benzeseler de bunların ikincisinde daha farklı gizleme teknikleri kullanılır. “İdealize etme” de eyleyenler birinci olarak, geçmişteki yaşantılar içinde (örneğin, uyuşturucu bağımlılığı) veya performanstan önce girilen, onun ile

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

uyuşmayan gizli hazların (örneğin, içki alışkanlığı) üzerini örtebilirler (Goffman, 2014a: s.52; Ritzer, 2012: s.235). İkinci olarak eyleyenler, performansa hazırlanma aşamasındaki yapılan hataları ve onları düzeltmek için atılan adımları gizleyebilirler. Örneğin bir taksi sürücüsü, yanlış yönde sürmeye başladığını saklamaya çabalayabilir. Üçüncü olarak eyleyenler, sadece son ürünleri göstermeyi ancak onların üretilmesine dahil olan süreçleri gizlemeyi gerekli görebilirler. Örneğin öğretmenler derse hazırlanmak için birkaç saat harcayabilirler ancak konuyu her zaman biliyormuş gibi hareket edebilirler (Goffman, 2014a: s.52; Ritzer, 2012: s.235). Dördüncü olarak bu anlamda eyleyenlerin, son ürünlerin üretimine dahil olan "kirli iş" i izleyicilerden gizleyebilirler. Kirli iş, fiziksel olarak temiz olmayan bir şeyi olduğu gibi acımasız ve onur kırıcı etkinlikleri de içerebilir. Beşinci olarak eyleyenler belirli bir performans sergilerken diğer standartları geçiştirebilirler. Son olarak eyleyenler; muhtemel herhangi bir hakaret, onur kırılması veya yapılan muameleyi saklamayı gerekli görebilir ancak o zaman performans devam edebilir. Eyleyenlerin genellikle tüm bu gerçekleri izleyicilerden saklamalarında çıkarları vardır (Goffman, 2014a: s.53; Ritzer, 2012: s.235; Ritzer ve Stepnisky, 2014: s.364).

“İdealize etme” de bahsedilen tarzda gizlemeler, üstünü örtmeler olsa da bunlar gizemleştirme tekniğindekiyle aynı değildirler. “İdealize etme” de birey tarafından gerçekleştirilen eylemler en temelde gizleme ve üstünü örtmeyle ilişkili iken; gizemleştirme de “gizlemek” ten ziyade “gizemleştirme” eğilimi baskındır. Gizemleştirme ise performansı sergileyen oyuncu ile seyirciler arasında bir üstünlük, hayranlık ve sorgulanmazlık durumu oluşturmayı amaçlar. İşte burası tam da eşitsizliğin ve iktidar yapılarının ortaya çıktığı yerdir. Bunu görebilmek için “gizemleştirme” yi daha ayrıntılı biçimde analiz etmeye gereksinim vardır.

5. Gizemleştirme ve İktidar

“Gizemleştirme” de bağlantılara yönelik getirilen kısıtlamalar, toplumsal yaşamda mesafenin korunmasının, seyircide hayranlık yaratılmasının ve bunun sürdürülmesinin bir yoludur (Goffman, 2014a: s.73). Seyircilerin oyuncuya karşı duydukları hayranlıktan dolayı kurcalamadıkları konuların büyük ihtimalle, ortaya çıktıklarında, oyuncunun utanmasına yol açacak meseleler oldukları söylenebilir. Elimizde bir tarafta hayranlık diğer tarafta ise utanç olan toplumsal bir madalyon vardır (Goffman, 2014a: ss.75-76).

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

Gizemleştirme insanların (aktörlerin) performanslarının bazı yönlerini gizlerken, bazılarını açığa vurmalarıyla ilişkilidir. Goffman, insanların bunu izleyicileri belirli bir uzaklıkta tutmak için yaptıklarını öne sürer (varsayım ise şudur, mesafe onlara daha ayartıcı bir görünüm ve gizem verecektir). Bu konuda Norveç Kralı'na verilen öğüte atıfta bulunulur (Manning, 2007: s.45). Goffman'ın anlattığına göre Ponsonby de Norveç Kralı'na öğüt verirken gizemleştirmenin öneminden bahseder:

Ona açıkça bunun büyük bir hata olacağını çünkü samimiyetin küçümseme getirdiğini anlattım. Bir deniz subayı olarak kaptanın asla diğer subaylarla birlikte yemediğini ve mesafesini koruduğunu kendisi de biliyor olmalıydı. Tabii ki bu, oluşabilecek samimiyetlere izin vermemek içindi. Ona bir kaideye çıkıp orada yerini koruması gerektiği anlattım. Bunu yaptıktan sonra arada sırada aşağıya hiç sorun yaratmadan inebilirdi. Halk yüz göz olabileceği bir kral değil, adeta Delfi kâhini gibi esrarengiz bir kral arzular. Monarşi aslında her bir bireyin beyninin yarattığı bir şeydir. Herkes kral olsa neler yapacağım düşünmekten hoşlanır. Halk Kral'a akla gelebilecek her türlü erdem ve yeteneği yakıştırır. Sıradan biri gibi sokakta yürürken gördüklerinde hayal kırıklığı yaşamaları kaçınılmazdır. (Goffman, 2014a: s.74)

Gizemleştirme için bireyin kendisine hayranlık duyulması ya da mevcut hayranlığın devamı adına diğerleriyle mesafeyi korunması gereklidir (Küçükşen Öner ve Fildiş, 2022: s.459). Porsonby'nin samimiyetin küçümseme getirdiğini belirtmesi, aslında mesafenin ortadan kaldırılmasına bir karşı çıkıştır. İzlenim yönetimi açısından böylesi bir şeyin neler doğuracağını farkına varan Porsonby, bir deniz subayının bile alttaki subaylarla yemek yemezken; kralın böyle bir şey yapmasının doğru olmadığını ifade eder. Amaç, izlenim yönetimi açısından alt ile üst arasındaki mesafenin korunması ve sürdürülmesidir. Çünkü ona göre bu fark kapanırsa, krallık da zarar görür. Çünkü halk yüz göz olabileceği bir kral değil, Delfi kâhini gibi bir esrarengiz kimseyi arzular.

Böyle bir teoride ima edilen mantıksal aşırılık, ister doğru ister yanlış olsun, seyircinin oyuncuya herhangi bir şekilde bakmasına engel olma fikridir ve bir oyuncu ilahi niteliklere, güçlere sahip olma iddiasında bulunduğu bu mantıksal sonuç fiiliyata geçirilmiş olur. Tabii ki toplumsal ilişkilerde mesafenin korunması konusunda, seyircinin kendisi de oyuncuya yakıştırılan kutsal bütünlüğe duyduğu huşu ve saygıyı davranışlarına yansıtarak iş birliği yapar (Goffman, 2014a: ss.74-75).

Weidle, Norveç Kralı için söz konusu edilen durumun IV. Henry için de geçerli olduğunu ifade eder:

Nadiren görüldüğüm için kıpırdıyamadım

Ama bir kuyruklu yıldız gibi merak ettim,

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

Erkekler çocuklarına 'Bu o' diyordu.

Diğerleri 'Nerede, Bolingbroke hangisi?'

Ve sonra cennetin tüm nezaketini çaldım,

Ve kendimi öyle bir alçakgönüllülükle giydirdim ki. (Weidle, 2002: s.5)

Yüksek statü gizemle bağlantılıdır, üstte yer alan konumlar ve üstün başarılar hakkında gizemli bir durum bulunur (Ritzer, 2011: s.291). Çünkü toplumsal bağlantılara getirilen kısıtlamalar ve bir mesafenin oluşturulması, seyircide hayranlık yaratılmasının ve bunun sürdürülmesinin bir yoludur. Seyircinin oyuncuyu gizemli bir hava içinde görmesini sağlayabilecek bir yoldur. Cooley'in sözlerinin örnek olarak verilebileceğini söyler. Goffman (Goffman, 2014a: ss.73-74) "... otoritenin, özellikle de kişisel bir zayıflığı gizlemekle, neden samimi bağlar kurulmasını önlemek ve böylece hayal gücüne idealize etme fırsatı sunmak adına kendini biçimlerle ve yapay gizemle sarma eğilimi olduğunu açıklar...". Üzerimizde uygulanan üstünlük türü ne olursa olsun çoğunlukla aynıdır. Her zaman bir uyarılma, bir yenilik ve belirsizlik duygusu vardır. Düş gücü uyarılır ve kendisini büyüleyici kişilikle meşgul eder. Onun en ufak bir sözü ya da eylemi hevesle yorumlanır ve bizim üzerimize etki eder. Özetle, gizem ve idealleştirme öyle ayrılmaz şeylerdir ki, diğer insanlar üzerindeki kurulan iktidarın anlamı, esrarengizlikte içerilir (Cooley, 1902: ss.345-346).

Gizem ve iktidar birlikte işler. Ne kadar gizem varsa, iktidar o kadar büyüleyici hale gelir. İktidarın altta bulunanlar tarafından güç olarak tanımlanmasının yolu, onunla halkın arasının açılmasıdır. Seyirci performansın ardında saklı gizemler ve güçler olduğunu düşünür, oyuncu ise önemli sırlarının sıradan olduğunu bilir. "Sayısız halk masalından ve kabul törenlerinden de görebileceğimiz gibi, genelde gizemin ardındaki gerçek sır aslında ortada bir gizem olmamasıdır. Asıl sorun bunu seyircinin de öğrenmesini önlemektir." (Goffman, 2014a: ss.75-76)

Gizemleştirme mekanizmalarına Baudrillard da değinir. Bunun için de simülasyon kavramına müracaat eder. Ona göre günümüzde artık bir gerçeklik bulunmamaktadır. Onun yerini simülasyon almıştır. Simülasyon ise imgenin geçirdiği bazı aşamalarla ilişkilidir. İlk aşama derin bir gerçekliğin yansıması olarak imge, ikincisi derin bir gerçekliği değiştiren ve gizleyen imge, üçüncüsü derin bir gerçekliğin yokluğunu gizleyen imge, dördüncüsü ise gerçekliğin hiçbir türüyle ilişkili olmayan, kendi kendinin saf simülakrı olan imgedir (Baudrillard, 2005: s.20). Simülasyon imgenin geçirdiği aşamalardan üçüncüsü ve dördüncüsüyle ilişkilidir. Bunu da iktidar mekanizmalarıyla ilişkilendirmek isteyen Baudrillard, Machiavelli'nin prensi üzerinden hareket eder. İtalya'nın birliğini

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

sağlayacak olan prensin bu amacını gerçekleştirebilmesi için güçlü bir etkiye sahip olması gerekir. Onun sadece fiziksel olarak güçlü olması yeterli değildir. Güçlü bir imaja da sahip olması gereklidir. “Machiavelli’den bu yana gelmiş geçmiş bütün siyaset adamları belki de şunu hep biliyorlardı: İktidarın kaynağı simülasyona uğratılmış bir mekâna hükmetmedir; siyaset gerçek bir işlev ya da gerçek bir mekân değil bir simülasyon modelidir ve o modelin en belirgin icraatı da gerçekleşmiş etkiden başka bir şey değildir.” (Baudrillard, 2011: s.83) Ona göre Bizans’ın ikonataparları, Tanrıyı tüm yüceliğiyle betimlediklerini öne süren kurnaz kişilerdi ama bu görüntülerde “Tanrının varlığı” sorununun da üstünü örtüyorlardı. Bu görüntülerin her birinin ardında Tanrı kaybolmuştu. Ölmemiş, kaybolmuştu. Tanrının var olup-olmadığı sorunu, artık gündeme bile gelmiyordu (Baudrillard, 2006: ss.189; 2011: s.36; 2013: ss.74-75). Onlar için Tanrı hakikati diye bir şey yoktu ve belki de gizliden gizliye bunun farkındaydılar. Bu yüzden de onların başarısızlığı, imge hayranlarının sezgileriyle aynı kaynaktan besleniyordu: İnsan, yalnızca sahte hakikat düşüncesiyle yaşayabilir. Onun yaşamını sürdürmesinin tek yolu, budur (Baudrillard, 2011: s.76).

İtalyan kent devletlerindeki parçalanmayı ortadan kaldıracak bir prensin yalnızca fiziksel güce sahip olması yeterli değildir. Aynı zamanda güçlü bir imaja da sahip olmalıdır. İşte bu güçlü imajı sağlayacak olan şey ise simülasyondur. Simülasyon olmayan bir gerçekliğin sanki varmış gibi görünmesine, algılanmasına yol açar. Bu anlamda da “gizemleştirme” yle yakından ilişkilidir. Bir sırrı içermektedir o da bir gerçekliğin bulunmamasıdır.

Ancak gizemli bir izlenim yönetimi iktidara, halk karşısında gereksinim duyduğu otoriteyi sağlayabilir. Goethe’nin bir sözünden yararlanan Cooley (1902: s.349), şunun bir maksim olduğunu söyler: Gizemin olmadığı yerde güç/iktidar da olmaz. Esasında gerçekte olmayan ancak inşa edilen gizem, izlenim yönetiminde iktidar için çok gereksinim duyulan bir şeydir. Çünkü ancak inşa edilen bu gizem sayesinde iktidar, büyüleyici hale gelir, kitleler için ulaşılmaz hale dönüşür ve otoritesinin zeminini hazırlar. Dolayısıyla ne kadar gizem, o kadar ulaşılmazlık, büyüleyicilik ve iktidardır. Gizem arttıkça iktidar da artacaktır ya da tersinden gizem bozuldukça iktidar da çözülecektir.

Sonuç

Gizemleştirme Goffman’ın izlenim yönetimi kuramının, bireylere ve onların eylemlerine yönelik teorisinin, eşitsizlik ve iktidar ilişkilerini nasıl açıkladığını gösterir. Bu açıdan bireylere ve

onların eylemlerine ağırlık verse de bir kuramın, Giddens' in ileri sürdüğü gibi gücü ve kurumları ihmal ettiği görüşünün, yeterli olmadığını gösterir. Bir kuram mikro ölçekli olsa da gayet tabii güce ve kurumlara da yer verebilir.

Diğer yandan gizemleştirme, iktidarın ve eşitsizliğin temelinde bir hayranlık ve üstünlük izleniminin bulunduğu bunun da ancak performansı gerçekleştirenler ile seyirciler arasındaki mesafenin açılmasına bağlı olduğunu gösterir. İktidarın oluşabilmesi için performansı sergileyen ile onu izleyen seyircilerin eşit olmadıklarını, performansı sergileyenin üstün olduğunu göstermesi lazımdır. Bu da ancak onların üzerinde doğurduğu izlenimi gizemli hale getirmesiyle mümkün olur.

Gizemleştirme ve iktidar Goffman'ın teorisi açısından ayrılmaz şeylerdir. Gizemleştirme artarsa iktidar daha büyüleyici hale gelir, gizem azalır iktidarın egemenliği zayıflar. Bunun için de “gizemleştirme” nin artırılması lazımdır. Elbette Goffman, bunun performansı sergileyen konumundaki iktidar tarafından, seyirci pozisyonundaki halkın üzerinde sürekli olarak uygulanması gereken bir şey olduğunu savunduğunu söylemek doğru olmaz. Goffman'ın yaptığı şey, aslında, iktidar mekanizmalarının temelindeki bu yanılsamayı ortaya çıkarmaktır. Çünkü ona ve Cooley'e göre esasında geçerli olan tek bir gizem vardır, o da gizemin olmayışıdır.

Gizemleştirme neye yarar ve biz buradan hareketle neler diyebiliriz? Gizemleştirme bir eşitsizlik ve iktidar alanı oluşturmanın nedenidir. Dolayısıyla üstünlük ve tahakküm kurmaya çalışan kimseler ya da gruplar çoğunlukla bu yönetime müracaat ederler. Bunun için de sırta ya da gizeme başvururlar. O zaman yapılması gereken şey, iktidarların başvurmaya çalıştığı bu gizemi ifşa etmektir.

Bizden sonraki çalışmacılara tavsiyemiz, Goffman'ın bu önemli kavramının, “gizemleştirme” nin, geçmişte de olup olmadığını ortaya çıkaracak biçimde incelemeler yapmalarınıdır. “Gizemleştirme” nin tarihsel örneklerini bulup ortaya çıkarmaları ve bunu olumlu-olumsuz yönleriyle göstermeleridir. “Gizemleştirme” nin tarihsel örneklerini ortaya çıkarırken de bu kavrama yakın ya da benzer anlama gelen gösteriş, şatafat gibi sözcüklere de yer vermeleri ve bunların olgusal durumlarını açığa çıkarmalarıdır. Acaba Kilise ve imparatorluklar, kitleler karşısında gösteriş ve şatafatlı törenler, giysiler, vb. vasıtasıyla üstün egemenliklerini meşrulaştırmışlar mıdır? Gösteriş ve şatafat sayesinde tartışılmaz bir otoriteye sahip oldukları izlenimini oluşturmuşlar mıdır? Yine gösteriş ve şatafatın arttığı ve azaldığı dönemlerin belirleyici

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

özellikleri, nelerdir? Acaba ekonomik ve toplumsal diğer göstergelerin bozuk olduğu dönemlerde tahakkümü daha güçlü hale getirmek için gösteriş ve şatafat artmış mıdır?

Günümüzde gösteriş ve şatafat'a müracaat ederek iktidarlarını korumaya çalışan tahakküm mekanizmaları var mıdır? Gösteriş ve şatafat'a dayanan iktidar örnekleri ile bunlara dayanmayan biçimleri var mıdır? Gösteriş ve şatafat'a dayanan iktidarların olduğu ülkeler ile olmayan ülkelerin ekonomik kalkınma ve gelişmişlik düzeyleri nasıldır?

Kaynakça

- Artauld, A. (1993). *Tiyatro ve ikizî*. (Bahadır Gülmez, Çev.). YKY.
- Baudrillard, J. (2005). *Simulakrlar ve simulasyon*. (Oğuz Adanır, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2006). *Kusursuz cinayet*. (Necmettin Sevil, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2011). *Sanat komplosu*. (Elçin Gen ve Işık Ergüden, Çev.). İletişim Yayınları.
- Baudrillard, J. (2013). *Foucault'yu unutmak*. (Oğuz Adanır, Çev.). Doğu Batı Yayınları
- Cooley, C. H. (1902). *Human nature and the social order*. Charles Scribner's Sons.
- Goffman, E. (1961). *Aylums*. Anchor Books.
- Goffman, E. (1969). *Strategic interaction*. University Of Pennsylvania Press.
- Goffman, E. (2014a). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. (Barış Ceza, Çev.). Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2014b). *Damga: örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S.N. Ağırnaslı, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Goffman, E. (2017). *Etkileşim ritüelleri: yüz yüze davranış üzerine denemeler*. (Âdem Bölükbaşı, Çev.). Heretik Yayınları.
- Hegel, G. F. W. (1986). *Tinin görüngübilimi*. (Aziz Yardımlı, Çev.). İdea Yayınları.
- Hyde M., Mcguinness M. (1997). *Jung: yeni başlayanlar için*. (Gül Çağalı Güven, Çev.). Milliyet Kitapları.
- Jacques, L. (2006). *Écrits*. (Bruce Fink, Çev.). W W Norton & Company.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

- Kocabıyık, Y. (2018). Peter shaffer'ın küheylan oyununda persona ve gölge kavramlarının alan strang karakterindeki karşılığı. *SDÜ Art-E*, 11(22), 252-263.
- Kojève, A. (2001). *Hegel felsefesine giriş*. (Selahattin Hilav, Çev.). YKY.
- Küçükşen, Ö. F., Fildiş, B. (2022). Erving Goffman'ın benlik sunumu kuramı'na göre resimde oto portre. *Sanat Tarihi Dergisi*, 31(1), 455-481.
- Manning, P. (2007). *Erving Goffman and modern sociology*. Polity Press.
- Ritzer, G. (2011). *Klasik sosyoloji kuramları*. (Himmet Hülür, Çev.). Deki Yayınları.
- Ritzer, G. (2012). *Modern sosyoloji kuramları*. (Himmet Hülür, Çev.). Deki Yayınları.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2014). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. (Irmak Ertuna Howison, Çev.). Deki Yayınları.
- Slattery, M. (2014). *Sosyolojide temel fikirler*. (Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz, Çev.). Sentez Yayın ve Basım.
- Tayfundağı, T. (2017). *1980'ler Türkiye'sinden bir popüler kültür ögesi: taverna müziğini sosyolojik perspektifle yeniden okumak*. [Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Terry, P. (2012). *Hegel*. (Mehmet Barış Albayrak, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Veblen, T. (2005). *Aylak sınıfın teorisi*. (Zeynep Gültekin ve Cumhur Atay, Çev.). Babil Yayınları.
- Wallace, R. A., Wolf A. (2012). *Çağdaş sosyoloji kuramları: klasik geleneğin geliştirilmesi*. (Leyla Elburuz ve M. Rahmi Ayas, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Weidle, R. (2002). 'Rule as rule': Erving Goffman's theatrical grammar and the emergence of the politician king in shakespeare's tetralogies. *Eese* 10(?), 1-12.
- Yaltıraklı, U. (1987). *Hegel'in fenomenolojisinin bilgi kuramsal temelleri*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 17-34

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1496812>

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız ift kör hakem.

Yazar Katkısı: Mustafa SOLMAZ %100 oranında katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

atışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar atışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Mustafa SOLMAZ %100

Funding and Acknowledgement: This article does not involve any human or animal research requiring ethical approval.

Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

MASALLARDA KADIN TEMSİLİ: FEMİNİST YENİDEN YAZIMIN İMKÂN LARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Kinem TOKDEMİR¹

Öz

Masallar, egemen kültürün unsurlarına göre şekillenen ve bulunduğu kültürün izlerini taşıyan edebi metinlerdir. Masal metinlerinde kadın karakterlere biçilen roller kimi zaman iyiliği simgeleyen toplumsal cinsiyet rollerine uygun ideal bir kadın tipi iken; kimi zaman da kötülüğü simgeleyen cadı imajıyla resmedilir. Kurtarıcı rolüyle erkekler ise, etkin ve bağımsız bir öznedir. Böylece masalarda ötekileştirilen konumu ile kadın karakterlerin temsili; masalların popüler kültür içine yerleşerek kültürden kültüre, ülkeden ülkeye aktarılmasıyla yeniden üretilir. Grimm Masalları'ndan klasik "Külkedisi" masalında kadın karakterlere biçilen geleneksel roller, erkek egemen bakış açısını yansıtır. Bu masalın yeniden yazılan formlarında ise, klasik masalarda kadınlara dikte edilen rollerden farklı bir kadın temsilinin sunulması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, feminist yeniden yazımın örnekleri olan bu masalarda kadın karakterlerin temsili konusunda önemli değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Feminist yeniden yazım iktidar, toplumsal cinsiyet hiyerarşisi, cinsiyetçilik gibi konuları odağa alarak; eleştirel bir mesafe ile masallar gibi sıklıkla dolaşıma giren metinlerde kadınlara biçilen cinsiyetçi rolleri ve ataerkil söylem ve pratikleri alt üst etmeyi hedefler. Kısaca bu çalışmanın amacı; masalların feminist mücadelenin alanlarından birini oluşturduğu, yeniden yazılan masallar ile kadın karşıtı söylemlerin dönüştürülebileceği ve masalların yeniden yazımı ile nasıl toplumsal etkiler üretebileceğini değerlendirmektir. Bu kapsamda, makalede öncelikle feminist yeniden yazım konusu üzerinde durulmuş ve ardından klasik Külkedisi masalı eleştirel bir mesafeden analiz edilmiştir. Daha sonra ise, bu masalın yeniden yazılmış formları incelenerek feminist yeniden yazımın imkânları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Feminist yeniden yazım, Yeniden yazılan masallar, Külkedisi masalı, Masalarda kadın temsili, Cinsiyetçilik

¹ Arş. Gör. Dr., İstanbul Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (İngilizce), kinemtokdemir@beykent.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4149-1726

REPRESENTATION OF WOMEN IN TALES: AN ASSESSMENT OF THE POSSIBILITIES OF FEMINIST REWRITING

Abstract

Tales are literary texts shaped by the elements of the dominant culture and bear the traces of the culture in which they exist. In tale narratives, the roles assigned to female characters are sometimes depicted as the ideal type of woman, symbolizing goodness and conforming to gender roles. At the same time, at other times they are portrayed as witches, symbolizing evil. Male characters, on the other hand, assume the role of the savior and are active and independent subjects. Thus, the representation of women as marginalized figures in tales is reproduced as these tales become embedded in popular culture and are transmitted from culture to culture and from country to country. In the classic “Cinderella” from the Grimm Brothers’ tales, the traditional roles assigned to woman characters reflect a man-dominated perspective. However, in the rewritten versions of this tale, the aim has been to present a representation of women that differs from the roles imposed on them in traditional tales. Within this framework, it has been observed that significant changes occur in the representation of woman characters in these feminist rewritings. Feminist rewriting, focusing on issues such as power, gender hierarchy, and sexism, seeks to subvert the sexist roles assigned to women and the patriarchal discourses and practices frequently circulating in texts like tales from a critical standpoint. In brief, this study aims to evaluate how tales can become a site of feminist struggle, how anti-women discourses can be transformed through rewritten tales, and how such rewritings can produce social impacts. In this context, the article first focuses on the subject of feminist rewriting and then critically analyzes the classic Cinderella tale. Following this, the rewritten forms of this tale are examined to explore the possibilities of feminist rewriting.

Keywords: Feminist rewriting, Rewritten tales, Cinderella tale, Representation of women in tales, Sexism.

Giriş

Birinci Dalga Kadın Hareketi²’nin öncüleri, kadınların yaşamının sınırlı olduğunu ifade ederek, siyasal anlamda erkekler ile eşit haklara sahip olma taleplerini gündeme getirirlerken; İkinci Dalga Kadın Hareketi’nin öncüleri “Kişisel Olan Politikadır” sloganıyla daha çok cinsiyet,

²Ayşegül Yaraman (2020, ss.24-50), kaleme almış olduğu kitabı ve kendisinin geliştirmiş olduğu Cinsiyetçi İkiyüzlülük kavramı, çarpıcıdır; zira tutum ve davranış arasındaki tutarsızlığın, ikiyüzlülük neticesinde egemenlik ilişkilerinin pekişmesine ve yeniden üretilmesine yol açtığını ifade eder. Yaraman’a göre, Birinci Dalga Kadın Hareketi ile modernlik, kadını erkeğe eşitlemeye çalışmıştır. Bu eşitlik biçimsel bir eşitliktir; norm olan ise, erkektir, erkek değerleridir. İkinci Dalga Kadın Hareketi, modernliğin tek tip projesini eleştirerek “fark” olgusuna vurgu yapmıştır. Ancak bu kez kadın ve erkeğe dair farklılıklar hiyerarşisi reddedilerek, “kültüre” odaklanılmıştır. Biyoloji temelli cinsiyetçilik ve ataerkil yapının bu bağlamda yıkılması hedeflenmişse de “farklı ama denk” mücadelesi iki kutuplu cinsiyet hiyerarşisini pekiştirmiştir.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

doğurganlık ve kadın cinselliği gibi kavramları ön plana çıkararak heteroseksist sistemi ve ataerkil söylemleri eleştirmişlerdir (Fougeyrollas-Schwebel, 2015, s.156). Bu dönemde “fark” vurgusuna geçiş yapılarak, “farklılıklara rağmen eşitlik” fikri savunulmaya başlanmış; modernleşme sürecinde Ayşegül Yaraman’ın ifadesiyle “yüceltilmiş doğru” erkek ve erkeğe atfedilen değerler sorgulanmaya başlanmıştır. Hareketin odak noktası olan cinsiyet farklılığı meselesi; karışık ve anlaşılması güç olan bir mesele olarak tartışmaların merkezinde olmuştur (Yaraman, 2020, s.33; Yazıcı, 2016, s.73). Günümüzde ataerkil sisteme, kadın karşıtı söylemlere, hegemonik kültürel ve toplumsal norm ve değerlere karşı mücadele eden kadın hareketleri çeşitli ve önemli kazanımlar elde etmiştir. Böylelikle kadın karşıtı söylem ve pratiklerin ortadan kalktığı gerekçesi ve elde edilen kazanımlar neticesinde feminizmin eski önemini yitirdiğine dair bir isteksizlik gözlenmektedir. Ancak tüm dünya ölçeğinde, kadın yaşamının, -şiddetin öldürücü sonuçlara varana dek- birçok alanda sınırlandırıldığı bir gerçektir. Dolayısıyla erkek egemen söylemlere ve eril tahakkümün pratiklerine yönelik feminist eleştiri, gündelik kültürel mecralara da yöneliktir. Nitekim kadınlara karşı ötekileştirici tutum ve davranışlar, ataerkil toplumun erkek üstünlüğüne ve ataerkil sisteme dayalı inançla, sürdürülmektedir. Bu inanç masallar, dergiler, televizyon programları, oyuncaklar, gazeteler gibi kültür mecralarında sürdürülmekte ve yeniden üretilmektedir.

Bu anlamda masallar, cinsiyete dayalı hiyerarşik rollerin inşa edildiği ve kültürel normları onaylayarak sürdüren ve yeniden üreten³ kültürel nüfuz alanlarından biridir (Parsons, 2004, s.135). Feminist edebiyat eleştirisinin ana sorunlarından biri, erkek egemen kültür tarafından dayatılan toplumsal cinsiyet rollerinin ve hegemonik ilişki şekillerinin edebiyat metinlerine nasıl yansıdığı ve

³Burada, Antonio Gramsci’nin “hegemonya” kavramı aydınlatıcı ve yol gösterici olabilir. Gramsci’e göre, hegemonya, toplumsal gerçekliğin bütününe egemen temel sınıfın öteki sınıflar üzerindeki hâkimiyeti anlamına gelir; zira bu kavram, “İttifaka girilen bağımlı gruplar üzerindeki “kültürel, moral ve ideolojik” önderlik anlamına gelir... Bu anlamıyla hegemonya, yeni bir ideolojik alanın oluşturulmasıyla; siyasal, kültürel ve moral liderlikle ve rıza ile özdeşleşir. Hegemonya böylece Gramsci tarafından, bir bağlantılar ve zıtlıklar zincirine, politik topluma karşı sivil toplum (felsefe, din gibi zihinsel ve manevi faaliyetler), zora karşı rıza, tahakküme karşı yönlendirme şeklinde bağlanır. Bu açıdan hegemonya sayesinde devletin\ideolojinin hem meşruiyeti sağlanırken hem de yeniden üretimi sağlanır (Forgacs, 2012, s.507; Yaraman, 2003, ss.44-45). Benzer bir çerçevede, Lois Althusser’in “devletin ideolojik aygıtları (DİA)” kavramı, Kültürel DİA (edebiyat, güzel sanatlar, spor...) gibi kurumlar aracılığıyla egemen kültürel norm ve değerlerin yeniden üretildiğini ifade eder. Devletin baskı aygıtlarından (DBA-ordu, polis...) ayrılan DİA’lar, bu dolayısıyla “şiddet” kullanmadan “ideoloji” kullanarak işlerler (Althusser, 2014, ss.51-52; Gillot, 2009, s.82).

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

yeniden üretime nasıl katkı sağladığıdır (Uygun-Aytemiz, 2016, s.154). Yaraman'a (2009, s.259) göre:

Feminist eleştiri yalnızca edebiyat üzerinden alternatif bir okumaya indirgenemeyeceği gibi, yalnızca kadın yazarların kaleme aldıkları eserlerle de sınırlı değildir kuşkusuz. Edebiyatta feminist eleştiri edebi metinlerin çözümlemesine kadın bakış açısını eklemektir... Tüm edebiyat ürünleri kadınca farklı anlamlandırılabilir ve hepsi kadınlık durumuyla ilgili kişisel, dönemsel, bölgesel, etnik, dinsel, sınıfsal, ideolojik vs. yansımalar içerir.

Bu bakımdan toplum içinde kadınların konumu masallarda temsil edilen kadınların konumuna benzer ve bu nedenle feministler, cinsiyetçi öğeler içerdiği için masalları sorunlu bulur.

Feministlere göre, politik görüşlerin yansıdığı ve eğitim amacıyla okutulan masallar, çocukları toplumsallaşma sürecine dâhil etmektedir (Gün, 2008, s.11). 19. yüzyılda pedagojinin etkisinin güçlenip⁴, sözlü anlatıların yazıya dökülmesiyle birlikte masallar, önemli bir değişime uğramıştır. Özellikle masal metinlerinin orijinal hallerinin dönüştürülmesi, ahlaki tavsiyelerin alıcıları haline gelen çocuklar için didaktik bir niyet taşır (Barsotti, 2015, s.70). Ancak sözlü edebiyat ürünü olan masallar, kahramanlarından bazıları doğaüstü varlıklar veyahut hayvanlar da olsa, yalnızca çocukların eğlenmesi ve eğitilmesi amacıyla ortaya konulan metinler olarak değerlendirilmemelidir. Masallar hayal ürünü olmasına ve doğaüstü olaylar içermesine rağmen yetişkin dinleyicileri dahi etkileyebilen edebi metinlerdir (Sakaoğlu, 2015, s.2; Zipes, 2018, s.133). Bu bakımdan feministlere göre, sürekli olarak dolaşım halinde olan ve cinsiyetçi kalıpları yeniden üreten masalların cinsiyetçilikten arındırılması ve dönüştürülmesi gerekmektedir. Feminist yeniden yazımın önemli isimlerinden biri İngiliz yazar Angela Carter, klasik Batı masallarını yeniden yazarak masallarda yer alan bilindik, sorgulanmaz ve evrensel norm ve değerlerin esasen insan yaşamının bir parçası olmadığını ortaya koyar. Tarihsel koşullar ve toplumsal uzlaşımlar sonucu ortaya çıkmış doğal

⁴Toplum içinde yaşayabilme, o toplumun norm ve değerlerinin öğrenilmesi ile gerçekleşir. Toplumsallaşma olarak adlandırılan bu süreçte birey, öğrendiği kültürel kavramları içselleştirerek yeniden üretir. Dolayısıyla "Hegemonya, devletin ideolojik aygıtları, simgesel şiddet ya da kültürün içerdiği norm ve değerler toplumsallaşmayla bireye aktarılır." Toplumsallaşma sürecinin en önemli araçlarından biri ise, okuldur. Okulda verilen eğitimin rolü, kişinin toplumsallaşma sürecine etkisi bakımından oldukça önemlidir (Yaraman, 2003, ss.54-56). Dolayısıyla klasik masalların pedagoji eğitiminde kullanılması, okulun önemi bağlamında anlaşılabilir. Masalların birçoğu uyumadan önce ebeveynleri tarafından çocuklara okunur. Hatta masal prensesleri ve prenslerin göz kamaştırıcı hayal dünyası çocuk oyuncaklarında, giyim kuşamlarında ve temalı doğum günü partilerinde oldukça revaçtadır. Masalların eğitim amaçlı okutulmasının yanında bu durum, geç kapitalizm bağlamında aşırı tüketimin özendirilmesi ve bunun üzerinden kâr marjının hesaplanması bağlamında da düşünülebilir.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

olmayan bu norm ve değerleri yapı bozumu tekniği ile ele alır (Kara, ss.223-224). Retti ise, cinsiyetçi öğeler içeren masallara ilk olarak yapılması gereken müdahalenin, toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşinin çözülmesiyle mümkün olabileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla bu tarz bir müdahale, başka bir deyişle masalların dönüştürülmesi girişimi gerçeklik ile hayal dünyası arasındaki karmaşık ilişkiden dolayı, önemlidir; zira masal metinleri doğaüstü öğeler barındırıyor olsalar da gerçeklikten de tamamen kopuk ya da bağımsız değillerdir. Ancak bu girişimin ilk adımı, tanımlama düzeyindeki cinsiyetçi unsurlara itiraz etmek ve bu unsurları değiştirmek/dönüştürmek oluşturabilir. Cinsiyetçi masalların dönüştürülmesi yani masalların yeniden yazımı, yeniden yazılan masal örnekleri olan feminist masalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu masalların cinsiyetçi temaları ve kadın karşıtı söylemleri doğru bir müdahale ile -çünkü aksi takdirde cinsiyetçiliğin ve toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesine katkı sağlar⁵- ortadan kaldırmasıyla daha eşitlikçi toplumsal etkiler üreteceği söylenebilir (Retti, 2001, s.181).

1.Yöntem

“Cinsiyetçi öğeler içeren klasik masalların dönüştürülmesinde feminist yeniden yazımın sunduğu imkânlar; bu masalların yeniden yorumlanmasıyla, masalarda kadın temsili bakımından cinsiyetçiliği aşabilir mi?” problemine odaklanan bu makalede, klasik masal örneği olan Külkedisi masalı ile bu masalın yeniden yazılan örnekleri olan “Külprensi”, “Vejetaryen Külkedisi: Büyüklere Gerçekçi Bir Masal” ve “Yeni Külkedisi” adlı masallar içerik analizi yöntemiyle; karşılaştırmalı olarak eleştirel bir mesafeden analiz edilmiştir. Yeniden yazılan bu üç masalda kadın-erkek toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyetçilik odağa alınmış ve feminist yeniden yazımın imkânları

⁵ Pierre Bourdieu'ye göre, egemen sınıf ilişkilerinin yeniden üretilmesinde aile, okul ve kiliseler en etkili konumda yer almaktadır. Eğitim, tiyatro, kitap, karikatür, televizyon gibi araçlarla, egemen sınıfın pratikleri sürekli olarak yeniden üretilir (Bourdieu, 2015, ss.34-35; Bourdieu, 2018, ss.107-111). Böylelikle Bourdieu'nün kuramsal çalışmaları ve alan araştırmalarında “simgesel şiddet” kavramı; okul, kültür, gündelik yaşam pratikleri ve itaat-tahakküm ilişkilerini içermektedir. Bu kavrama göre, bu şiddet türü sözlü, psikolojik veya fiziki şiddet türlerinden farklı olarak; kurbanlarınca hissedilmeyen, çoğunlukla saf sembolik kanallarla uygulanan ve kısmen kişilerin rızasını da çevreleyen bir şiddetin görünmez/hissedilemez bir biçimidir (Bourdieu, 2018, ss.11-12). Yaraman'a (2019, s.7) göre, “Simgesel şiddet tüm ezen-ezilen ilişkileri için, tahakkümün gizli/içkin bir düğümüdür ve ezilenlerin, kendilerinin ezilmelerini pekiştiren pratik ve düşünceleri gönüllülükle yeniden üretmeleri anlamını taşır; tehlikesi, mağduru açısından bile meşruiyetinde, hatta fark edilmemesinde yatar.” Böylece, simgesel şiddet bağlamında, cinsiyetçilik hem mağduru hem de faili sistemin içine katarak kendisini yeniden üretir.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

üzerinde durulmuştur. Külkedisi masalının analiz edildiği bu makalede analiz birimi olarak bu masalın seçilmesinin nedenlerinden ilki masalın kolektif bilinçaltının bir parçasını oluşturmasıdır. Nitekim ayakkabısının tekini kaybeden birinin “Sindrella anı” yaşadığını düşünmesi tuhaf karşılanmamaktadır (Smith, 2015, ss.424-425). Diğer yandan bu masalın, toplumsallaşma sürecinde eğitimin bir parçası olması; başka bir deyişle evrensel niteliğinin olması ikinci nedendir. Öyle ki bu masal hem çeşitli dillere çevrilmiştir hem de tiyatro⁶, sinema filmleri ve televizyon programlarına da aktarılan aktarılmıştır. Son olarak da bu masalda ve elbette ki diğer masalarda kadın karakterlerin konumu açık veya zımni olarak okuyucuya aktarılmaktadır. Bu çerçevede, öncelikle feminist yeniden yazım üzerinden durulmuş, ardından masal örnekleri analiz edilmiş ve çalışma, sonuç kısmıyla sonuçlandırılmıştır.

2.Feminist Yeniden Yazım

Masalarda olay örgüsünün genel işleyişi şöyle ifade edilir (Öğüt, 2017):

Erkek maceralara atılır, kız uyutulur; erkek öper kız uyandırılır; erkek sahip olur, kız sahip olunur. Masalların erkek kahramanları, evden ayrılarak, doğayı, doğaüstü yaratıkları, güçlükleri yenerek, sınav vererek, savaşarak ya da arayıp bularak bir içsel dönüşüm geçirir, şiddet, intikam, rekabet, iş bulma, aile geçindirme, adaleti sağlamaya yönelik hedefleri üstlenirken kadınlar beyaz atlı prensi bekler, evi temizleyip yemek yapar, külleri karar ve sürekli güzelliğe çalışır.

Klasik masalarda masum kadınlara hasredilen roller edilgin, bağımlı ve kurtarıcısını bekleyen; aynı zamanda erkeğin ve cadı prototipinin karşı pozisyonuna denk gelecek şekilde kamusal alandan soyutlanmış, güzel, sabırlı ve şefkatli bir tip olarak resmedilir. Bu masalarda erkeğin etkinliği, kurtarıcı ve mücadeleci olması özelliği ile ön plandadır. Tıpkı, Simone de Beauvoir’un (2019a, ss.91-92) ifade ettiğine benzer bir şekilde masalda, “(Erkeğin etkinliği) Kendisine o yüce saygınlığı kazandıran bir başka boyutu daha vardır. Çoğu kez tehlikelidir bu etkinlik... Vahşi hayvanlara karşı mücadelesinde kimi tehlikelerle yüz yüze gelir. Savaşçı, mensubu olduğu göçebe topluluğun, klanın

⁶Masal ilk olarak 1950 yılında, Walt Disney Animasyon klasiklerinin on ikinci filmi olarak gösterime girmiştir. 1997 ve 2015 tarihlerinde Disney Channel tarafından sinemaya aktarılan masalın; 2002 yılında Cinderella II. Dreams Come True ismiyle bir başka animasyon versiyonu yayınlanmıştır. Türkiye’de, 1971 yılında Külkedisi Sindrella ismiyle sinemaya aktarılan bu masal; 1980 yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Film Radyo ve Televizyon ile Eğitim Merkezi aracılığıyla Türkiye’de animasyon filmi olarak yayınlanmıştır. Günümüze değin farklı tarihlerde sinemaya aktarılan benzer türdeki masal uyarlaması olan bu filmlerin, özgün olay örgüsünün bozulmadan senaryoların yeniden yazıldığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni ticari kaygıların olması ve benzeri filmlerin hala daha ilgi görmesinde yatar. Aynı zamanda bu masal, tiyatro sahnelerine de aktarılmıştır.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

saygınlığını artırmak için kendi hayatını tehlikeye atar,” şeklindedir. Beauvoir, bu sözler ile ilkel toplumlarda erkeğin etkinliğini ifade eder. Aynı şekilde söz konusu etkin olma durumu, masallarda erkeğin prensesi kurtarmak için ejderhalar, yabancı hayvanlar ve cadının zalimlikleri ile mücadele etmesiyle ortaya çıkar. Kadının, “Sahici Varlık” olan erkeğin karşısında “Öteki” olduğunu ifade eden de Beauvoir (2019b), “Kadın doğulmaz: Kadın olunur,” ifadesiyle; kadının biyolojik, ruhsal, ekonomik alın yazısının var olduğu görüşünü, reddeder. Farklılık burada toplumlara\kültürlere göre belirlenmiştir. Bu tür bir tahakküm-itaat ilişkisinde kurulan ikilikler erkeği insan, kültür, akıl, kamusal, medeni, özne olarak tanımlarken; kadını doğa, beden, duygu, özel, ilkel ve nesne olarak tanımlar. Dolayısıyla bu ikilikler cinsiyet, toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ve doğa baskılarına denk gelerek, doğallaştırılır (Plumwood, 2004, ss.63-65). Söz konusu doğallaştırma klasik masalarda kadının özel alanda kurtarıcısını beklemesi, bekâretini koruması ve korumadığı takdirde cezalandırılması; erkeğin ise, kurtarıcı rolüyle belalara göğüs germesi, kamusal alanda özgürce hareket etmesi ve cadının şerrinden cesurca savaşarak kurtulması gibi rollerle pekiştirilir. Masum kadın edilgin, bağımlı ve duygularının esiri ideal bir karakter iken; erkek etkin, bağımsız ve cadının oyunlarını bile alt edecek akla sahip bir karakter olarak temsil edilir. Masalarda iki farklı cinsiyetin temsili, aleni veya zımni biçimlerde okuyucuya iletilir. Öte yandan masalarda itici gücü oluşturan kadın karakter olan ve saldırgan işlevini üstlenen cadı prototipi, masal analizlerinde önemli bir yere sahiptir. Masal cadısının saldırganlığı, kötü kalpliliği, bela saçan eylemleri, çocukların ve büyüklerin yeğlememesi gereken öğeleri barındırır. Söz konusu öğeler, kötülüğün simgesi cadı prototipi ile okuyucuya aktarılır (Tokdemir, 2020a, s.117; Propp, 2017, s.33).

Bu bağlamda, toplumsal değerlerin yeniden üretildiği ve toplumsal gerçekliklerin görünür kılan masal metinlerine dair ortaya çıkan feminist ilgi, genel olarak masallara farklı bir biçimde bakılmasını sağlamıştır. Karen E. Rowe, (1979, s.237) *Feminism and Fairy Tales* adlı yapısında popüler olan halk hikâyelerinin feminist perspektiften yeniden ele alınmasını, günümüzde özellikle kadınların romantik beklentilerini şekillendirdiğini belirtirken; Karlyn Crowley ve John Pennington ise, feministlerin masallara olan ilgilerinin, masalları yeni bir biçimde başka bir deyişle, masalları yeniden yazarak anlatmaya kadar vardığını tespit ederek, bu yeniden anlatımın nasıl yapılması gerektiği konusunu farklı feminist yazarlara gönderme yaparak tartışırlar. Burada bahsi geçen sorunlar arasında şunlar vardır: Herhangi bir masalın yeniden anlatılması ve yorumlanması istenildiğinde, hangi anlatı stratejilerinin uygun olacağı; bu stratejilerin hangi ölçüde iktidar ve güç

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

ilişkilerini değiştirebileceği; erkek ve kadın karakterlerinin temsilinin nasıl olacağı, hangi değerlerin ve ideolojilerin söyleme aktarılacağı ve tüm bunların masalarda neyi ters yüz edip hangi değerlere ve söylemlere direneceği yer alır (Crowley ve Pennington, 2010, s.300). Rowe gibi feministler, masalarda kadın karakterlere ilişkin erdemlerin ve rollerin; kadınları edilgenliğe ittiğini, özgürlükten ziyade kadınları bağımlı, edilgin, uysal olmaya ve itaat etmeye yatkınlaştırdığını iddia etmektedir. Hatta bu durumun, masaların hayal dünyasından gerçek yaşama aktarılabilirdiğini de söylemektedirler. Böylece masalardaki cinsiyete dayalı iş bölümünde “kadınsı roller” cinsiyetçiliği perçinler ve cinsiyetçiliğin yeniden üretimini mümkün kılar. Diğer yandan da kadının; erkeklere ve ataerkil sisteme itaat etme durumun romantik unsurlar içerdiğini ve bunun da “kaçınılmaz bir kader” olduğunu ortaya koymaktadırlar (Rowe, 1979, s.237). Masal anlatılarının birçoğunda beyaz atlı prensini bekleyen prensesin yaşadığı sıkıntılar, romantizmin birer parçası gibi sunulmaktadır. Türlü işkenceler ve zorluklar çeken genç kız, masal sonunda hayaliyle büyüdüğü evliliğe adım atabilecektir. Dahası masallar, her ne kadar modern ya da postmodern bir edebi tür olarak kabul edilmese de sözlü kültürün bir ürünü olarak belleğimizde ısrarlı bir şekilde yer edinmekte, kuşaktan kuşağa aktarılmakta ve hem çocuklar hem de yetişkinler tarafından ilgi görmektedir. Bu bağlamda, Madonna Kolbenschlag’ın peri masallarını “kolektif bilincin uykusu öncesi hikâyeleri” olarak tanımlaması, oldukça anlamlıdır. Ancak dikkat çekici olan nokta, peri masallarının özellikle kadınların bilincinde daha fazla yer edinmesidir; bu durum, feminist bir perspektiften masalların incelenmesinin elzem olduğuna işaret etmektedir.

Retti (2001, s.181), masalların feminist bir bakış açısıyla ele alınmasındaki yetersizliğe dikkat çekerek; peri masallarıyla ilgili kuramların erkek egemen bir bakış açısına terk edilip cinsiyet temelli bir hiyerarşiyle küçümsendiğinin altını çizer. Genellikle masallar ve peri masalları; yaşamın, toplumsal değerlerin ve normların örgütlenmesine dair etkilerini görünmez kılacak bir biçimde, önemsizleştirilmektedir. Bir diğer sorun ise, eğitim müfredatlarına dâhil edilen ve ahlaki öğretilerin bir parçası olarak dolaşıma sokulan masalların, kadına, aileye ve topluma ilişkin muhafazakâr mesajlarının aşırı olmasıdır. Retti, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin çözümlenmesinin, bu süreçte ilk adım olması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, masalların dönüştürülmesi, hayal dünyası ile gerçeklik arasındaki karmaşık ilişki nedeniyle özellikle önemlidir. Ancak bu dönüşümün ilk adımı, ataerkil ve cinsiyetçi kategorilere karşı bir itiraz geliştirmek olabilir. Retti (2001, s.182) masalın tanımlanmasına ilişkin müdahalede geleneksel cinsiyet hiyerarşisinin yani kadın-erkek ikili cinsiyet

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

kurgusunun aşılması gerektiğini ifade eder. Bu durum kuramsal hiyerarşilerin erkeklerce belirlenmesine de itirazı içermektedir. Virginia Woolf'un (2018, s.6) Kendine Ait Bir Oda adlı eserinde söz ettiği üzere, "Kurmaca edebiyat, olgulardan çok gerçekleri içerir." Dolayısıyla asıl amaç, eseri değerlendirmek değil; bu eserler aracılığıyla cinsiyetçi yapılanmayı -kurgusal olsa dahi- deşifre etmektedir (Yaraman, 2009, s.1).

Örneğin, masalların yeniden yazımı konusunda eserler veren Carter⁷, kurgusal ve kurgusal olmayan metaforik yazılarıyla kadınların mücadelelerini ve kaderlerini değiştirmeyi amaçlar. Çalışmalarında ataerkil topluma ve kadınlar üzerindeki baskılayıcı norm ve değerlere dikkat çeken Carter, eski metinleri yeniden yazarak streotipler yaratmaya çalışan bu masalların baskıcı ve sınırlayıcı işlevlerini eleştirir. Böylelikle yeni ve güçlü kimlikler oluşturmaya yönelirken, geleneksel kadın rollerini ve cinsiyet hiyerarşisini eleştirir (Abbasoğlu ve Alban, 2018, s.8-9). Carter'in çalışmalarındaki amacı, kendisinin de ifade ettiği üzere yeni versiyonlar yaratmak değil; var olan klasik masal versiyonlarını yeniden yazmasıdır (Boonpromkol, 2014, s.51). Retti, masallar gibi halk kültürünün de erkek egemen bir ilgi alanı olarak görüldüğünü belirtirken, Vladimir Propp'un masal kuramındaki hâkimiyetine dikkat çeker ve O'nun masallara yönelik bakış açısını eleştirir. Propp'un doğa bilimlerindeki sınıflandırma yöntemini masallara uygulaması/uyarlaması, masalların çok boyutlu yapısını, sınırlarının belirsizliğini ve kapsayıcılığını göz ardı etmekte, aynı zamanda da bu özelliklerin kaybolmasına yol açmaktadır (Retti, 2001, s.183). Feminist eleştirinin peri masallarını, mitleri ve eski anlatıları nasıl yeniden şekillendirdiğini inceleyen Fisk ise, feminist yeniden yazımın özellikle Adrienne Rich'in katkılarıyla şekillenen önemli bir amacı olduğuna vurgu yapar. Bu amaç, geçmişe dönüp yeni bir bakış açısıyla geçmiş metinleri ve anlatıları -dolayısıyla masalları- ele almayı gerektirir. Böylece, ataerkil sisteme içkin değerleri yeniden üretmek yerine, bu değerlerin etkisi sorgulanabilir ve ortadan kaldırılabilir (Fisk, 2011, s.16).

Feminist yeniden yazım, yalnızca masalları ya da kadim anlatı ve mitleri içermemekte, aynı zamanda kültürel söylemin ve ürünlerin yayıldığı geniş bir alanı yeniden gözden geçirmeye çalışmaktadır. Kültürel anlatılara ve ürünlere yerleşmiş ataerkil kodları çözümlenip bozmanın

⁷Angela Carter'in *The Bloody Chamber and Other Stories* adlı kitabı, feminist yeniden yazımın önemli eserlerindedir. Kitap, feminist bakış açısını yansıtan ve geleneksel masalların dönüştürülmesiyle yeniden yazılan özgün öyküleri içerir (Arda, 2018, s.32). Bkz: Carter, A. (1979). *The Bloody Chamber and other stories*. New York: Penguin Books.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

yollarını ararken, bu kodların açıkça yerleştirildiği alanlardan biri olan masallarla ilgilenmek hem zorunlu hem de kaçınılmazdır. Fisk, geleneksel anlatıların ve masalların yeniden yazılmasının, yani düzeltilmesinin çeşitli yöntemleri olduğunu öne sürer. Bu yöntemler, günümüz koşullarına uygun olarak yeniden tanımlanabilir; masalların sonları değiştirilebilir veya kahramanların rolleri yeniden şekillendirilebilir. Ancak, burada önemli olan nokta, masalların tek bir biçimde yorumlanması ya da yeniden yazılması değil; aksine, farklı şekillerde yeniden yazılabilme ve anlatılabilme potansiyelidir (Fisk, 2011, s.17). Bu süreç, cinsiyetçi unsurları ve kalıplaşmış yargıları farklı biçimlerde alt üst etmeyi mümkün kılmaktadır. Neticede feminist yeniden yazım ürünleri olan masallar, Crowley ve Pennington'un belirttiği üzere yeniden yorumlanmış ve anlatılmıştır. Bu masalarda, ataerkil yapıların sürdürülmesi ve cinsiyetçiliğin yeniden üretilmesi gibi meseleler, özellikle kadın temsilleri açısından ele alınarak değerlendirilmiştir.

3. Klasik Külkedisi Masalı⁸

Grimm Masalları'ndan klasik Külkedisi (Cinderella) masalında bir baba ve kızı vardır. Kızın annesi -masalın başlangıcında- öldükten sonra, babası tekrar evlenir. Adamın evlendiği kadın, eve iki kızı ile gelir. Bu kızlar görünürde iyi, temiz kalpli ve güzellerdir. Ancak yürekleri kapkara kötülöklere doludur. Bu yüzden öksüz kız için zor günler başlar. Kadın ve kızları, öksüz kıza eski püskü kıyafetler giydirirler; ev temizliğini ona yaptırırlar. Külkedisi'nin gün doğmadan tüm işleri halletmesi yetmezmiş gibi, üvey kız kardeşleri onu hiç rahat bırakmazlar. Bir gün kralın üç gün üç gece eğlence düzenleyeceği haberi gelir. Kralın oğlu prens, baloya katılacak kızlardan seçtiği biri ile evlenecektir. Bunu duyan Külkedisi gizlice baloya katılır. Ancak balonun üçüncü gece üvey annesinin zift yapıştırdığı merdivenlerde ayakkabısını bırakır. Prens, ayakkabının sahibinin peşine düşer ve Külkedisi'nin evine geldiğinde, ayakkabıyı ilk olarak üvey kardeşler ayakkabıyı denerler. Üvey kardeşlerden ilki, ayakkabı ayağına olmayınca annesinin ona akıl vermesiyle parmağını keser. "Parmağını kes, kraliçe olduğunda zaten yürümene gerek kalmayacak!" der annesi. Prens kızın ayaklarından dökülen kanı görünce durumu anlar. Bu sefer de annesinin akıl vermesiyle diğer kız

⁸Masalın çeşitli versiyonları olmakla birlikte Külkedisi masalı, Charles Perrault tarafından da yazılmıştır. Çalışmada ise, Grimm Masalları'ndan Külkedisi analiz edilmiştir. Masalın versiyonları değişse de olay örgüsü ve kişilerin (saldırgan, kahraman gibi) işlevi aynıdır.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

topuğunu keser. Ancak prens yine durumu fark eder ve bu işte bir tuhaflık olduğunu anlar. Daha sonra üvey anneden, evde başka bir kız olduğunu öğrenir. Üvey annenin prensten sakladığı diğer kız, Külkedisi ayakkabıyı dener. Ayakkabı Külkedisi'nin ayağına olunca, prens bu kızın evleneceği kız olduğunu anlar. Külkedisi ve prens evlenirler ve sonsuza dek mutlu olurlar (Grimm, s.2-15).

Masalda üvey annenin ve kızlarının yaptıkları kötülükler açık bir biçimde verilir. Üvey anne karakteri, masalarda cadı prototipini temsil eder. Burada önemli noktalardan biri, üvey annenin masal cadısıyla örtüşen özelliklerinin olmasının yanında, cinsiyetidir. Kötülükle özdeş cadının cinsiyeti daima, kadındır (Akın, 2011, s.139). Öte yandan masalda geçen olaylarda babanın sahnede olmadığı yani pasifize edildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, masalın kadın karakterler çevresinde döndüğü söylenebilir. Böylece masalarda kadınlar arası çatışma, kıskançlık ve çekememezlik duyguları vurgulanır. Kadınlar arasındaki mücadelede babanın rol almadığı düşünülse de esasen masalın dili ataerkil söylemlerin bir ürünüdür. Baba, kızının başına gelenlere ses çıkarmamış ve kızını üvey annesinin kollarına bırakmıştır. Ancak masalın devamında kadınlara biçilen rollerin, erkek egemen düzene ters düşmeyecek bir biçimde geleneksel roller olduğu söylenebilir. Masalda üvey anne, doğüstü güçlere sahip olmasa bile iki kızı ile birlikte kalplerinin kötülüğü, onların aslında cadı olduklarının işaretidir. Böylece zavallı prenses için kötü günler başlamıştır. Üvey annenin öz olmayan kızına karşı "hasetlik" duygusu beslemesi, kötülüğe neden olan en belirgin duygulardandır. Üvey anne ilk zamanlar şefkatli bir yaklaşımla iyi biri gibi görünürken, masalın ilerleyen bölümlerinde ikiyüzlü kötü kadın imajı ortaya çıkar (Büyü, 2015, s.244). Bu sebeple masalardaki kurgu itibarıyla cadı, daima ana akım söyleme karşıdır. Bu karşı duruş nedeniyle de çirkin, yaşlı, kötü, bela saçan bir kadın tipi olarak resmedilir. Doğasında annelik olmadığı için de dişiliği bir şey ifade etmemektedir. Külkedisi masalında da üvey anne\cadı, kendi kızlarını kötülükle yetiştirdiği gibi üvey kızına karşı da acımasızdır (Tokdemir, 2020b, s.138).

Üvey anne ve kız kardeşler, Külkedisi'ni kıskandıkları için üstüne başına eski püskü çirkin kıyafetler giydirirler, her işlerini ona yaptırırlar ve ona eziyet ederler. Hasetlik duygusu, aynı şekilde üvey annenin öz kızları için de geçerlidir. Kadın ve kızları kötüdür ve kızları ne pahasına olursa olsun kralın oğlu ile evlenmek niyetindedirler. Bu nedenle biri ayakkabı ayağına olmadığı için parmağını keserken, diğeri de topuğunu keser. Burada prens ile evlenmek için kızların ayak parmağı ve topuklarını kesmeleri korkunç bir olaydır. Ancak er ya da geç yaptıkları düzenbazlık ortaya çıkar. Üvey anne gibi kızlar da mutlu bir evlilikten yoksun kalarak cezalarını çekerler. Nitekim bir gün

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

evlenerek ölene dek mutlu olacağına inanan kadın için evlilik, bir sigortadır. Oysa bu yetiştirme tarzı, kadının bir erkeğin güvencesi altında olacağı ve sonsuza dek mutlu bir evlilik ile korunacağı fikrini aşılarken; aslında kadını sakat bırakan\eksilten bir niteliğe sahiptir (Eliuz, 2011, s.224). Diğer yandan üvey annenin, evlilik uğruna kızlarına böyle bir telkinde bulunması ve kızlarının da sorgulamadan uygulaması, dehşet vericidir. Estela V. Welldon'a (2001, s.86) göre, "Annenin akıl sağlığı çocuğunun gelişimi açısından çok önemli bir etken olarak tekrar tekrar kendini gösterir," sözünü vurgulayarak, üvey annenin telkinini sorgulamak gerekir. Welldon'ın, İkinci Dalga Kadın Hareketi'nin ardından, ilk kez yayınlanan Anne: Melek mi? Yosma mı? isimli kitabı, yüceltilmiş annelik mitini yıkıcı niteliği ile ön plana çıkar. Masalda, annenin akıl almaz bu telkini; onun kötü bir karakter\cadı olduğu gerekçesiyle meşrulaştırılmıştır.

Külkedisi tatlı, güzel, iyi huylu ve kendisini zor durumdan kurtaramayacak kadar da edilgin bir tip olarak resmedilmiştir. Böylece bu masalda, iki ana karakterin yer aldığı söylenebilir. İlk karakter, masum ve iyi kadını temsil eder; nazık, şefkatli, itaatkâr, bakire ve melek gibidir. Onun tam karşı pozisyonunda ise, kötü kadın karakteri yer almaktadır. Bu kadınlar şiddeti seven, saldırgan ve fena yüreklidir. Kadınlar, ataerkil rollere uygun biçimde hareket ettiklerinde ataerkil ideolojiyi sürdürüp yeniden üretirken; itaat etmedikleri noktada cadı olarak etiketlenirler. Bu durumda masallarda kötü kadın ve iyi kadının zıt kutuplara yerleştirilmesi, esasen kadın bedeni ve cinselliğinin toplumsal olarak inşa edilişi ile ilgilidir (Al-Barazenji, 2015, s.51; Tokdemir, 2019, s.40). Klasik Külkedisi masalı üzerine yapılan bu analiz, masalın cinsiyetçi içeriğini ortaya koyarken; masalda kadının temsili bakımından geleneksel kadın rollerinin nasıl üretilip, yeniden üretildiğinin bir ifadesidir.

4.Yeniden Yazılan Külkedisi Masalları⁹

4.1.Külprensi

Babette Cole'nin kaleme aldığı Külprensi adlı masal, klasik Külkedisi masalından farklı yönleriyle dikkat çeker. Masalda ana karakter bu sefer bir kadın değil, bir erkektir. Üstelik prens, klasik prens tiplemesinin tersine ufak tefek, sivilceli, pasaklı ve sıskadır. Prens, onunla her fırsatta dalga geçen üç kıllı ağabeyi vardır. Böylece diğer masalarda kadınlara dayatılan güzellik kalıpları reddedilerek toplumsal güzellik normları yıkılmak istenmiştir. Üstelik ev işleri de zavallı Külprensi'ne aittir. Külprensi abileri gibi iri yarı ve kıllı olmayı hayal eder. Bir gün Külprensi çorapları yıkarken bacadan kir pas içinde bir peri düşer. Peri, diğer masallardaki emsallerinin aksine güzel ve becerikli sayılmaz. Külprensi'nin bir hayali olsa da onun yerine peri, prensi koca bir maymuna çevirir. Çok büyük olduğu için disko kapısından giremeyen Külprensi, otobüse atlayıp eve dönmeye karar verir. Durakta sevimli bir prenses ile karşılaşır. Külprensi bir sonraki otobüsü sorarak homurdanır. Onu gören prenses korkar. Neyse ki saat on ikiyi geçtiği için eski haline döner. Prens, Külprensi'nin büyük kıllı maymunu korkutup kaçırdığını ve onu kurtardığını düşünür. Ancak Külprensi, diğer masallardaki erkekler gibi cesur olmadığından ve utangaçlığından prenesten kaçır. Kaçarken pantolonunu düşürür. Prens, bu pantolon ile her yerde pantolonun sahibini arar. Bu sefer eşini seçen bir erkek değil, kadındır. Prens pantolonun sahibi Külprensi'ni bulur ve evlenirler. Böylece bolluk içinde yaşarlar. Masalın bu kısmında bir erkeğin, eşinin zenginliği ile yaşamaya başladığına tanık oluruz. Masalın sonunda ise cezalandırılan bir cadı yoktur. Peri, Külprensi'nin ağabeylerini ev perilerine çevirir. Böylece etrafı silip süpürerek yaşamaya başlarlar (Cole, 2016).

Yeniden yazılan bu masal örneğinde, geleneksel masallardaki “kötü” ve “iyi” kadın prototiplerine rastlanmamaktadır. Başka bir ifade ile cadı, üvey anne, ifrit, ecinni ya da kötü niyetli kadın figürleri ile masum, temiz, saf ve güzeller güzeli kız karakterler yer almamaktadır. Bu yaklaşım, masalın içinde erkek ve kadınlara atfedilen rollerin tersine çevrilmesi amacını taşımaktadır. Ancak

⁹Odea Bank'ın Eşit Masallar: Eşit Bir Yarına Uyansın Çocuklar isimli girişimiyle yeniden yorumlanan Külkedisi masalı, klasik masallardaki cinsiyetçi söylemlerin aşılması bakımından önemli müdahaleler içerir. Can Yayınları tarafından yayınlanan bu masallara şu adresten ulaşabilirsiniz: <https://www.odeabank.com.tr/esit-masallar>, (24.11.2024 tarihinde erişildi). Çalışmanın sınırlılıklarının aşılması amacıyla bu masal örneği çalışmaya dâhil edilmemiştir.

burada dikkate değer olan kısım, klasik masalarda olduğu gibi prensesin ilgisini çekmek için hâlâ bir kurtarıcıya ihtiyaç duyulmasıdır. Bu durum, kadın-erkek rollerinin tersine çevrilmesine rağmen, mevcut cinsiyetçi tutumların yeniden üretilmesine yol açmıştır.

Masalda, -ve tabii ki diğer masalarda da- “yazarın konumu”, masalın yeniden yazılmasındaki pozisyonunu da ifade eder. Nitekim yazar, kendini konumlandığı yere göre masalı dönüştürür. Bu nedendir ki masal metninin yeniden yorumlanması, metnin içindeki egemen söylemin çözümlenmesiyle mümkün olmaktadır (Parsons, 2004, s.141). Egemen ataerkil bakış açısının eleştirisi, bu yolla cinsiyetçiliğin deşifre edilmesi ve kadın bakış açısının eklenmesi feminist eleştirinin hedeflerindedir. Öte yandan, kadın-erkek rollerinin ters yüz edilmesiyle, egemen ideolojinin söylemlerinden aşılammıştır. Diğer bir ifadeyle ikincilleştirilen boyutu ile kadın cinsiyetine denk düşen geleneksel roller ters yüz edilerek erkek cinsiyetine hasredildiğinde, kadın-erkek cinsiyetlerine dair dikotomik kurgu yeniden üretilmiş olunur. Dolayısıyla cinsiyet kimliği temelinde tarafların değişmesi, eşitlikçi bir söylem üretmekten ziyade; bu söyleme ket vurur. Neticede denilebilir ki, masalın bu versiyonunda kadının konumuna dair değişiklikler tespit edilse de klasik Külkedisi masalındaki cinsiyetçiliğe dayalı eşitsiz tutum, aşılammıştır.

4.2. Vejetaryen Külkedisi: Büyüklere Gerçekçi Bir Masal

Bir diğer dikkat çekici eser ise, Nunila Lopez ve Myriam Cameros’un kaleme aldığı Vejetaryen Külkedisi: Büyüklere Gerçekçi Bir Masal adlı masaldır. Bu masalda, Külkedisi anlatısı farklı biçimde yeniden ele alınır. Baloya giden Külkedisi ertesi gün hiçbir şey hatırlamaz. Denemesi için getirilen cam ayakkabıları dar olsa da giymelidir. Çünkü prens ile evlenmek zorundadır. Prens keklik yemeyi severken; Külkedisi vejetaryendir. Bu nedenle Külkedisi et, balık gibi hayvansal gıdaları yemez. Üstelik deri ceket giymekten hoşlanmaz. Ancak Külkedisi, prens için keklik pişirmek zorundadır. Külkedisi, prensin ağız tadına göre, yemek pişiremediği için huysuz prens bu yüzden bağırıp çağırır. Külkedisi tüm gününü ise, cam ayakkabılar ile geçirmek zorundadır. Ayakları topuklular yüzünden yara bere içinde kalır. Külkedisi giderek bunalımlı hale gelir. Bir gün prensten, ayakkabılardan ve kekliklerden bıktığını anlatmaya karar verir. Çevresindeki kimse onun bu durumunu anlamaz. Kendisinden geriye yamulmuş sırtı, ezilmiş ayakları ve kırılan kalbi kalır. Hatta bir prensin onu kurtaracağına inandığı için ne kadar saf olduğunu düşünür. Böylece bir insanın kendisini kurtaracak

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

kişinin, ancak ve ancak kendisi olduğunu anlar. Ardından “Yeter!” der ve Yeter Perisi belirir. Bu peri diğerlerinin aksine tombul, kıllı ve esmerdir. Onun sayesinde hayatında güzel şeyler olur. Cam ayakkabıları çıkarır. Prensi terk eder ve keklik pişirmeyi bırakır. Nihayet ihmal ettiği bedeninin tadını çıkarmaya başlar. Dansı keşfeder, kendisine güvenmeyi ve vakit ayırmayı öğrenir (Lopez ve Cameros, 2015).

Masal, klasik Külkedisi masalı gibi başlar. Bir başka deyişle masalda kahraman bir prens, topuklu cam ayakkabılar, mutlu bir evlilik, ev işlerinden hoşnut bir ev kadını gibi cinsiyetçi bir tablo çizileceği düşünülür. Ancak Külkedisi; bu kez bilinçlidir. Bilinç düzeyi yüksektir ve kendisine dayatılan kalıpların içinde yaşamak istememektedir. Bu durum, tıpkı bir cadının başkaldırısına benzer. Kendisine dayatılan koşullara başkaldıran Külkedisi, ayaklarını sıkkan topuklu ayakkabılardan kurtulur, prensi ev kadını rolünü terk ederek dans etmeyi keşfeder ve kendi bedenini keşfeder. Masalda dikkat çeken önemli nokta, Külkedisi'nin vejetaryen olmasıdır. Carol J. Adams'a (2020, s.76) göre, “İktidar sahibi insanlar hep et yemişlerdir... Kadınların, ikinci sınıf yurttaşların, ataerkil kültürde ikinci sınıf sayılan yiyecekleri yemesi daha olasıdır: etten ziyade sebzeler, meyveler ve tahıllar. Et yemedeki cinsiyetçilik sınıf ayrımlarının altını yeniden çizirken bir de anlam sarması doğurur: Tüm sınıflara nüfuz etmiş olan etin erkeksi bir yiyecek olduğu ve et yemenin bir erkek faaliyeti olduğu miti.” Dolayısıyla bu masalda iktidar sahibi erkek, keklik eti¹⁰ yemeyi sever ve bu yiyecek tercihiyle de erkek kimliği arasında dolaylı bir bağlantı kurulur. Nitekim yemek seçimi ve bu dolayısıyla cinsiyet rollerinin öğretilmesi, masalarda da karşımıza çıkar. Kral et yerken; kraliçe ekme ve bal tüketir. Benzer bir şekilde yamyamlık, genellikle erkeklerin yaptığı bir eylem iken; cadının yamyamlığı ataerkil düzende göstermelik bir dişi yamyamlığı olarak sunulur (Adams, 2020, s.78). Özetle, masalda prensin et yemesi, erkek kimliği ile özdeşleştirilirken; Külkedisi'nin vejetaryen olması, kadın kimliği özdeşleşir. Metnin genelinde her ne kadar yemek seçimi konusunda açık bir şekilde fikir sunulmasa da Külkedisi'nin tercih özgürlüğünün vurgulanması hedeflenmiştir. O halde bu durum heteronormatif kurgu içinde kadın-erkek cinsiyet rolleri temelindeki ayrımı pekiştirmez mi? Söz konusu kurgu içinde neredeyse her alanda karşılaşılan ikili cinsiyet temelli ayrım, yiyecek ve içeceklerin de cinsiyetlendirildiği stereotipleri içerir. Bu masalda da işlendiği üzere et yemek

¹⁰Masalda keklik etinin seçilmesi, ilginçtir; zira keklik, kolay yakalanabilen av hayvanlarından. Kuş ve masumiyet arasında bir bağlantı kurulduğunda keklik etinin doyurmayacağı düşünülür ve çok sayıda hayvanın öldürülmesi gerektiği sonucuna varılır.

erkeğe özgü, sebze yemek kadına özgü kabul edilir. Örneğin, sert bir içki olan viski erkek içkisidir; yumuşak bir içki olan şarap kadın içkisidir kalıp yargısı neredeyse hepimize içkindir (Tokdemir, 28 Ocak 2021). Dolayısıyla ikili cinsiyet kategorisine biçilen roller, -bu masalda da benzer şekilde-, cinsiyetçi stereotiplerin yeniden üretilmesine olanak sağlar.

4.3. Yeni Külkedisi

Feministlere Masallar adlı eserde yer alan masallarda ise, klasik masalların dışına çıkılması ve bu masalların yeniden okunmasıyla cinsiyetçi tutumdan uzaklaştırılması hedeflenmiştir. Kitapta, bilinen Külkedisi masalından birçok yönüyle farklılık gösteren Yeni Külkedisi masalı buna örnektir. Bu kez Külkedisi çaresiz, üvey annesi ve kardeşlerinin zulmüne uğrayan bir zavallı ve kurtarıcısını bekleyen bir tip değildir. Külkedisi'nin kendisini ahmak olarak gören iki kız kardeşi vardır. Çünkü Külkedisi ev yönetimini üstlenmiştir. Aynı zamanda neşeli, üniversite okuyan ve devam ettiği iki kurs vardır ve bu kursların derslerine çalışır. Anlaşılacağı üzere bu masalda Külkedisi'nin zalim üvey annesi ve üvey kardeşleri yoktur. Külkedisi, eve hapsolmemiştir; özgürce eğitimini sürdürür. Hatta babasından kendisine en azından bir tostçu büfesi açmasını ister. Ancak babasını ikna edemediği için gerekli parayı kendisi toplamaya karar verir. Üstelik ablaları gibi güzelliğe, kıyafetlere, estetiğe, balolara ve zengin erkeklere ilgi duymaz. Öte yandan Külkedisi bu olayın sosyolojik açıdan ilginç olsa da bu konular üstünde düşünmeye vakti yoktur, yapması gereken kurs ödevleri vardır. Masalda prensin özellikleri de klasik yakışıklı, kahraman ve kurtarıcı özelliklerin dışındadır. Prens, yakışıklı bir kahraman değildir; babasına yük olan bir alkoliktir. Külkedisinin de katıldığı balo günü, sarhoş prensle yalpalayarak dans ederler. Bu sırada Külkedisi cam pabuçlarla dans etmenin ne kadar zor olduğunu söyleyerek pabuçları çıkarır. Daha sonra otostopla eve döner. Külkedisi topuklularını ayağından çıkartarak toplumsal güzellik normlarını reddederken; eve otostop ile dönerek eril/kamusal alanda korkusuzca serbest hareket etmiştir. Masalda prensin, Külkedisi'nin cam pabuçları sayesinde âşık olmasıyla kızı aramaya çıkması eleştirilmiştir. Külkedisi, cam pabuçları prensin elinden alarak onun bir "ayak manyağı" olduğunu söyler. Bir başka deyişle prensi, ayak fetişisti olmakla itham eder. Masalın bu kısmında genç kızların bu tip pabuçları yasaklatmaya çalıştıklarını söyler ve onu protesto toplantılarına çağırır. Öte yandan evlilik teklifini de reddederek

özgür olmayı tercih eder. Hatta prens için bir dost ve danışman olmak istediğini söyler (Binchy vd. 1996, ss.7-17).

Masalda Külkedisi'nin kamusal alanda çalışma arzusu kendisi için olumlu yönde bir gelişim iken; kadının ev ekonomisini üstlenmesi ve ev işlerinin bir uzantısı olan düşük statülü bir işte çalışma isteği, geleneksel rollerin yeniden üretiminin bir ifadesidir. Kadınlar evde temizlik, yemek yapımı, çocuk bakımı gibi işlerin sorumluluğunu üstlenir ve dolayısıyla kadınların kamusal alanda iş gücü piyasasına erkeklerle eşit oranda giremezler. Böylece kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerine uygun ev işlerinin uzantısı olan düşük statülü işlerde çalışmak zorunda kalmakta ve çalışmayı tercih etmektedirler (Ulutaş, 2009, s.27). İş yaşamında, cinsiyetler arasında olduğu düşünülen doğal farklılıklara ilişkin böyle bir söylemin sürdürülmesi; doğallaştırılarak yeniden üretilir (Lamoureux, 2007, s.217). Öte yandan masalda erkeğin, fetişist olduğu gerçeği cam pabuç sembolüyle eleştirilmiştir. Cinsellik ve fetişizm üzerine çalışmalar yapan Sigmund Freud'a (2016, s.367) göre, "Bir fetişin, fetiş besleyenler tarafından anormallik olarak değerlendirildiğine kuşku olmasa da acı eşliğindeki bir rahatsızlık belirtisi olarak pek hissedilmediği de açıktır. Genellikle bu insanlar fetişlerinden oldukça hoşnuttur, hatta bunun erotik yaşamlarını çok kolaylaştırmasıyla övünürler." Dolayısıyla ayağın veya ayakkabının fetiş olarak tercih edilmesi, erkeğin -henüz küçük bir oğlan iken- kadının cinsel organlarına aşağıdan yukarıya bakması \inceleme sonucu ortaya çıkmış olabilir. Ancak yine de Freud, fetişin, psikanaliz kuramının temeli olan kadında penis eksikliği ve bu eksikliğin ikamesi olduğunu ifade eder (Freud, 2016, ss.368-371). Bu masalda psikanalitik yaklaşım bağlamında fetişizm eleştirisi, ayak ile kurulan cinsel temelli hazzın esasen eril bakış açısının bir parçası olması temelinde eleştirilir. Ancak masalda kadının temsiline dair değişiklikler tespit edilse de geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri özellikle masal kahramanına kamusal alanda yüklenen işin niteliği düşünüldüğünde aşlamamıştır denebilir.

Sonuç

Masalların, hikâyelerin ve peri masalları gibi türlerin hem çocuklar için önemini hem de popüler kültür içine yerleşip yayıldığını hatırlatan Angela Smith, sözel gelenekten gelen ve yüzyıllardır insanlıkla birlikte olan ve kültürden kültüre ülkeden ülkeye yayılan, paylaşılan, aktarılan bu anlatıların önemlerini neredeyse hiç kaybetmediğini belirtir. Smith, hem çocuklarımıza anlatırken

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

hem de güncel yaşamda metafor olarak kullanırken masal, hikâye ve peri masallarını canlı kıldığımızı ifade eder. Örneğin, ayakkabısının tekini kaybeden bir kadının bir “Sindirella anı” yaşadığını, uykuyu fazla kaçırın bir kızın da “Uyuyan Güzel” olduğunu söyleriz ve dünyanın her yerinde insanlar ne demek istediğimizi anlar. Dolayısıyla masallar hayatın içindedir ve kültürlerden kültürlere aktarılırken yeniden ve farklı biçimlerde ama özüne sadık kalarak anlatılır (Smith, 2015, ss.424-425). Masallar kurgusal olsa da hem çocuklara hem de yetişkinlere hitap ettiği için toplumsal gerçekliklerden bağımsız düşünülemez. Masal kahramanlarından idealize edilen kadın tipine hasredilen roller onları edilgin, bağımlı kılan ve nesneleştiren söylem ve pratikleri üretir. Karşıt pozisyonda konumlandırılan cadı prototipi ise, saldırgan, belalı, çocuk düşmanı olduğu gerekçesiyle ideal olmaktan uzaktır; dizginlenemediği takdirde masal sonunda vahşi bir biçimde cezalandırılır. Erkek ise, daima etkindir; Uyuyan Güzel’i öperek uyandırır, cesur olduğundan dikenli tellerle çevrili duvarları korkusuzca aşar, evlenmek istediği kadını diyar diyar dolaşarak arar, bela saçan devleri ve cadıları tek bir kılıç darbesiyle öldürür... Böylelikle cinsiyete dayalı hiyerarşilendirmeyeyle kadını roller ötekileştirilerek, egemen ataerkil sistem perçinlenerek sürdürülür.

Masallar, kadın kahramanların çevresinde dönüyor olsa bile, -masal isimlerinin Kükedisi, Uyuyan Güzel, Rapunzel olması- masallarda kadınların sesi duyulmaz, görmezden gelinir veyahut yok sayılır. Kadın, erkek egemen düzene tabidir ve masal sonuna dek türlü imtihanlardan geçerek beklenen romantik sona ulaşır. Bu bağlamda, masallar, tahakküm ilişkilerinin ve ideolojinin iletilmesinde ve yeniden üretilmesinde önemli kültürel mecralardan biridir. Ancak sözlü edebiyat ürünü olan masallar, olağanüstü öğeler içerdiğinden hayal dünyasına ait kurgu metinler olduğu düşünülür ve bu nedenle de eleştirilerden yoksun kalır. Oysaki masallar, nesilden nesile kültürden kültüre aktarılırken; bulunduğu kültürün toplumsal kodlarını da içerek biçimde dönüşürler. Masalların iletkenlik özelliği, bu kodları aleni veya zımnî şekilde okuyucuya aktarır. Son zamanlarda cinsiyetçi masalların dönüştürülmesine dair feminist ilgi artmıştır. Klasik masalların feminist yeniden yazımın imkânları ile dönüştürülmüş versiyonları, yayın piyasasına bakıldığında oldukça çeşitlidir. Yeniden yazılan masallarda, ihtilafli konulardan en önemlisi ‘temsil’ meselesidir. Feminist yeniden yazımın ürünleri olan masallarda kadının temsili, kadın karakterler üzerinden tahakküm-itaat ilişkilerinin sürdürülmesinden ziyade kadınlara özgür bir alan yaratma hedefi taşır. Feminist metinlerde kadınlar kendini gerçekleştiren, bilinçli, kişisel gelişimine önem veren; kısaca

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

öteki\değersiz\doğa\şağı\nesne olana ses vermeye çalışır. Bu anlamda feminist yeniden yazım, daha eşitlikçi toplumsal etkiler üretme adına yararlı imkânlar sunar.

Makalede incelenen klasik Külkedisi'nin yeniden yazılan formları toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyetçilik temelinde analiz edildiğinde, acaba bu versiyonların bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde cinsiyetçi söylemleri yeniden üretebileceği söylenebilir mi? Başka bir deyişle, yeniden yazılan bu masalarda; kadın-erkek toplumsal cinsiyet rollerinin ters yüz edilmesindeki açmazlar; gücü kimin nasıl kullanacağı, güç hiyerarşisinin nasıl aşılacağı ya da ezen-ezilen ilişki biçimlerinden nasıl sıyrılacağı ve bunların hangi değer ve söylemlere direneceği konularını gündeme getirir. Külprensi masasında kadın-erkek toplumsal cinsiyet rolleri ters yüz edilmek istenmişse de cinsiyetçiliğe dayalı eşitsiz tutum yeniden üretilmiştir. Bu durumda rollerin değişmesi, karşı çıkılan egemenlik ilişkilerinin sürdürülmesiyle ihtilafli bir çelişki ortaya çıkarır. Vejetaryen Külkedisi masasında, kadının temsili nispeten daha güçlü olsa da kadın-erkek cinsiyet hiyerarşisi aşılamamıştır. Diğer bir masal olan Yeni Külkedisi masasında ise, kadının konumuna dair olumlu değişikliklere rağmen, kamusal alanda ev içi rollerinin uzantısı olan düşük statülü bir iş hayali kurma isteği çelişkilidir. Bu durum tercih edilen işin küçümsendiği anlamına gelmemekle birlikte, kadına uygun görülen mesleğe yönelik bir eleştiridir ve geleneksel rollerin yeniden üretiminin de ifadesidir. Belki de yeniden yazılan masalarda kadın temsiline en büyük problemlerinden biri, “cinsiyet kimliğine” yapılan vurgudur. Masalarda kadının temsili bakımından, sahip olunan gücün bir cinsiyetten alınıp diğer cinsiyete verilmesiyle asıl meselenin aşılamadığı anlaşılmaktadır.

Nihayetinde çalışma boyunca yapılan değerlendirmeler neticesinde, feminist yeniden yazımın ürünü olan masal metinleri egemen ataerkil söylemin ve cinsiyetçiliğin aşıldığı özgür bir ortam ve toplumsal dönüşüm için değerli bir girişimdir. Ancak yapılması gereken önemli müdahalelerden biri doğallaştırılan\meşrulaştırılan kadın-erkek dikotomik kurgusuna bağlı cinsiyetçi hiyerarşiyi ortadan kaldırmaktadır. Böyle bir girişim, söz konusu sorunları aşarak ayrımcı olmayan toplumsal etkiler üretmeye imkân sağlayabilecektir.

Kaynakça

Abbasoğlu, A. & Alban, G. M. E. (2018). Angela Carter's deconstruction of traditional tales. *International Journal of Media Culture and Literature*, 4(1), 7-24.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

Adams, C. J. (2020). *Etin cinsel politikası: Feminist-vejetaryen eleştirel kuram*. (Çev. G. Tezcan ve M. E. Boyacıoğlu). İstanbul: Ayrintı Yayınları.

Akın, H. (2011). *Ortaçağ Avrupası'nda cadılar ve cadı avı*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Al-Barazenji, L. I. (2015). Women's voice and images in folk tales. *IJASOS-International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 1(1), 47-523.

Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Çev. A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.

Arda, F. (2018). "Mavisakal"dan kanlı oda'ya: Angela Carter'dan bir feminist yeniden yazım örneği. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 36, 26-44.

Barsotti, S. (2015). The fairy tale: Recent interpretations, female characters and contemporary rewriting. considerations about an "Irresistible" genre. *Ricerche di Pedagogia e Didattica-Journal of Theories and Research in Education*, 10(2), 69-80.

Beauvoir, S. (2019a). *İkinci cinsiyet I: Olgular ve efsaneler*. (Çev. G. Savran). İstanbul Koç Üniversitesi Yayınları-KOÇ KAM.

Beauvoir, S. (2019b). *İkinci cinsiyet II: Yaşanmış deneyim*. (Çev. G. Savran). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları-KOÇ KAM.

Binchy, M. vd. (1996). *Feministlere masallar*. (Çev. B. Çorakçı). İstanbul: AD Yayıncılık.

Boonpromkol, P. (2014). Rewriting genders, revising genres: Reading Angela Carter's "The bloody chamber" as a female bildungsroman. *MANUSYA: Journal of Humanities Regular*, 17(2), 50-72.

Bourdieu, P. (2015). *Pratik nedenler*. (Çev. H. U. Tanrıöver). İstanbul: Hil Yayın.

Bourdieu, P. (2018). *Eril tabakkim*. (Çev. B. Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Büyü, G. T. (2015). Masalların katartik etkisi: Kötülükten arınma. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 71 (ss.237-253). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Cole, B. (2016). *Külprens*. (Çev. C. Şenkaya). İstanbul: Kuraldışı Çocuk.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

Crowley, K. & Pennington, J. (2010). Feminist fraud on the fairies? Didacticism and liberation in recent retellings of Cinderella. *Journal of Fairy Tale Studies*, 24(2), 297-313.

Eliuz, Ü. (2011). Cinsel kimlik paniği: Kadın olmak. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turki*, 6(3), 221-232.

Fisk, A. (2011). Not simple, not pure: Revisioning of mythical wicked women in the stories of Sara Maitland. *Women: A Cultural Review*, 22(1), 15-28.

Forgacs, D. (2012). *Gramsci kitabı: Seçme yazılar 1916-1935*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Fougeyrollas-Schwebel, D. (2015). *Feminist hareketler*. (Çev. G. Acar Savran). H. Hırata vd. (Eds.). Eleştirel Feminizm Sözlüğü (ss. 155-160). Ankara: Dipnot Yayınları.

Freud, S. (2016). *Cinsellik üzerine üç deneme. Bekâret tabusu, kadın cinselliği, fetişizm ve diğer konular*. İstanbul: Öteki Yayınevi.

Gillot, P. (2009). *Althusser ve psikanaliz*. (Çev. N. Başer). Ankara: Epos Yayınları.

Grimm, J.-W.. *Külkedisi*. (Çev. Z. Atayman). İstanbul: Bordo Siyah Yayın Basım.

Gün, B. (2008). *Masallara feminist bir bakış ve cinsiyet meseleleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kara, Ş. Angela Carter'dan bir "Kırmızı başlıksız kız" öyküsü: Düşsel çocuk dünyaları değil sosyo-politik yetişkin ürünleri: Toplumsal cinsiyet rollerini öğretme aracı olarak masallar.

<https://cdn.istanbul.edu.tr/file/1CD58DF90A/2FF529CA955D43BE8DC6CEF0AA34>

F358?doi=

Lamoureux, D. (2007). *Kamusal özel*. (Çev. G. Acar Savran). H. Hırata vd. (Eds.). Eleştirel Feminizm Sözlüğü (ss. 215-219) Ankara: Dipnot Yayınları.

Lopez, N. & Cameros, M. (2015). *Vejetaryen Külkedisi: Büyüklere gerçekçi bir masal*. Ankara: NotaBene Yayınları.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

Ögüt, H. (2017). Güzellik masalı ya da masallarda güzellik kavramı. K24.

<https://t24.com.tr/k24/yazi/masallarda-guzellik,1001>, adresinden 10.03.2024 tarihinde erişildi.

Parsons, L. T. (2004). Ella Evolving: Cinderella stories and the construction of gender appropriate behavior. *Children's Literature in Education*, 35(2), 135-154.

Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*. (Çev. B. Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.

Propp, V. (2017). *Masalın biçimbilimi*. (Çev. M. Rıfat ve S. Fırat). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Retti, L. (2001). Fairy tales re-visited gender concepts in traditional and feminist fairy tales. *AAA: Arbetian aus Anglistik und Amerikanistik*, 26(2), 181-198.

Rowe, K. E. (1979). Feminism and fairy tales. *Women's Studies*, 6, 237-257.

Sakaoğlu, S. (2015). *Masal araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Smith, A. (2015). Letting down Rapunzel: Feminism's effects on fairy tales. *Children's Literature in Education*, 46, 424-437.

Tokdemir, K. (2019). Kötü kadın\iyi kadın zıtlığı: Batı ve Doğu masallarında cadı prototipinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 38-50.

Tokdemir, K. (2020a). Uyuyan Güzel masalından Malefiz filmine ötekileştirmenin yeniden üretimi: cadı prototipinin ters yüz edilmesi mi?. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (6), 111- 130.

Tokdemir, K. (2020b). Pamuk Prenses ile Hansel ve Gretel masallarında cadı-doğa bağlantısının incelenmesi. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3(1), 129-150.

Tokdemir, K. (28 Ocak 2021). Cheesecake metaforu, pin-up kızlar ve heteronormatif kurgu. Çatlak zemin. <https://www.catlakzemin.com/cheesecake-metaforu-pin-up-kizlar-ve-heteronormatif-kurgu/>

Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. *Çalışma ve Toplum*, 21(2), 25-40.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 35-57

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1561587>

Uygun-Aytemiz, B. (2016). *Edebiyat ve toplumsal cinsiyet. toplumsal cinsiyet tartışmaları.* (ss.51- 66).

Ankara: Dipnot Yayınları.

Welldon, E. (2001). *Anne: Melek mi, yosma mı? Anneliğin idealleştirilmesi ve alçaltılması.* (Çev. S. Kunt Akbaş ve C. Kurultay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Woolf, V. (2018). *Kendine ait bir oda.* (Çev. H. Saraç). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yaraman, A. (2003). *Toplumsal değişme ve kişilik özellikleri: Prometheus'tan Narkissos'a.* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yaraman, A. (2009). *Ne okumak değil, nasıl okumak: Feminist eleştiri nesnesi/kaynağı olarak edebiyat.* Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20.Yıl Uluslararası Sempozyumu: Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu Bildirileri.

Yaraman, A. (2019). *Cinsiyetçi ikiyüzlülük bağlamında gönüllü ezilme: Simgesel şiddet.* İzmir Barosu Bülten, 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü 25 Kasım 2019 Özel Sayısı, 30, 6-14. İzmir: Yabaneri Matbaacılık.

Yaraman, A. (2020). *Cinsiyetçi ikiyüzlülük.* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yazıcı, Ç. (2016). *Felsefede toplumsal cinsiyet ve feminizm. Toplumsal cinsiyet tartışmaları* (ss.67-82). Ankara: Dipnot Yayınları.

Zipes, J. (2018). *Peri masalları ve yıkma sanatı: Çocuklar için klasik masal türü ve uygarlık süreci.* (Çev. Z. Ç. Kanburoğlu). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız çift kör hakem.

Yazar Katkısı: Kinem TOKDEMİR %100 oranında katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Kinem TOKDEMİR %100

Funding and Acknowledgement: This article does not involve any human or animal research requiring ethical approval.

Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

19. YÜZYIL AMERİKAN ŞİİRİNDE DEVRİMCİ BİR KADIN ŞAİR: EMİLY DİCKINSON ŞİİRLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Özlem KARAGÖZ GÜMÜŞÇUBUK¹

Öz

Emily Dickinson on dokuzuncu yüzyıl Amerikan edebiyatının en ünlü şairlerinden biridir. Her ne kadar kendisi beyazlar giyen ve kendisini odasına kapatıp şiirler yazan bir Amerikalı kadın şair olarak hatırlansa da Dickinson aynı zamanda yazdığı şiirler ile Amerikan edebiyatında başka şairlere ilham olmuştur. Bunun yanı sıra, yazdığı şiirler ile on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan feminist kadın hareketine de verdiği destek şiirlerinde fark edilir. Şiirlerinin genelinde kimlik, kendini ifade etme, toplumsal beklentiler gibi temalar ön plana çıkar. Ancak, bu makalenin amacı, Dickinson şiirlerinde on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan feminist harekete referansla, toplumsal cinsiyet rollerini şiirlerinde kullandığı dil ile toplumsal cinsiyet rollerini yıkmaya çalışması, geleneksel evlilik kurumunu sert bir şekilde eleştirmesi ile ve son olarak kadınlara atfedilen ve patriarkal düzen tarafından “önemsiz” ev işleri olarak algılanan görevlerin kadınlar tarafından nasıl da yaratıcı bir eyleme dönüştüğünü irdelemektir. Bunun yanı sıra, Dickinson’ın şiirlerinde pek çok kez örneklendirdiği gibi patriarkal erkek söylem tarafından önemsiz ya da hor görülen dikiş-nakış gibi işlerin, kadının yaratıcı ve yoktan var etme gücünü gösteren en önemli örneklerden biri olarak şiirlerinde karşımıza çıkar. Sonuç olarak bu makalenin amacı, Dickinson’ın kadın kültürünü eşsiz bir şekilde gözlemleyip, eşsiz bir şekilde şiirlerine yansıtan Dickinson’ın on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rolleri hakkında eleştirisini gözler önüne sermektir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Şiir, Cinsiyet rolleri, On dokuzuncu yüzyıl

A REVOLUTIONARY WOMAN POET IN THE 19TH CENTURY AMERICAN POETRY: GENDER ROLES IN THE POEMS OF EMILY DICKINSON

Abstract

Emily Dickinson is one of the most famous poets of nineteenth-century American literature. Although she is remembered as an American woman poet who wore white and locked herself in her room and wrote poems, Dickinson also inspired other poets in American literature with her poetry. In addition, her support for the feminist movement for women that emerged in the nineteenth century is evident in her poetry. Themes such as identity, self-expression, and social expectations are prominent throughout her poetry. However, the aim of this article is to examine how Dickinson’s poems, with reference to the feminist movement that emerged in the nineteenth century, attempts to subvert gender roles through the language she uses in her poetry, her harsh criticism of the traditional institution of marriage, and finally, how the tasks attributed to women

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, ozlem.gumuscubuk@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3214-9446

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

and perceived by the patriarchal order as “unimportant” household chores are transformed into creative acts by women. In addition, as Dickinson exemplifies many times in her poems, tasks such as sewing and embroidery, which are considered unimportant or despised by patriarchal male discourse, appear in her poems as one of the most important examples of the creative power of women and the power to make something out of nothing. In conclusion, the aim of this article is to analyze the unique observation of women culture offered by Dickinson and her unique reflection on nineteenth-century gender roles in her poetry.

Keywords: Woman, Poetry, Gender roles, Nineteenth century

Giriş

Ataerkil toplumlarda, toplumsal cinsiyet rolleri kadınları evin içine hapsedmiştir. Eski çağlardan beri süregelen ataerkil toplumların bu özelliği on dokuzuncu yüzyılın baskın düşünce yapısı olmaya devam etmiştir. Çağlar boyunca kadınlar ötekileştirilmiş ve ikincil olarak tanımlanmıştır. Tarih, maalesef kadınlar hakkında cinsiyetçi söylemlerle doludur. Örneğin Platon, *Devlet* adlı eserinde “Hiçbir insan işi biliyor musun ki, onda erkek her bakımdan kadından üstün olsun! Dikiş dikmekten, çörek pişirmekten, salça yapmaktan söz edip vaktimizi kaybetmeyelim. Kadınlar bu işleri iyi becerir, bunlarda kadınlarla yarışa girmek gülünç olur.” (Platon, 2006: s.180) şeklinde tasvir etmesi veya aynı eserde kadın ile erkek arasında hiçbir şekilde iki cinsin birbirine eşitlenmeyeceği bir farktan söz etmektedir: “Ama görürsek ki, aralarındaki ayrılık sadece kadının doğurması, erkeğin de tohum salmasından başka bir şey değildir, üstünde durduğumuz konuda kadınla erkeğin ayrılığını hesaba katmayacağız.” (2006: s.179). Ayrıca, Mary Wollstonecraft’ın *Kadın Haklarının Gerekçelenendirilmesi* başlıklı eserinde ise Rousseau’nun kadınların toplumdaki konumlarının kısıtlanması gerektiğine ve kadınların toplumdaki konumlarının erkekler tarafından sınırlandırılması gerektiğine şu satırlarda değinmektedir:

Rousseau, bir kadının hiçbir koşulda kendisini bağımsız hissetmesine izin verilmemesi gerektiğini söylüyor; onun görüşüne göre, kadın doğal kurnazlığını kullansın diye, korkutularak yönetilmeli ve erkek ne zaman rahatlamak istese, ona tatlı bir arkadaşlık sunacak alımlı bir nesne olsun diye, koket bir köleye dönüştürülmeli. Rousseau, doğaya dayanarak geliştirdiğini iddia ettiği savlarını daha da ileri götürür ve tüm erdemlerin temelini oluşturan doğruluk ile cesaretin yayılmasında belli sınırlar gözetilmesi gerektiğini, çünkü kadınlar söz konusu olduğunda yılmaz bir şekilde verilmesi gereken erdemini itaat olduğunu söyler. (Wollstonecraft: 2007 s..39)

Amerikan toplumu, on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rollerini kapsayan yapısı dar görüşlü ve baskıcı yapıyı devam ettirmek üzerine bir toplumsal söylem kurgulamıştır. Fakat, kadın hareketinin katkısıyla, Amerikan yazınında pek çok kadın yazar bu baskıcı ve kadınları evin içine

hapseden söyleme ya da dayatmaya edebiyatın yaratıcı gücüyle tepki göstermiş ve toplumsal cinsiyet rollerini alt üst edecek kadar güçlü eserler yaratmışlardır. Emily Dickinson'ı on dokuzuncu yüzyıl kadın yazarlardan ayıran en önemli unsurlardan biri de Dickinson'ın sadece şiir türünde üretmiş olmasından kaynaklanır. Hatta Gilbert ve Gubar (1979: s.582) yazarın sadece şiir türünde yazıyor olmasını “şeytani açıdan en iddialı, cüretkâr ve bu nedenle kadınlar için edebi tarzlar arasında güvencesiz bir tür” olarak tanımlarken aslında Dickinson'ın şiir türünde yazan bir kadın şair olması nedeniyle cesaretine atıfta bulunurlar. Bu makalenin amacı, Amerikalı kadın şair Emily Dickinson'ın şiirlerinde toplumsal cinsiyet rollerine nasıl direndiğini ve kadınlara evlilik, kadınlık ve kadınlara atfedilen “kadın işleri” ya da “ev işleri” olarak adlandırabileceğimiz toplumsal cinsiyet rollerine şiirleri aracılığı ile nasıl tepki verdiğini örneklendirmektir.

1. Tarihsel Ardalın

Emily Dickinson'ın şiirlerinin ne kadar değerli bulunduğu, aslında on dokuzuncu yüzyılın kültürel yapısıyla açıklanabilir. Dönemin politik durumu gereği, İç Savaştan hemen önce ve İç Savaş sırasında azalan, ancak Savaş sonrası dönemde tekrar başlayan feminist söylemler Dickinson'ın şiirinde önemli bir etkiye sahiptir. Reynolds'a (1988: s.387) göre Amerikan kadın yazını 1800 ile 1860 yılları arasında kadın yazarlar, hedef kitlesi kadın okuyucular olan pek çok roman ve şiir üretti. Bu eserlerin pek çoğu duygusal ve muhafazakârdı. Örneğin, Fenny Fern'ün 1853 yılında yazdığı “Kocalar Nasıl Yönetebilir²” başlıklı hikayesinde, evli bir kadının, eşinin isteği üzerine bir kadın arkadaşıyla görüşmeyi bırakıp kocasına itaat etmesi üzerine kuruludur. Başka bir örnekte ise, Catherine Beecher tarafından 1842 yazılan “Amerikan Kadınının Tuhaf Sorumlulukları³” başlıklı makalede, kadınlara hem kocalarına hem de toplumun genel yapısına itaat etmeleri gerektiği vurgulanmakta ve Amerikan toplumunun bu şekilde ileriye gidebileceği savunulmuştur. Hatta bu eserler, domestik olma kültü diye tarif edebileceğimiz, kadınlara dindarlık, saflık ve pasiflik gibi “nezaket erdemlerini” aşlamıştır (Reynolds, 1988: s.337). Bu dönem aynı zamanda, “annelik” kavramını kutsallaştırmış ve kadının birincil görevinin evinde çocuklarına bakması olduğunu öğütlemiş ve bunun dışında kadına kamusal alanda herhangi bir rol vermemiştir. Yani, on

² Fanny Fern, “How Husbands May Rule,” kısa hikaye, 1853.

³ Catherine Beecher, “Peculiar Responsibilities of American Women,” makale, 1842.

dokuzuncu yüzyılda Amerikan kadını için sınırlar keskin bir şekilde çizilmiş ve kadın için “makbul” olan ev hayatıyla sınırlandırılmış bir yaşamdır.

On dokuzuncu yüzyıl kadın edebiyatında domestik yazın evlilik kurumunu kadınlara cenneti vadeden bir kurum olarak betimlerken, diğer bir taraftan ise edebiyat aracılığıyla kadınların seslerini daha çok dile getirmek isteyen kadın yazarlar, evlilik konusunda daha karamsar bir bakış açısına sahiptir. Bu bakış açısına göre “evlilik, eşitlik söz konusu olmayan bir anlaşmaydı ve beraberinde ekonomik yoksunluk ve kişisel hakların yitirilişi gibi durumları beraberinde getiriyordu” (Reynolds, 1988: s.422). Buna ek olarak, Emily Dickinson’ın hem özel hayatında hem de şiirlerinde en çok tekrar eden mekânın ev olması olağandır. Çünkü Dickinson kendi hayatında da zamanının çoğunu odasına kapanmış bir şekilde şiir yazarak geçirmiştir. Baldi’ye (1960) göre, “şiirlerinde kendini güvende hissedebileceği tek dünya olarak eve sığınması da şaşırtıcı değildir. Bu onun şiirinin en çarpıcı özelliğidir ve şiir dilini iyisiyle kötüsüyle en çok etkileyen ruh halidir” (s.441). Ayrıca, on dokuzuncu yüzyıl koşullarında kadından beklenen evinde ya da domestik ev ortamında eşine itaat etmesi ve başka bir olasılık sorgulamadan koşulsuz mutlu olmasıdır.

Bu tartışma çerçevesinde önemli bir ayrıntı da şudur; Amerikalı kadının toplumsal yapı içerisindeki domestik hayata kısıtlanmış durumunun ve kadına yönelik geleneksel ataerkil beklentilerin, modern Amerikan hayatı ile özdeşleşen yirminci yüzyılda bile değişmediği görülmektedir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında, erkeklerin cephede olmaları yüzünden, ekonomik ve kamusal üretimde ihtiyaç duyulan işgücü nedeniyle kadınların fabrikalarda çalışmaları ya da 1920’li yıllarda “Jazz Age/ Roaring Twenties” rüzgarıyla kamusal alanda erkek bireyler ile birlikte eğlenebilen ve özgürleşen kadın figürlerinin ortaya çıkması ne yazık ki kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden ve bu rollerin getirdiği beklentilerden kurtulmasını sağlayamamış, gelip geçici trendler ya da yüzeysel imgeler olarak kalmışlardır.

Örneğin, Z. Asya Altuğ 1950’li yıllarda kadınlara yönelik çıkartılan belli başlı Amerikan dergi ve magazinlerindeki reklamları incelediği “Selling Remedies for Feminine Fear⁴” adlı çalışmasında çoğu reklamın baskın bir biçimde kadınlarla ilgili geleneksel mitleri cilalayıp yeniden pazarladığını ifade etmektedir. Bu tür reklamlar stratejilerini ya domestik görevlerini beceri ile yerine getirdiği için takdir edilmeyi ve ödüllendirilmeyi hak eden ideal kadın tiplemesi, ya da tam tersi “beceriksiz” ve

⁴ Tr: “Kadınlara Özgü Korkulara Deva Satışı.”

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

“umursamaz” olduğu için kaybetmeyi hak etmiş kadın tiplmesi karşılığı üzerinden kurgulamıştır (2003: s.154). Yirminci yüzyıldaki modernleşmeden kadınların payına düşen daha çok domestik işleri kolaylaştıran ev aletleri, yeni ama feminen giyim kuşam stilleri, ya da çeşitli kozmetik ürünler gibi aslında onun toplumdaki geleneksel konumunu pekiştiren ve tekrarlayan unsurlardır. “Dönemin reklamlarındaki “modern” kadın imgesi, becerikli ev kadını, şefkatli ve ilgili anne, sadık eş ve hem iffetli hem zarif görünme konusunda titiz olmak gibi on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda egemen olan Viktoryen ideallere sıkıca bağlı kalmaktadır” (Altuğ, 2003: s.156).

Emily Dickinson denince, en çok bahsedilen konulardan biri de Dickinson’ın kendisini toplumdan izole edip uzun süre odasına kapanıp şiir yazmasıdır. Bu durum bir zorlama değil, tam aksine Dickinson’ın kişisel tercihidir. Dickinson’ın yazdığı 1775 şiirin 1098 adedini 1858 ile 1866 yılları arasında yazdığı dikkate alınır (Boisseau, 2001: s.185), bu dönem hem Dickinson’ın üretimi açısından hem de Amerikan kadın edebiyatında üretilen eserlerindeki artış bakımından en üretken dönemlerden biridir. Dickinson’ın on dokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumunun koşulları göz önünde bulundurulduğunda her ne kadar üst-orta sınıf bir aileye mensup ayrıcalıklı beyaz bir kadın olarak görsek de on dokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumunda “kadın olmak” çeşitli sınırlandırmaları veya yasakları beraberinde getiriyordu. Örneğin, Caroline Dall’ın 1855 yılında kadın hakları üzerine Massachusetts’te yaptığı bir konuşmada evlilik içinde erkeklerin kadına karşı herhangi bir olumsuz davranışının hukuki olarak bir bağlayıcılığı olmadığını belirtmiş, ayrıca kadının evlilik öncesi edindiği gayrimenkuller evlendikten sonra erkeğe ait sayılmıştır. Bu yasalar dahilinde belki de en ağır olanı evlilikten sonra kadının “yasal varlığını kaybettiği ve kendi ile ilgili kararları bile verememesidir” (Glover, 2017: s.7).

Günümüzde, Emily Dickinson şiirlerini tekrar okuduğumuzda, pek çok okuyucu şairin adaletsizliğe karşı ne kadar duyarlı olduğunu ve toplumsal hatalara meydan okuma cesaretini gösterdiğini ve bunları yaparken ne kadar yetenekli bir şair olduğunu fark eder. Glover’a (2017) göre, bu kadar başarılı bir şair olmasının sebebi “kölelik ve savaş gibi belirli sosyal sorunlardan göreceli olarak izole olması, çalışmalarını şekillendirdi ve belki de toplumun adaletsizliğinden etkilenen pek çok kişiden daha hassas ve daha umutlu olmasını sağladı” (s.7). Diğer bir bakış açısına göre de Emily Dickinson’ın dönemin diğer kadın yazar ve şairler arasından sıyrılmasının nedenlerinden biri de “kadın kültürünü eşsiz bir şekilde gözlemlemesi, kadınlara sunduğu rolleri

araştıran, sanatsal ve felsefi amaçları şiirsel bir doruğa ulaştırmak için çabalamasından kaynaklanır” (Reynolds, 1988: s.419).

2. Toplumsal Cinsiyet Roller

Emily Dickinson şiirlerinde, kullandığı dil ile toplumsal cinsiyet normlarını nasıl yıkmaya çalıştığını ve ayrıca şiirlerinde nesnelere kişiselleştirerek cinsiyet kavramını nasıl tartışmaya açtığını ve yine şiirlerinde çoğu anlatıcıyı herhangi bir cinsiyetle özleştirmemesinden anlayabiliriz. Glover’a göre, “sadece kadınlara değil, tüm ihmal edilenleri, toplumsal cinsiyet kategorilerine uymayanları mağdur etmeye çalışan kurumlara başkaldırmayı” (2017: s.7) amaçlamaktadır.

Dickinson, şiirlerinde kadın bedeninin ve cinselliğin gerçekten kendisine ait olmadığını sık sık şiirlerinde vurguladığı belli başlı temalardan biridir. Evlilik kurumunu en sert şekilde eleştiren kadın şairlerden biridir çünkü kendisinin ve on dokuzuncu yüzyıl kurallarına göre kadının kimliği ve bedeni hakkında söz söyleme ya da karar verme yetkisi kocasına aittir. Bu nedenle, Dickinson şiirlerinde kimi zaman dolaylı, kimi zaman açık bir şekilde evlilik kurumunun dayattığı toplumsal cinsiyet kurallarını eleştirir. Dickinson’ın bu konu ile ilgili yazdığı en çarpıcı şiirlerinden biri 1072 numaralı şiiridir⁵.

O ilahi rütbe_benim!
“Karısı” _ yok ki işaretim!
Bu keskin rütbe _ sunulmuş elime_
Calvary’e imparatoriçe!
Krallara layık_ taç hariç her_şey var!
Söz kesilmiş_ayıp bayılmadan
Tanrı gönderir bize kadınları_
Lal taşını _ lal taşına _ tutarsan_
Altını _ altına
Doğar _ duvak takar _ sonra da kefen _
Bir gün içinde_
Üç zafer
“Kocam” der kadınlar _ ağız dolusu_

⁵ Bu makalede kullanılan Emily Dickinson şiirlerinin Türkçe çevirilerinin tamamı Prof. Dr. Ayşe Lahur Kırtunç’un *Rütbesi: Yalnızlık Emily Dickinson’ın Şiirlerinden Seçmeler* isimli kitabından alınmıştır.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

Melodiyi okşayarak_

Bu mu yani _ yolu? (Dickinson, 2009: s.141)

Dickinson'ın bu şiirinde söz konusu kadın, “efendisi” yani kocası tarafından yönetilmeyi kabul etmez ve bu kadın kendi kendine hükmetmeyi tercih eder. Bu şiir ile şair, geleneksel evlilik anlayışına sert bir şekilde karşı çıkar çünkü kadınların evlilik sözleşmesiyle “kadınlıklarının” yitirdiklerine inanır ve bunu “Doğar/Duvak takar/sonra da kefen” sıralamasıyla kadınların evlilik kurumuyla birlikte daralmış ya da kısıtlanmış dünyalarını gözler önüne serer. Dickinson'ın bu şiiri yine on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, bir kadının evliliği ya da şiirde belirtildiği şekliyle duvak takması, hayatındaki iki büyük olayın yani doğum ve ölümün aşağı yukarı ortasında yer almaktadır. Görüldüğü üzere, bu üç olayda da kadın doğduğunda vaftiz töreninde, evlilik töreninde ve en nihayetinde kefeni de beyazdır. Dickinson'a göre bir erkeğin “karısı” olmak, kadın olmanın yani benliğinin ölümüdür. Reynolds (1988) da benzer bir şekilde bu fikri destekler ve Dickinson'ın şiirlerinde evlilik kurumunu “kendi kendine yetebilme gücünü kaybettiren” (1988: s.423) bir kurum olarak tarif eder. Dolayısıyla, bu şiirin konusu olan kadın on dokuzuncu yüzyıl normlarını ya da beklentilerini alt üst eden bir statüye kavuşur. Bu konum herhangi bir erkeğin boyunduruğuna girmemiş yani bir erkeğin “karısı” olmadan sadece kadın olmaktadır.

Makalenin başlığında Dickinson'ı “devrimci” diye tanımlanmasının sebeplerinden biri de kadın cinselliği hakkında zamanının çok ötesinde, on dokuzuncu yüzyılın geleneksel bakış açılarını sarsacak fikirler ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Dickinson'a göre kadın ve cinsellik kavramları hakkında “yasak olarak kabul edilmesine rağmen, zevk alınması gerektiğini ve bunun kadın bedeninin bir ihtiyacı” (Glover, 2017: s.8) olduğunu vurgular. Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Dickinson, on dokuzuncu yüzyılda, toplumun kadınlara uygun gördüğü kuralların ya da beklentilerin çok ötesine geçmiş ve şiiri ile de bu cesareti göstermiş sayılı Amerikalı kadın şairlerden biridir. Emily Dickinson'ın şiirlerinde kadınların cinselliklerini deneyimlemeleriyle ilgili çeşitli semboller kullanarak, şiirlerinde cinsellik var olsun diye değil, toplumsal cinsiyet kurallarına karşı bir isyan olarak kullanır. Ayrıca, Dickinson'ı devrimci bir şair yapan özelliklerden biri de “bir kadının erkeğin yardımı olmadan cinsel zevk sağlayabilecek kendi benliğinin farkında olması, onu kutsaması düpedüz devrimcidir” (Glover, 2017: s.8). Dickinson'ın 754 numaralı şiirinde kadınların cinsel kimliklerine göndermeler bulunmaktadır ve tam da on dokuzuncu yüzyıl

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

anlayışının tersine kadınların sadık, uyumlu ya da itaatkâr gibi görünse de aslında güçlü bir eleştiri içerir:

Dolu bir tüfek gibi_
Dayalı durdu hayatım köşelerde
Bir gün sahibim geçerken gördü_ tanıdı_
Ve götürdü beni beraberinde_

Kimi gün geyik avlarız birlikte_
Kimi gün gezeriz ormanlarda egemen_
Sahibim adına konuştuğumda_
Yanıt verir dağlar hemen_

Gülümsersem ben eğer, latif bir ışık
Aydınlatır vadiyi_
Sanki Vezüv'lü bir yüz
Belli eder keyfini_

Gün bitip gece olunca
Sahibimin başını korurum_
Öyle rahat ettiririm ki onu
Kuş tüyünden yastığı olurum_

Onun düşmanının ölümcül düşmanıyım _
Sarı gözümü üstüne yönelttim mi
Veya güçlü parmağımı
Kıpırdamaz artık hiçbiri_

Gerçi ben daha uzun ömürlüyüm ama
O daha uzun yaşamalı bana göre _
Çünkü öldürmeye gücüm var,
Ama gücüm yok ölmeye _ (Dickinson, 2009: s.101)

Dickinson'ın bu şiiri yine on dokuzuncu yüzyıl normlarına göre gayet devrimci imgelerle doludur. Örneğin şiirin ilk satırında kendisini geleneksel olarak erkeklığe atfedilen ya da fallik bir

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

imge olarak tanımlayabileceğimiz bir tüfek olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla, geleneksel kadın kimliğinden uzaklaşırken, sahip olunan bir eşya ya da efendisinin elinde bir silah olmaya devam etmektedir. “Gün bitip gece olunca / Sahibimin başını korurum” satırından da anlaşılacağı üzere, sahibinin emrinde olduğunu ve ona itaat ettiğini ifade etmektedir. Geleneksel olarak erkeksi bir rol üstlenmiş olsa da sevgilisiyle neredeyse efendi-köle benzeri bir ilişki içindedir. Fakat burada önemli olan nokta, kadının kimliğini nasıl tanımladığıdır, hala erkeklere tabiyken, kendisini toplumun ondan beklediğinden daha az kadınsı olarak betimler. Özellikle şiirin ikinci kıtasında “biz” zamirini kullanır ve kendisini erkek sahibisiyle eşitler. Ayrıca, güçlü ve erkeksi sözcükler kullanarak hem bir tüfek olarak betimler hem de kendi gücünü vurgular. “Kimi gün geyik avlarız birlikte” dediği satırda ise, özellikle dişi bir hayvanın (doe kelimesi dişi geyik demektir) avlanması ilginçtir çünkü burada avlanan sadece bir dişi geyik değil aynı zamanda kadın kendi dişiliğini de öldürmektedir. Sonuç olarak, Dickinson’ın bu şiirinde de görüldüğü üzere, Dickinson hem insan olarak hem de şair olarak toplumsal cinsiyet rollerine meydan okumaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere, on dokuzuncu yüzyılın toplumsal beklentilerine karşın, Dickinson kullandığı imgelerle, kadınların cinselliklerini, kimliklerini ve haklarını ataerkil düzenden geri almayı savunur. Fakat, bu dönem, kadınlara bu hakları vermek yerine kadınların cinsel hazzı dillendirmesi bile günah sayılmış ve kadının aşağılanması neden olmuştur. Makalenin önceki kısımlarında belirtildiği gibi kadınlar evlendikten sonra kocalarına ait sayılırdı. Bu dönemde kadınlar resmen “bekâretlerini, bireyselliklerini, mülkiyet haklarını ve kadın olarak benliklerini evlilik kurumuna feda ettiler” (Glover, 2017: s.9). Toplumsal cinsiyet rolleri gereği, bir kadın ancak evlendikten sonra “kadın” olur, fakat bunun karşılığında onu kadın yapan birtakım yetilerden vazgeçmek zorunda bırakılmıştır. Vazgeçilen yetilerden bazıları kendi kararlarını verebilme yetisi ve bireysel ve cinsel kimliğinden vazgeçmek zorunda bırakılmasıdır ve bu durum Dickinson’ın şiirlerine hayal kırıklığı olarak yansımaktadır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında Dickinson, en sert eleştirisini evlilik kurumu üzerinden yapar.

Dickinson şiirlerinin bir özelliği de toplumsal cinsiyet rollerini sert bir şekilde ve ustalıkla eleştirmesinin dışında, kadınların mağduriyetini tartışmaya açmasıdır böylece Dickinson toplumun dayattığı kadınlar üzerinde baskı kuran kurallara karşı direnç gösterir. Şiirlerinin çoğunda Dickinson belirli bir cinsiyetle özdeşleşmeyi reddeder. O’na göre asıl önemli olan, “erkek” ya da “kadın” olarak tanımlanmak değil “bu cinsel kimliklerin bizi nasıl etkilediği, içimizde uyandırdığı duygular ve

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

beraberinde getirdiği fiziksel deneyimlerdir” (Glover, 2017: s.10). Buna ek olarak, Dickinson şiirlerinde ne zaman bir kişi zamiri kullansa bunu en çok şiirleri aracılığı ile kadınların mağduriyetine tepki göstermek için yapar. Dickinson, on dokuzuncu yüzyılda kadınlar ne kadar ikincil ve önemsiz olarak konumlandırılmış olsa da sadece kocalarının bir uzantısı olarak görülseler de insan ırkının devamının ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamak istemektedir. Emily Dickinson, toplumsal cinsiyet rollerine karşı direnç gösterirken bunu çeşitli tekrar eden imgeler ve temalar örnek verilebilir. Reynolds’a (1988) göre bu imgenin temel varsayımı “kadınların içlerindeki gücün çıkışına ya da edebiyatta temsiline izin verilmediğinden kadınlar tıpkı bir volkan gibi içten içe yanmaya devam ettiler” (s.414). Dickinson’ın 738 numaralı şiirinde de erkeğin gözünde kadın nedir, bir erkeğin uzantısı olmaktan öteye geçebilmiş midir toplumsal cinsiyet rolleri bakımından, bu konu tartışılmaktadır:

“Büyüksün” demiştin _ bir gün
“Büyük” olsun öyleyse _ hoşuna gidecekse _
Ya da küçük _ veya herhangi bir boy _
Aslında benim boyum senin keyfine göre _

Geyik gibi _ upuzun _ olsaydım ister miydin?
Ya da kısacık _ aynı bir çit kuşu ayarında
Belki de görmüş olduğum
Başka şeylerin boyunda?

Söyle bana _ tahmin etmek pek yavan _
Dönüşeyim mi gergedana?
Yoksa fare mi _
Olayım senin için _ anında?

Söyle öyleyse _ olayım bir ece _
Ya da halayık _ senin gönlünce
Ya istediğimin _ ya hiçbir şeyim
Ya da başka bir şey _ öylesi varsa _
Yalnız bu koşulla
Uyarım sana _ (Dickinson, 2009: s.95)

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

Yukarıdaki 738 numaralı şiirinde de görüldüğü üzere, Dickinson şiirlerinde sık sık büyüklük ve küçüklüğe dair benzetmeler ya da kavramlar kullanır. Bunun sebeplerinden biri de on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadının tıpkı Simone de Beauvoir'ın (1953) *İkinci Cinsiyet* kitabında erkeğin bir uzantısı olarak tarif edilmesidir:

Kadın, erkeğin onun hakkında verdiği karardan ibarettir, böylece kadın “cinsiyet” olarak adlandırılır; bununla, kadının erkeğin gözünde her şeyden önce cinsiyetli bir varlık olarak görüldüğü kastedilmektedir. Kadın erkek için cinsiyettir, dolayısıyla mutlak olarak da öyledir. Kadın kendini erkeğe göre belirler ve farklılaştırır, erkek kadına göre değil; kadın, özsel olan karşısında özsel olmayandır. Erkek Özne'dir, Mutlak olandır, Kadın Başka'dır. (s.26)

Dolayısıyla, böyle bir dönemde kadın benlik olarak kendi varlığını ve bireysel, özgün kimliğini hiçbir şekilde kanıtlayamaz. Sadece, şiirde de gördüğümüz gibi erkek isterse “büyük” ya da “küçük” olarak tanımlanırken aslında erkeğin bakış açısı ile nesneleştirilir ve şiirin son kıtasında görüldüğü üzere, yalnız bir erkek isterse kadın “bir şeydir” ya da “hiçbir şey.” Buna ek olarak, Glover'a (2017) göre kadınlar genellikle daha “küçük” cinsiyet olarak kabul edildiğinden, Dickinson genellikle dişiye küçüklükle ilişkilendirir (Glover, 2017: s.11). Dickinson kasıtlı olarak “küçüklük” kavramını kullanır, toplumun onunla ilişkisini zayıf ve değersiz bularak reddeder. Dickinson'a göre en küçük şeyler aslında en önemli olandır.

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında, Dickinson'ın sık sık kullandığı temalardan biri de kadınların dünyasına ait kabul edilen ve domestik işlerden biri olarak görülen, erkeğin bakış açısına göre gereksiz ve önemsiz şekilde değerlendirilen dikiş nakış işleridir. *İğnem İpliğim: Diktiğim Kimliğim* (2000) isimli kitabında Ayşe Lahur Kırtunç, kadın dünyasına ait bu dikiş nakış gibi domestik işlerin aslında hem kadının yaratıcılığı bağlamında hem de bir kültürel kimlik olarak ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu vurgular. Ayrıca bu sembolün Amerikan edebiyatından pek çok örnekle ne kadar yaygın bir tema olduğunu açıklamaktadır. Amerikan edebiyatında ya da daha genel bir ifade ile kadın yazısında “dikiş, nakış, iğne, iplik” gibi kavramlar sıradan kavramlar değildir. Örneğin söz konusu temalar bağlamında Susan Glaspell'in *Trifles (Önemsiz Şeyler)* adlı oyununda da domestik alan önemli bir feminist ve toplumsal eleştiriyi gözler önüne serer. Oyun, kadınların ev içi rolleriyle ilişkili “önemsiz” görünen detayların aslında ne kadar derin bir anlam taşıdığını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bu küçük detaylarda nasıl somutlaştığını gösterir. Bu kavramlar edebi anlamda toplumsal cinsiyet rolleri bakımından kısıtlanmış kadınlar için yaratıcı bir nefestir. Çünkü kadınlar bunun sayesinde bir şeyler üretir, yaratıcılığını kullanır ve dolayısıyla duygularını ürettiği ürüne aktarmış olur. Emily Dickinson'ın 617 numaralı şiiri böyle bir inceleme için çok uygundur:

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

Kaldırmayın İpliğimi, İğnemi

Canım istiyor dikiş dikmek

Kuşlar ıslık çalmaya başlayınca

Daha güzel olur her ilmek

Bunlar eğik oldu_gözlerim yamuk gördü

Aklım birazdan düzelecek

Öylesine dikişler dikeceğim ki

Kraliçenin bile yüzünü ak edecek

İzi belli olmayan etek baskıları

Düğümleri ne mümkün görmek _

Pililer kıracağı nazik aralıklarla

Sanki beneklenmiş benek _

Kırışıklar arasında bırak iğnemi

Dursun koyduğum yerde _

Yamuk giden teyeli düzeltirim

Güçlendiğimde _

O zamana kadar hayal edeyim dikiş diktigimi

Beri getir özlediğim dikişi _

Getir ki uyurken bile

Sanayim dikiş diktigimi _ (Dickinson, 2009: s.65)

Daha önce de belirtildiği gibi, on dokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumunda dikiş temel bir kadın becerisidir kadınlar için sadece ev ekonomisine katkı ya da yoksullara yardım değil aynı zamanda yaratıcı bir eylemdir. Erkeklerin gözünde ise “zararsız bir sosyal aktivitedir” (Kornfeld, 2022). Kornfeld’e (2022) göre Dickinson genç kızlığında hem hayırsever hem de sosyal bir dernek olan Amherst Dikiş Derneğinin bir üyesiydi ancak, bir arkadaşına yazdığı mektuptan bu konuda çok hevesli olmadığı anlaşılmaktadır. Arkadaşına böyle bir mektup yazmış olsa da bu şiirde görüldüğü gibi şiirin merkezinde dikiş nakış teması mevcuttur. Hem kendi göz rahatsızlığına göndermede bulunur hem de çağının kadınları için olmazsa olmaz dikiş nakış işlerini kişisel bakış

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

açısına göre nasıl algıladığını belirtir. Şiirden de anlaşılacağı gibi, Dickinson detaylı bir dikiş bilgisine sahiptir; dikiş eyleminden kadını destekleyen, rahatlatan hatta iyileştiren bir eylem olarak bahseder.

Makalede kullanılması uygun görülen son Dickinson şiiri ise 1725 numaralı olandır. Bu şiirin son örnek olarak seçilmesinin sebebi makale boyunca açıklanmaya çalışılan on dokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumunda kadının durumunu en iyi şekilde betimleyen örneklerden biri olmasıdır.

Bir yudum içtim hayattan _
Söyleyeyim ödediğim ücreti _
Tamı tamına bir yaşam _
Dediklerine göre buymuş piyasa değeri.

Zerresi zerresine tarttılar beni _
Ucu ucuna ölçüp biçtiler,
Saydılar varlığımın ederini elime _
Tek bir dirhem Cennet verdiler! (Dickinson, 2009: s.270)

Dickinson'ın bu şiirinde ticarete dair kelimeler kullanarak, on dokuzuncu yüzyıl Amerikan toplumunda en genel haliyle kadının “değerinden” bahsedilmektedir. İlk kıtada görüldüğü üzere kadın ona sunulan hayattan bir damla alabilmek için çok büyük bir bedel ödemesi gerekmektedir. Ve bunu, ne yazık ki sadece şiirdeki kadın değil bu dönemde yaşamış pek çok kadın başkaları için harcanmış bir yaşam olarak ödemektedir. Son kıtada ise, daha çarpıcı bir şekilde şiirdeki kadın anlatıcı ticari bir malmış gibi kendi kadın benliğinden erkeklerin bakış açısına göre değerlendirmektedir. Son olarak, bu şiir on dokuzuncu yüzyılda Amerikan toplumunda kadına bakış açısının bir özeti olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Sonuç olarak, bu makalenin amaçlarından biri Amerikan Edebiyatı on dokuzuncu yüzyıl kadın şairlerinden biri olan Emily Dickinson'ı Türk okuyuculara tanıtmak ve belki de evrensel sorunlar olarak görebileceğimiz özellikle Amerikan toplumunda on dokuzuncu yüzyılda görünen toplumsal cinsiyet rollerini nasıl sert bir şekilde eleştirdiğine dair örnekler sunmaktır. Bu tip çalışmaların ayrıca, başka Türk kadın şairleri de içine açan yeni çalışmalara ilham vermesini

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

dilemekle birlikte, Dickinson'ın neden hala Amerikan kadın yazınında unutulmayan bir şair olduğunu tekrar hatırlayabiliriz.

Öncelikle, Dickinson'ı diğer kadın yazarlardan ayıran en önemli unsurlardan biri sadece şiir türünde yazıp üretmiş olmasıdır ve bu durum başlı başına cesur bir eylem olarak nitelendirilmiştir. Dickinson'ın diğer bir özelliği de döneminin kadınlarını, her ne kadar kendisi beyaz üst sınıf bir kadın grubuna atfedilse de toplumdaki kadınların sıkıntılarını, uğradıkları baskıları ortak cinsiyetçi sorunları gözlemlemiş, tecrübe etmiş ve mümkün olan en sert şekilde tepkisini dile getirmiştir. Bu makalede en çok örneklendirmeye çalıştığımız temalar, Dickinson'ın şiirlerinde kullandığı dil ile kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rollerini yıkmaya çalışması, geleneksel evlilik anlayışına ya da kurumuna sert bir şekilde karşı çıkması ve belki de en önemlisi bir kadın ya da kadın bedeni hakkında başkalarının karar verici olmasıdır. Dickinson, evlilik kurumunu o kadar baskıcı bulur ki, Dickinson'ın kadın cinselliği hakkında da on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rollerini sarsan söylemleri vardır. Bu amaçla, makale boyunca, Dickinson'ın şiirinde en çok vurgulamak istediğimiz nokta, toplumsal cinsiyet rollerine bürünmeyip bu baskıcı rollere boyun eğmeyip gerek şiirinde kullandığı yoğun imgeler, dolaylı anlatımlar ve Reynolds'a göre cinsiyetin hüküm sürmediği bir dünya isteğiyle hareket eden şair, bu isteğini bazen kasıtlı olarak kullandığı cinsiyet zamirleri ile göstermiş ve böylelikle dönemin önemli kadın şairleri arasında yerini almıştır (1988: s.412). Dickinson hayali kurduğu böyle bir toplumu gerçekleştirememiş olsa da toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında Amerikan edebiyatında önemli bir mihenk taşıdır. Gerek dikiş-nakiş temasının nasıl yaratıcı bir eyleme dönüşebileceği örneğiyle gerek se şiirlerinde kullandığı imgelerdeki büyüklük-küçüklük karşıtlığı ile toplumsal cinsiyet rollerine sert eleştirilerini dile getirmiştir.

Dickinson hayatı boyunca yazdığı şiirler ile kendini "Ben Hiç Kimseyim! Sen Kimsin?" (2009: s.41) dediği satırlarda Dickinson kendisini küçücük bir insan, bir çalığı, bir papatya ya da bir fare gibi kolayca hakim olunan bir varlık olarak betimler. Bu tasvir tabii ki on dokuzuncu yüzyıl toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında da "Ben Hiç Kimseyim" dediği satırlarda toplumda kadının durumuna atıfta bulunur.

Emily Dickinson hakkında son sözlerimi söylerken, belki de Eleanor Wilner'in sözlerine dikkat edilirse, Dickinson'ın on dokuzuncu yüzyıl Amerikan şiiri ve kadın yazını açısından ne kadar kıymetli bir şair olduğunu anlarız. Emily Dickinson hakkında son sözler söylenirken, Eleanor Wilner'in tanımı, Dickinson'ın on dokuzuncu yüzyıl Amerikan şiiri ve kadın yazını açısından ne

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

kadar kıymetli bir şair olduğunu göstermektedir. Wilner'a göre Dickinson, özgür, ısrarcı ve kültürün etkisiyle şekillenen ve bu etkilere şartlanmış olan düşünce biçimlerine karşı bir güçtür (1971: s.127). Bu makale boyunca, toplumsal cinsiyet rolleri aracılığı ile Dickinson'ın toplumun kadınlara yüklediği baskılara veya toplumsal kurallara karşı güçlü bir irade ile karşı duruşunu gerek evlilik kurumu üzerinden gerekse kadının cinsel kimliği ve son olarak kadınların on dokuzuncu yüzyıl kurallarına göre nasıl nesneleştirildiğine dair örnekler sunulmuştur.

Kaynakça

- Altuğ, Z. A. (2003). Selling remedies for feminine fear. *The Journal of American Culture and Literature, Shadows that Stalk: Representations of Fear in American Culture and Literature*.
- Baldi, S. (1960). The poetry of Emily Dickinson (1956). *The Sewanee Review*, 68(3), 438–449.
<https://www.jstor.org/stable/27540600>
- de Beauvoir, S. (1953). *The second sex*. Knopf.
- Boisseau, M. (2001). The industry of Emily Dickinson. *The Kenyon Review*, 23(1), 178-187. <http://www.jstor.org/stable/4338185>
- Dickinson, E. (2009). *Rütbesi: yalnızlık: Emily Dickinson'ın şiirlerinden seçmeler*. (Ayşe Lahur Kırtunç, Çev.). Eflatun Yayınevi.
- Gilbert, S. M., & Gubar, S. (1979). *The madwoman in the attic: the woman writer and the nineteenth-century literary imagination*. Yale University Press.
- Glover, M. (2017). I'm ceded: sexual, social and gender role rebellion in the poems of Emily Dickinson. *Articulate*, 10, 7–13.
<http://digitalcommons.denison.edu/articulate/vol10/iss1/2>
- Kırtunç, A. L. (2000). *İğnem ipliğim diktiğim kimliğim*. Ege Üniversitesi Yayınları.
- Kornfeld, S. (2022, July 25). *The prowling bee: blogging all the poems of Emily Dickinson*. Blogspot.
<http://bloggingdickinson.blogspot.com/2022/07/dont-put-up-my-thread-needle.html>
- Platon. (2006). *Devlet*. (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 07.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 58-73

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1562803>

Reynolds, D. S. (1988). *Beneath the American Renaissance: the subversive imagination in the age of Emerson and Melville*. Harvard University Press.

Wilner, E. (1971). The poetics of Emily Dickinson. *ELH*, 38(1), 126–154.
<https://www.jstor.org/stable/2872366>

Wollstonecraft, M. (2007). *Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi*. (Deniz Hakyemez, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız çift kör hakem.

Yazar Katkısı: Özlem KARAGÖZ GÜMÜŞÇUBUK %100 oranında katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Özlem KARAGÖZ GÜMÜŞÇUBUK %100

Funding and Acknowledgement: This article does not involve any human or animal research requiring ethical approval.

Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

NON-HUMAN ACTORS IN THE PROFESSIONAL AREA FOR TRANSLATORS AND INTERPRETERS IN TÜRKİYE: A LENS INTO THE SECTOR THROUGH ACTOR-NETWORK THEORY

Burçin KEF¹

Abstract

This article examines the current status of the translation profession in Türkiye through the key actors involved in its practice. In Türkiye, there are various institutions, organizations, and businesses that carry out professional activities and prepare prospective translator and interpreters for the profession, as well as certain regulatory legislations and legal statutes that contribute to the development of the profession. Each of these, as non-human actors, affects the interactions and relationships of human actors in the field of translation. In this qualitative study, these non-human actors relevant to the development of the profession were examined descriptively through document analysis, and the existing and missing actors were identified. Following this examination, the institutions, organizations, and businesses active in the field were evaluated through the lens of sociologist Bruno Latour's actor-network theory; the contributions of existing actors to professional activities were presented, and the potential impact and contributions of introducing the identified missing actors into the field were discussed, along with some normative proposals. Missing non-human actors, such as regulatory bodies like professional chambers and certification bodies, and legal regulations such as professional laws, were found to potentially fill a significant gap in addressing fundamental issues such as expertise and supervision. Furthermore, these regulations could enable market actors to form new alliances and networks as described in the actor-network theory, leading to the displacement of certain actors from existing networks and the introduction of new actors through the employment of expert translators, and serving a mediating role in the employment of expert translators by businesses. In conclusion, it is believed that these developments, along with the addition of missing non-human actors, could make a significant contribution to the development of the profession.

Keywords: Translation, Non-human actors, Actor-network Theory, Profession, Network

TÜRKİYE'DE ÇEVİRMENLİK MESLEĞİNDE İNSAN DIŞI AKTÖRLER: AKTÖR- AĞ KURAMI ÜZERİNDEN SEKTÖRE BİR BAKIŞ

Öz

Bu makale, Türkiye'de çevirmenlik mesleğinin içinde bulunduğu konumu mesleğin icrasında yer alan temel aktörler üzerinden incelemektedir. Türkiye'de mesleki faaliyetleri gerçekleştiren ve çevirmen adaylarını mesleğe hazırlayan çeşitli kurum, kuruluş ve işletmeler ve mesleğin gelişimine katkı sunan bazı mevzuat düzenlemeleri ve ilgili yasal kanunlar mevcuttur. Bunların her biri, insan

¹ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, burcin.kef@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1339-4489

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 31.05.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 74-91

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1486868>

dışı aktör olarak çeviri alanında insan olan aktörlerin etkileşimlerine, birbirleri ile olan ilişkilerine etki etmektedir. Nitel olarak tasarlanan bu çalışmada, mesleğin gelişiminde sektöre ait bu insan dışı aktörler, betimleyici bir yaklaşımla doküman analizi yapılarak son durumu ele alınmış, mevcut ve eksik olduğu düşünülen aktörler belirlenmiştir. Bu incelemenin ardından, alanda faaliyetler yürüten kurum/kuruluş ve işletmeleri sosyolog Bruno Latour'un aktör-ağ kuramında yer alan insan dışı aktörler açısından değerlendirilmiş, mevcut aktörlerin mesleki faaliyetlere katkıları sunulmuş ve eksik aktörlerin alana kazandırılması ile kurulan mesleki ağların nasıl etkileneceği ve alana ne gibi katkılar sağlayabileceği tartışılarak bazı normatif önermeler getirilmiştir. Eksik olan insan dışı aktörler olarak meslek odası ve sertifikasyon kurumu gibi düzenleyici örgütler ve meslek yasası gibi yasal düzenlemelerin, uzmanlık ve denetim gibi temel sorunlara çözüm bulmak adına önemli bir boşluğu doldurabileceği gibi piyasadaki aktörlerin aktör-ağ kuramında belirtildiği şekilde yeni ittifaklar ve ağlar kurmalarına imkan tanıyabileceği, uzman çevirmenlerin istihdamı ile çevirmen olarak bazı aktörlerin var olan ağlardan uzaklaşabileceği gibi yeni aktörlerin devreye girebileceği, işletmelerin uzman çevirmen istihdam edebilmesi noktasında bu insan dışı aktörlerin arabulucu bir rol oynayacağı sonucuna varmıştır. Sonuç olarak bu gelişmelerle piyasadaki eksik insan dışı aktörlerin mesleğin gelişimine ciddi katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, İnsan dışı aktörler, Aktör-ağ kuramı, Meslek, Ağ

Introduction

Society has been defined in various ways, typically as a group of people living together within a particular system. Some definitions focus on specific contexts such as politics, countries, or organizations, while others consider the broader interests of these people in defining it. Understanding the 'social' stems from perceiving what it means to be human and our relationships with others. However, scholars have not agreed on human nature and society, as they approach these concepts from different perspectives. For example, as the scholars of the age of Enlightenment, John Locke argues that education can shape human nature but cannot change its essence, and that individuals will never give up their natural rights. In contrast, Rousseau predicts that people adapt to society and that individual differences will be integrated with public authority after reaching the General Will (Senemoğlu, 2017, p.187).

Societies are indeed heterogeneous structures, characterized by a diverse range of elements that contribute to their complexity and dynamics. Heterogeneity in societies refers to the presence of varied social, cultural, economic, and demographic factors that shape interactions and relationships within a given social context. This diversity can appear in different forms, such as ethnic and linguistic diversity, income inequality, and cultural differences, among others (Anderson & Paskeviciute, 2006; Hofmeyr et al., 2007; Lerch et al., 2023). The presence of heterogeneity in

societies can impact trust levels, cooperation, and the formation of social networks (Guo et al., 2013; Bufetova et al., 2020). It is important to understand and analyze the implications of heterogeneity in societies for comprehending social dynamics, relationships, and behaviors within diverse social contexts. Just like societies, professions, as part of societies, are also heterogeneous structures within society which involve a complex network of diverse actors, such as translators or interpreters, clients, regulatory bodies, educational institutions, and so on. This network of actors within a profession displays heterogeneity in various aspects, such as expertise, experience, values, and power dynamics (Griffin, 2001; Bufetova et al., 2020).

The term actor, on the other hand, refers to several individuals and entities that play active roles in professional areas as in societies. For example, in the field of translation, actors can be translators, interpreters, clients, regulatory bodies, educational institutions, translation companies and other stakeholders involved in the translation and interpreting activities within the profession of translation and interpreting interact within a complex network of relationships, interactions, and responsibilities. Translators and interpreters, as key actors in the field, are responsible for mediating communication between different languages and cultures by providing accurate and effective transfer of meaning (Akçayoğlu & Özer, 2020). Their actions and decisions beyond the act of translation can significantly impact the outcomes of the interaction and the overall success of the communication process (Kafı et al., 2017). The profession of translation is also important in society and the network of relationships, playing also a key role in ensuring interactions for communicative purposes.

In terms of the translators or interpreters as professionals, networks of relationships are significant not only in ensuring social communication through quality translations for end-users, but also for the practice of this profession as in the collaboration model in Holz-Mänttari's Translational Action Theory. In other words, the network of actors for this professional society also plays a pivotal role in ensuring this communication. The professional network in translation sector is thought to be of high importance, yet the existence of all necessary actors in the profession is required in order to ensure how successfully it is performed. So, it can be thought that the absence of necessary actors will lead to professional problems. This should also be considered to have an impact on the perception of this occupational area as a profession as Kaya (2015) asserts that translators are not recognized as professionals due to the lack of legislative regulations.

In the light of the concepts and issues discussed above, this study aims to reveal the actors both existing and missing in the professional area of translation and interpreting in Türkiye. To do so, the theoretical framework will be established through a sociological theory “Actor-Network Theory”, abbreviated as ANT, which emphasizes the roles of actors and their networks in understanding the relationships between them, and also in building new networks. The theory will be introduced below to have a deep insight into how actors, their interactions and networks in the profession affect its evolution.

Translators and interpreters, as major actors in the field, facilitate crucial intercultural communication, bridging linguistic and cultural gaps. However, the profession faces significant challenges due to the absence of certain key actors and insufficient recognition by the governments. For instance, the lack of legislative regulations, as highlighted by Kaya (2015), means that translators are often not legally recognized as professionals. This regulatory lack can lead to issues such as inadequate professional standards, lack of formal accreditation, and insufficient protection of translators' rights and interests. Additionally, the absence of strong professional bodies and associations can result in a lack of support and advocacy for translators. This also affects their professional status and working conditions in a negative way. Addressing these gaps is essential for the professional recognition and working conditions of translators and interpreters, ensuring that they can effectively fulfill their roles in society. Therefore, this study aims to identify both the existing and missing actors in the professional area of translation and interpreting in Türkiye. By applying the Actor-Network Theory (ANT), the study will try to explore how the interactions and networks among these actors influence the profession's development and recognition. The following sections will provide a theoretical framework to understand these interactions and their results for the field.

1. Theoretical Framework: Latour's Actor-Network Theory

Actor-Network Theory (ANT) in sociology provides a framework that challenges traditional sociological perspectives by emphasizing the agency and influence of both human and non-human actors in shaping social phenomena (Lissandrello, 2008). ANT can be seen to provide a unique lens through which it is possible to analyze the complex networks of relationships and

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 31.05.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 74-91

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1486868>

interactions that constitute social structures, highlighting the role of various actors in the construction of social reality (Lissandrello, 2008).

One of the key reasons why ANT was introduced by Latour was to offer a new approach to understanding the dynamics of society by considering the active participation of non-human elements alongside human actors (Latour, 1992). Law claims that the social consists of patterned networks of heterogeneous materials. He states that these networks consist not only of human beings, but also of many materials such as machines, animals, texts, money, architectures, and therefore the social does not consist only of people. He also claims that the heterogeneity of these networks created by the social creates what is called society (1992, p.381). This shows that ANT aimed to shift the focus from solely human agency to a more inclusive perspective that acknowledges the contributions of non-human actors, such as technology, objects, and institutions, in shaping social processes (Latour, 2013). The concept of non-human also functions as an umbrella term used to encompass a broad but ultimately limited range of beings (Sayes, 2014, p.136).

ANT has been used to broaden the scope of sociological research by providing a methodology that allows researchers to analyze the connections and interactions between different actors within social networks (Justesen & Mouritsen, 2011). While adopting this method of ANT perspective, scholars can analyze how various actors, both human and non-human, collaborate, compete, and negotiate to produce social outcomes (Justesen & Mouritsen, 2011).

Furthermore, ANT has been applied in various fields beyond sociology, including management accounting research, service-learning, and the sociology of translation, demonstrating its versatility and relevance across disciplines. The flexibility of ANT as a theoretical framework has enabled researchers to explore diverse phenomena and analyze the intricate relationships between actors in different contexts (Alcouffe et al., 2008; Follman, 2015; Morgan, 2017).

In conclusion, Actor-Network Theory (ANT) has been introduced in sociology to offer a novel perspective on social phenomena by emphasizing the agency of both human and non-human actors. By considering the interactions and relationships between various actors within social networks, ANT provides a valuable framework for understanding the complexities of society and social processes.

Highlighting the interactions and relationships between various actors, including technology, tools, texts, and individuals, within social networks, this approach directs attention to the role of non-human actors in shaping social processes and structures, emphasizing the importance of considering both human and non-human elements in understanding societal dynamics (Siippainen et al., 2023).

Latour also uses the term 'collective' in Actor-Network Theory (ANT) as defining it as an assemblage of heterogeneous elements. These elements, both human and non-human, come together to form networks of associations (1992). The collective is not predefined or fixed but is constantly negotiated and constructed through the interactions and relationships between various actors within a network (Callon, 1984). Latour sees non-human agents as the lost masses of the social sciences because there are many non-human agents that drive human relations. An example of this is given with the sensor door automatic. Just like humans do the same thing, the task of the door automatic is to detect the person and open and close the door. Here, the social norm duty of the door automatic is to open the door by detecting the person and close the door after passing through it. Similarly, another example is given when a beep sound is heard in the vehicle, which acts as a warning when the seat belt is not fastened. The purpose of this technological beep, which serves as a social norm, is to remind that the person sitting on the seat is not wearing a seat belt (Latour, 1992). Numerous examples can illustrate the roles of non-human actors in social networks. These non-human actors facilitate the smooth functioning of these networks, which are further supported by human actors. The relationships among individuals are mediated by a network of objects, and these diverse networks actively participate in and shape society (Law, 1992, p.382). We can conclude that non-human actors in communication and social interactions play key roles to understand how these are formed, being also of the potential to create new networks.

In this context, everything that interacts and connects is considered as an actor. However, while these actors do not all have equal influence, they exist to mediate. For this mediation, Latour discusses two concepts in the transfer of knowledge. The first is 'intermediaries,' socio-technical actors that merely transmit knowledge, and the second is 'mediators,' who transform, interpret, distort, and change the meaning of knowledge (Hausvik et al., 2019, p.4115). Actors are defined as entities functioning as intermediaries among other actors and, as previously mentioned, are not

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 31.05.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 74-91

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1486868>

limited to humans but non-humans such as technology, texts, and organizational structures (McBride, 2003, p.269).

In this social theory developed to understand the social, the use of actor-networks has garnered interest from various disciplines. For instance, in geography, it can be employed to interpret urban actor-networks, including cities and the global networks connecting them. The concept of the network is also significant in information technologies. In this context, circuits act as actors, and the interaction between networks is crucial to ensure that no changes occur in the information being transferred (McBride, 2003, p.268). These networks, which can be defined across different fields, also cover various actors in a technological context, and each actor requires other actors to form their networks (Kasapoğlu & Odabaş, 2009). Therefore, this theory does not take a reductionist approach to the discussion of the material pattern of the social; it does not argue that merely objects or humans alone influence social change or stability (Law, 1992, p.383). The force that affects change or stability is not solely the human or non-human elements but the relationship between them.

Latour does not view matter as a passive material, as it is often considered in the hands of planners and designers; rather, he emphasizes that the concept of the 'network' is existentially defined. Therefore, he adds the term 'actor' to 'network,' assigning it an active role. The relationship process between actors and actants is conceptualized as 'translation' (a sociological concept different from translation as a discipline or process in our context) and is simplified into four distinct stages: problematization, interessement, enrollment, and mobilization (Salt et al., 2017). For relationships to be discussed among different groups, these relationships must first be established.

Table 1: Callon's Stages of the Translation Process (Salt, Wang, & Polhill, 2017).

<p>1. Problematization: An agent recognizes a problem that requires collaboration with others. Consequently, it is considered an 'obligatory passage point' because the agent has an idea and representation of the problem.</p>
<p>2. Interessement: The agent then seeks individuals from its social network who are interested in its problems or who have similar issues. The 'obligatory passage point' is relevant here as well, as actors negotiate similar problems and focus on a mutually agreeable issue.</p>

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 31.05.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 74-91

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1486868>

3. Enrollment: If a sufficient number of actors are interested in a common problem and agree on an institutional framework to address it, they will form an institution to solve the problem. Again, the 'obligatory passage point' is significant, as assigning and negotiating roles are part of these discussions.

4. Mobilization: Actors take action to fulfill their assigned roles, thereby revealing their impact on the environment.

For Latour, the concept of translation does not imply causality but the relationship that encourages two mediators to coexist. As explained in the table above, translation refers to the process where actors align their interests, intentions, and capabilities to work effectively together within a network. It introduces the concept of translation to explain how actors interact and align their goals within the network. This translation process involves negotiation, alignment, and the transformation of actors' interests and skills to work effectively together. Law (1992, p.386) describes translation as implying transformation and the possibility of resemblance; it is the possibility that one thing (e.g., an actor) can represent another (e.g., a network). The goal here is to explore the process that produces regulatory effects, often called translation, involving devices, intermediaries, institutions, or organizations. During this process of transformation, Latour defines the concept of symmetry based on what is preserved. According to him, symmetry is a unified model of social and natural worlds, where no entity (human or non-human) has precedence or exists outside the network. Socio-technical symmetry is necessary to explore the participation of actors in heterogeneous network assemblages through negotiation and translation. The concept of assemblage here refers to the collective formed by all actors or actants – i.e., actants – working harmoniously together for a specific purpose.

At the end of the process where all actants negotiate and come together for a specific purpose, relationships become stable, which is referred to as a 'black box' (Kasapoğlu & Odabaş, 2009). In both technical and social science terminology, a black box is a device or system defined solely in terms of its inputs and outputs for convenience. There is no need to understand what happens inside such black boxes. They are considered tools that perform valuable functions (Winner, 1993, p.365). The point of transformation from inputs to outputs is not perceived from the outside. Opening the black box for the translation process leads to the primary actor being

reopened for discussion, and reviewing the network of relationships can lead to its dissolution or transformation (Kasapoğlu & Odabaş, 2009). Yıldırım and Bilican-Demir (2022, pp.47-49) give an example of the black box in an educational context with the classroom. When the classroom is seen as a black box, inputs such as qualified teachers and standards for student success are considered, while outputs are test results and class success. What happens inside the classroom is either of little interest or not considered at all.

Kasapoğlu and Odabaş adapted these four stages to technology and described them as follows (2009): For the problematization stage, technology is seen as the primary actor/actant, indicating new needs for improving the quality of life, with technology's main purpose being control or market creation, exemplified by the mobile phone. In the interessement stage, people become involved with the need indicated by technology for the same purpose. Human actors see these needs as obligatory passage points. Thus, human actors who perceive the need for mobile phones as essential are convinced and, with the new technological product they acquire, gain a different identity, moving within the network of relationships accordingly.

2. Reconsidering ANT in the Professional Context for Translators and Interpreters

In the context of translation as a professional area, there are several actors that interact with each other and form associations, which collectively create and sustain networks, from translators to clients, or translation offices to notaries, as human actors. However, as the main actor among these, the expert role of the translator is indispensable regardless of the type of translation. In today's technological conditions, it is also unimaginable to conduct written translation without the aid of a computer or dictionary. At the very least, discussing an effective and timely translation would not be feasible without these tools. While translation can still be performed, a translator lacking these technical resources would not be assigned such tasks. Thus, all these technological aids can be seen as actors or actants as they are mediating such processes in the network. The relationship between translation and actor-network theory (ANT) is, of course, more complex than this simplified explanation. However, examining the translation process through the different networks and actors involved in various sub-processes highlights the significance of each component.

Such non-human actors could include the spaces where the translations are performed such as companies, offices, conferences, etc., or translation aids mediating the translation such as computers, digital resources like databases, translation memories, CAT tools, headphones, and so on. Nevertheless, the focus in this paper is not on the translation as a process, but on the other non-human actors required and known to affect the professional area and the network among them. That is why the emphasis will be on the actors, both human but mostly on the non-human, manifesting in the professional area of Türkiye. So, the following titles discuss the non-human actors existing or missing in the professional area.

2.1. Existing Non-Human Actors

There are several actors as mentioned above; however, as the actors taking roles for the interactions and networks in the sector, the main non-human actors already existing in the professional area are stated as follows:

- 1. Professional Associations:** Organizations like the Translation & Interpreting Association Türkiye (named as Çeviri Derneği in Turkish), or Association of Translation Companies (named as Çeviri İşletmeleri Derneği in Turkish).
- 2. Educational Institutions:** State or foundation universities as higher education institutions that offer programs in translation and interpretation and aim to graduate the qualified translators for the sector or academicians for the higher education.
- 3. Translation Companies:** Translation companies also serve as vital non-human actors within the professional network of translators and interpreters. These are the places where the translators are assigned projects set according to the work commissioned. The government offices where translations are conducted can also be included in this category.
- 4. Publishing Houses:** These entities influence the translation industry by commissioning works and setting standards for publication quality.
- 5. Notaries:** Unlike many other countries, notaries in Türkiye are required for the certification and validation of official translations of the documents. Their involvement in the

professional network is to verify the authenticity and accuracy of translations produced by sworn translators, resulting in translations legally recognized by the governmental bodies.

2.2. Missing Non-Human Actors

As stated in the introduction, there have been issues for the professional area for translators and interpreters in Türkiye, which are believed to be mostly due to the missing actors in this profession. The actors above have served a lot in making this profession in a more organized way to produce quality translations, employing qualified translators and interpreters, training specialists, both academics and employees in the sectoral area in the last century, especially after the foundation of first educational institutions. However, the problems addressed in several platforms or publications regarding the sectoral issues refer to two missing actors to help develop the professions as regulatory bodies and legislative regulations.

Regulatory Bodies: As regulatory bodies that set standards and rules for the professional activities and its ethics, the greatest actors can be thought to be professional chambers and certification & accreditation bodies for translators and interpreters in Türkiye to employ qualified and certified translators. Although some associations take on such roles, because of their status, they cannot be responsible for all the professional activities, but those of their own members. For example, Translation and Interpreting Association Türkiye is responsible for their own members, bound to its own charter. As a member of FIT (International Federation of Translators), which covers currently 110 translation associations from 65 countries, Translation Association Türkiye acts as a professional body to help recognize the profession and develop it across the country, set ethical standards, share significant updates to the profession, and take necessary further actions to do so. Like this association, there are few more associations, functioning for the same or similar purposes, which have many members. However, these associations, despite their own recognition from the governmental bodies, are not accredited to set standards or certify professionals. However, in Australia, for example, the National Accreditation Authority for Translators and Interpreters (NAATI) is recognized as the authority to do so. As the motto on their website, they say “We are the national standards and certifying authority for translators and interpreters in Australia”. Thus, professional practitioners, as translators and interpreters, need to meet the

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 31.05.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 74-91

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1486868>

specific requirements to be able to work officially in the sector. All in all, the associations in Türkiye are not subject to binding laws for the professional activities though they are subject to the requirements in the charters of international associations of which they are members.

On the other hand, Vocational Qualifications Authority of Türkiye (VQA, also abbreviated as MYK in Turkish), as the accredited institution affiliated to a governmental body, started to set such professional standards to determine the qualifications for those who would like to work as professional translators at level 6 (for the bachelor's degree holders as higher education graduates) by defining the profession, its position in the international domain, the working conditions, the respective laws, and some other requirements for some specialized areas that the profession requires, as well as the skills and qualifications, ethics, the aids needed. However, this institution is an umbrella organization for several other professions, there has been not a law or body in charge of the professionals, firms, or any other actors yet. Although all these preliminary requirements have been defined and set, these are not set as the sine qua non for those working in the sector.

Legislative Regulations: As can be seen from the above discussion, we can conclude that the bodies as non-human actors can be functionally placed into the sectoral operations. In this regard, another non-human actor, also defined as texts and documents in ANT, legislative regulations as laws are also believed to be considered crucial to take an active role in improving professional activities, facilitating the network among the actors to be involved in all interactions. Although the profession is defined and referred to in several laws such as notary law, law on intellectual and artistic works, Turkish criminal law, etc., these are only for the addressing issues that require translations, translators, and the roles of translators with regard to the respective issues stated in these laws, yet they do not have to do with the extensive roles, definitions, and qualifications for the translators and interpreters. Such laws do not impose on the professional standards which can regulate the minimum/maximum prices or wages as a result of service provided.

Conclusion

The existing relevant legislation, along with institutions, companies, and associations established under this legislation, plays a functional role in the formation of various obligatory or professional networks for actors within the profession. Each of these entities can be said to have contributed to the development of the profession over the years. However, there are still some deficiencies concerning the positions and functions of these actors in terms of establishing professional networks. These deficiencies can be summarized as follows.

In the translation of official documents, notaries can be seen as obligatory passage points in the alliances formed between service recipients and translators, ensuring the official status of the translations. However, the differing criteria used by notaries when issuing certification to sworn translators can lead to arbitrary practices in the assignment of experts in translation processes. This issue arises due to the lack of specific legal regulations governing translator qualifications. The report "The Profession of Translation in Türkiye," prepared by the Administration Development Directorate under the Prime Ministry more than a decade ago, highlighted these concerns and various issues faced by translators. However, no significant progress has been observed in the 13 years since the report's publication (Küçükyavaş & Avcı, 2011).

Although specialization training is theoretically provided in academic settings, the lack of specialization in certain areas of translation in universities, issues in offering specialized courses, and the absence of specific requirements such as diplomas for the translators to be employed in the market have diminished the appeal of academic education. For instance, Tosun et al. (2015) conducted a study comparing the curricula of translation departments in well-established state and foundation universities in Türkiye. They observed that the curricula did not incorporate theoretical frameworks into course structures and that this issue was also reflected in employing faculty members. Consequently, individuals with merely linguistic proficiency, rather than academically trained specialist translators with cultural and theoretical knowledge, are filling the gaps in the market.

Additionally, the preference of academically trained graduates to work in different sectors rather than in the translation market can lead to businesses experiencing difficulties in finding specialized translators.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 31.05.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 74-91

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1486868>

Associations that contribute to the profession's development by forming partnerships with various international organizations and striving to improve the profession can be seen as non-human actors. These associations facilitate the establishment of sound networks among professionals, translation companies, and end-users/clients by promoting quality services, professional ethics, and standards. However, because these associations do not have the authority to oversee the market and enforce regulations, they lack the legal power to address unethical behaviors by translators or translation companies towards translators.

While the existing actors positively influence professional relationships and interactions in many ways, the involvement of additional actors is necessary to address the aforementioned deficiencies. Introducing new actors into the translation market can transform professional interactions, phase out some human actors, and highlight the importance of others, leading to new alliances and networks.

In her doctoral dissertation on the certification body titled "Translation Profession and Translator Certification System in Türkiye," Uysal (2017, p.205) emphasizes the necessity of a certification system. This system should not only cater to graduates of Translation and Interpreting Studies but also to those who possess language proficiency without formal diplomas. The certification body and professional chambers, as new actors, would play a mediating role in enhancing the perceived quality of the profession. The mandatory certification for specialized translation tasks would positively impact social change, increasing the value of specialized translators and resulting in higher-quality translation services. The presence of both a translator certification body and professional chambers as non-human actors would ensure that not everyone with a mere language proficiency can be employed in the profession, thereby reducing ethical concerns and providing a regulatory mechanism in the market.

Such a framework would assign responsibilities to translators and enable companies or clients to interact with these new actors to find suitable translators for their projects. Legal regulations should also play a similar role, transforming the interactions between translators and other actors, leading to the exclusion of purely linguistically proficient but unqualified translators. This transformation would also affect the academic environment, contributing to an academic transformation in course diversity, content of curriculum, and faculty expertise, thereby enhancing the profession's appeal and positively impacting the market.

Collaboration between the certification body and academia could lead to curriculum development and the execution of certification processes. The same body could develop partnerships with the industry, ensuring priority for certified translators and possibly mandating their employment in certain fields. When established, this body could also collaborate with other certification bodies as international authorities, promoting the recognition of trained translators in Türkiye internationally. By periodically renewing certification as an obligatory passage point, a continuous cycle between the certification body and the market could be established.

As in the translation process within ANT, various actors need to perceive this situation as an obligatory passage point, form alliances, and involve necessary actors –potentially state institutions– to emerge in the process. These governmental actors must recognize the need for such developments, see their distinct roles, and make efforts towards mobilization.

In conclusion, these non-human actors functioning as gatekeepers, similar to those in ANT, would influence the behaviors, interactions, and relationships of all actors in the translation market. Translator certification bodies, professional chambers, and a professional law as a legislative regulation could fill significant gaps in the translation sector and greatly contribute to the professionalization of the field. The networks formed by these new non-human actors could strengthen the industry, benefiting both translators and those seeking translation services.

References

- Akçayoğlu, D. I. & Özer, Ö. F. (2020). The occupational status of translators and interpreters in Türkiye: Perceptions of professionals and translation students. *Journal of Translation Studies*, (29), 61-82. <https://doi.org/10.37599/ceviri.805117>
- Alcouffe, S., Berland, N., & Levant, Y. (2008). Actor-networks and the diffusion of management accounting innovations: A comparative study. *Management Accounting Research*, 19(1), 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.mar.2007.04.001>
- Anderson, C. & Paskeviciute, A. (2006). How ethnic and linguistic heterogeneity influence the prospects for civil society: A comparative study of citizenship behavior. *The Journal of Politics*, 68(4), 783-802. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2006.00470.x>

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 31.05.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 74-91

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1486868>

- Bufetova, A., Khrzhanovskaya, A. A., & Kolomak, E. (2020). Cultural heterogeneity and economic development in Russia. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*, 13(4), 453-463. <https://doi.org/10.17516/1997-1370-0582>
- Callon, M. (1984). Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. *The Sociological Review*, 32(1), 196-233. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954x.1984.tb00113.x>
- Follman, J. (2015). An overlooked lens: Applying structuration theory, actor-network theory, and theories of space to service-learning. *International Journal of Research on Service-Learning and Community Engagement*, 3(1). <https://doi.org/10.37333/001c.21565>
- Griffin, S. (2001). Occupational therapists and the concept of power: A review of the literature. *Australian Occupational Therapy Journal*, 48(1), 24-34. <https://doi.org/10.1111/j.1440-1630.2001.00231.x>
- Guo, L., Luo, Z., & Zhu, Y. (2013). Heterogeneity and subjectivity in binary-state opinion formation systems. *Journal of Statistical Mechanics: Theory and Experiment*, 2013(11), P11013. <https://doi.org/10.1088/1742-5468/2013/11/p11013>
- Hausvik, G. I., Thapa, D. & Munkvold, B. (2019). The role of mediators in transforming and translating information quality: A case of quality assurance in a Norwegian hospital. *Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS)*. ISSN 1530-1605. 52(1), (pp.4115–4124). <https://doi.org/10.24251/HICSS.2019.499>
- Hofmeyr, A., Burns, J., & Visser, M. (2007). Income inequality, reciprocity and public good provision: An experimental analysis. *South African Journal of Economics*, 75(3), 508-520. <https://doi.org/10.1111/j.1813-6982.2007.00127.x>
- Justesen, L. & Mouritsen, J. (2011). Effects of actor-network theory in accounting research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 24(2), 161-193. <https://doi.org/10.1108/09513571111100672>
- Kafi, M., Khoshsaligheh, M., & Hashemi, M. R. (2017). Translation profession in Iran: Current challenges and future prospects. *The Translator*, 24(1), 89-103. <https://doi.org/10.1080/13556509.2017.1297693>

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 31.05.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 74-91

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1486868>

- Kasapoğlu, A. & Odabaş, Y. (2009). Sosyolojik açıdan teknoloji odağında güncel sorunların yorumlanması. *Elektrik Mühendisliği*, 436 (Haziran), 31-33.
- Kaya, O. (2015). Çeviri sektöründe meslekleşme ve örgütlenme. F. Karabacak (Edt.), *Çeviri kitabı: Çevirmenler ne işler çeviriyor* içinde. <https://www.ceviriblog.com/2016/04/01/ceviri-sektorunde-mesleklesme-ve-orgutlenme-osman-kaya-2/>
- Küçükyağcı, N. & Avcı, B. (2011). *Türkiye’de çevirmenlik mesleği araştırma raporu*. T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı. <https://tuced.org.tr/design/arastirmaraporu.pdf>
- Latour, B. (1992) Where are the missing masses? The sociology of a few mundane artifacts. In W. E. Bijker, & J. Law (Eds.), *Shaping technology/building society: Studies in sociotechnical change* (pp.225-258). Cambridge, MA, MIT Press. <http://www.jstor.org/stable/40878163>
- Latour, B. (2013). Biography of an inquiry: On a book about modes of existence. *Social Studies of Science*, 43(2), 287-301. <https://doi.org/10.1177/0306312712470751>
- Law, J. (1992). Notes on the theory of the actor-network: Ordering, strategy, and heterogeneity. *Systems Practice*, 5(4), 379–393. <https://doi.org/10.1007/BF01059830>
- Lerch, J. C., Frank, D. J., & Schofer, E. (2023). The social foundations of academic freedom: Heterogeneous institutions in world society, 1960 to 2022. *American Sociological Review*, 89(1), 88-125. <https://doi.org/10.1177/00031224231214000>
- Lissandrello, E. (2008). Reassembling the social – an introduction to actor network theory. *Comparative Sociology*, 7(4), 500-502. <https://doi.org/10.1163/156913308x336453>
- McBride, N. (2003). Actor-network theory and the adoption of mobile communications. *Geography*, 88(4), 266–276. <http://www.jstor.org/stable/40573881>
- Morgan, D. (2017). The subject in question. *Journal of Material Culture*, 22(4), 476-484. <https://doi.org/10.1177/1359183517740008>
- Salt, D., Polhill, J. & Wang, Y. (2017, September). Normalizing Callon's theory of translation. *Social Simulation Conference* (pp.1-18). Dublin, Ireland. https://www.researchgate.net/publication/324106844_Normalizing_Callon's_Theory_of_Translation

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 20.05.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 31.05.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 74-91

Araştırma/Research

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1486868>

Sayes E. (2014). Actor-network theory and methodology: Just what does it mean to say that nonhumans have agency?. *Social Studies of Science*, 44(1), 134-149. <https://doi.org/10.1177/0306312713511867>

Senemoğlu, O. (2017). Tüketim, tüketim toplumu ve tüketim kültürü: Karşılaştırmalı bir analiz. *İnsan ve İnsan*, 4(12), 66-86. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.313030>

Siippainen, A., Toivonen, H., & Paakkari, A. (2023). Toward a democracy of translations? local evaluation actor networks in Finnish early childhood education. *Global Studies of Childhood*, 13(3), 217-231. <https://doi.org/10.1177/20436106231175026>

Tosun, M., Akin, A., & Simsek, F. (2015). Courses on specialized field in undergraduate programs of translation & interpretation departments in Turkey: The importance of courses on specialized field in the specialization process of translator candidates. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 192, 4-10.

Uysal, N. M. (2017). *Türkiye'de çevirmenlik mesleği ve çevirmen sertifikasyon sistemi* [Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi]. Açık Akademik Arşiv Sistemi. <https://hdl.handle.net/20.500.12619/77037>

Winner, L. (1993). Upon opening the black box and finding it empty: Social constructivism and the philosophy of technology. *Science, Technology & Human Values*, 18(3), 362-378. <http://www.jstor.org/stable/689726>

Yıldırım, Ö. & Bilican Demir, S. (2022). Inside the black box: do teachers practice assessment as learning?. *International Journal of Assessment Tools in Education*, 9(Special Issue), 46-71. <https://doi.org/10.21449/ijate.1132923>

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız çift kör hakem.

Yazar Katkısı: Burçin KEF %100 oranında katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Burçin KEF %100

Funding and Acknowledgement: This article does not involve any human or animal research requiring ethical approval.

Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

SÜRÜNÜN İÇİNDE OLMAK: DİJİTAL DÜNYANIN ELEŞTİRİSİ ÜZERİNE BİR OKUMA

Rabia ZAMUR TUNCER¹

Öz

Byung-Chul Han tarafından kaleme alınan *Sürünün İçinde Dijital Dünyaya Bakışlar* isimli kitap, iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve dönüşümleri eleştirel bir bakışla ele almaktadır. Söz konusu kitap, Twitter ve Facebook aktivizmi örnekleminden hareketle dijitalleşmenin iktidar, toplum, birey, kamusal ve özel alanda nasıl bir dönüşüme yol açtığı, bu dönüşümün davranışları, algıyı, duyguları, düşünceleri ve hatta yaşam biçimini nasıl etkilediği üzerinde durmaktadır. Tartışmasını temellendirdiği eleştirel bakıştan hareketle günümüzün dijital gözetim toplumunun öznesini dijital sürü olarak tanımlayan Han, sürü içinde hareket eden öznenin topluluğun ve kamusal alanın parçalanmasından sorumlu olup olmadığını, gerçek bir politik eylem ve anlamlı söylem üretimini aşındırıp aşındırmadığını, kitle ruhu taşıyıp taşımadığını eleştirel bir bakış açısıyla yanıtlamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın temel dayanağını dijital ortamdaki paradigma değişimini tam kavrayamayan öznenin bu yeni ortam tarafından nasıl sürüklendiği ve etkilendiği oluşturmaktadır. Bu etki gücünün kabulünden hareketle Han, kitabında, dijital sürünün nasıl ve hangi yönde bir değişimi sembolize ettiğini, nasıl konumlandığını ve temel özelliklerini infial toplumu, medyasızlaştırma, enformasyon yorgunluğu, saygı, temsil krizi, psikopolitika gibi kavram setleri üzerinden sosyolojik, siyasal ve kısmen ekonomik bağlam vurgusu içinde ele almaktadır. İlgili kavram setleri dijital sürünün aktif görünürken pasif, etken görünürken edilgen olma halinin anlaşılabilmesine de önemli bir kanıt oluşturmaktadır. Bu çalışma söz konusu kitabın değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen inceleme çalışması içinde, söz konusu eleştirel yaklaşım bağlamında Han'ın sürünün içinde olmak üzerine ortaya koyduğu düşüncelere ve kavram setlerine yer verilmiş, kitabın ana fikri tespit edilerek güçlü ve zayıf yönleri üzerinde durulmuş ve literatüre sunduğu katkılar ele alınmıştır. Dijitalleşmeye dair olumlu ve olumsuz eleştirilerinin doruğa çıktığı içinde yaşadığımız çağda, bu eleştirilerin çok ötesinde ancak tam onlara kanıt zemini oluşturacak şekilde yapılandırılan kitap, söylem çizgisiyle literatüre katkı sağlamak ve dijital sürünün nasıl ve hangi yönde bir değişimi sembolize ettiğini, temel özelliklerini ve klasik kitleden farklarını ortaya koymaktadır. Tüm okumalar ve değerlendirmeler sonucunda, dijital sürü kavramsallaştırmasının Han'ın aktardığı şeffaflık toplumu, yorgunluk toplumu, performans toplumu, kontrol toplumu, dijital gözetim toplumu gibi kavramsallaştırmalarının tamamlanışı ve zorunlu bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Dijital gözetim toplumu, Dijital sürü, Dijital panoptikon.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, rabia.zamur@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9922-0334

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

BEING IN THE SWARM: A READING ON THE CRITIQUE OF THE DIGITAL WORLD

Abstract

Byung-Chul Han's book "In the Swarm: Digital Prospects" critically analyzes the alterations and transformations in social structure resulting from advancements in communication technology. Byung-Chul Han's book "In the Swarm: Digital Prospects" critically analyzes the alterations and transformations in social structure resulting from advancements in communication technology. The book explores how digitization, exemplified by Twitter and Facebook activism, has altered power dynamics, societal structures, individual identity, and the public and private realms, and how these changes influence behavior, perception, emotions, cognition, and lifestyle. Han characterizes the contemporary digital surveillance society as a digital swarm, employing a critical lens to assess whether individuals within this swarm contribute to the fragmentation of community and public discourse, undermine genuine political action and substantive dialogue, and embody a collective mentality. The primary premise of the present study is how the subject, unable to completely comprehend the paradigm change in the digital landscape, gets "swarmed" and influenced by this new environment. Han analyzes the implications of this influential power, detailing the directional shifts represented by the digital collective, its positioning, and its primary attributes within sociological, political, and partially economic frameworks, utilizing concepts such as the society of outrage, de-mediatization, information fatigue, respect, the crisis of representation, and psychopolitics. The associated concept sets also offer significant evidence for comprehending how the digital swarm can be both passive while seeming active, and passive while appearing active. The present study aimed to analyze the book in question. The review study conducted for this purpose includes Han's thoughts and concept sets on being in the herd in the context of this critical approach. The central idea of the book was identified, its strengths and weaknesses were highlighted, and its contributions to the literature were discussed. In the present day, which is characterized by heightened scrutiny of digitalization, the book transcends mere criticism by offering a substantive foundation for such discourse. It enriches the literature by elucidating the transformative nature of the digital collective, delineating its fundamental attributes, and distinguishing it from traditional mass phenomena. The conceptualization of the digital swarm is a culmination and essential outcome of Han's theories, including transparency society, fatigue society, performance society, control society, and digital surveillance society, as evidenced by the readings and evaluations.

Keywords: Digitalization, Digital Surveillance Society, Digital Swarm, Digital Panopticon.

Giriş

2012 yılında Berlin Sanat Üniversitesi'nde ders vermeye başlayan ve iktidar, neoliberalizm, hiperkültürelilik, anlatı, dijitalleşme, medya, şiddet, estetik gibi konularla ilgilenen Byung-Chul Han, Sürünün İçinde Dijital Dünyaya Bakışlar isimli kitabında elektronik ortamların hızla artışı karşısında

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

duyguların, davranışların, algının, düşüncelerin, birlikte yaşama biçiminin bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl değişim geçirdiği üzerinde durmaktadır. Çalışma, teknolojik gelişmelerle birlikte dijital ortamda uyuştüğümüz ve bu uyuşmanın beraberinde getirdiği kör, sağır, dilsiz ve ele geçirilmiş olma halinin günümüzün krizini oluşturduğu görüşü üzerine temellenmektedir. Bu bağlamda yazar çalışmasında, dijital sürünün nasıl ve hangi yönde bir değişimi sembolize ettiğinden, temel özelliklerinden ve dijital sürünün klasik kitleden farklarının nasıl oluştuğundan bahsetmektedir.

Han, sürü içinde olmayı medyasızlaştırma, temsil krizi, psikopolitika, infial toplumu, enformasyon yorgunluğu gibi kavramlar üzerinden tanımlamakta ve açıklamaktadır. Han'a (2024, ss.20-22) göre, dijital sürü, yalnızlaştırılmış bireylerden oluşmaktadır ve kitle ruhu veya kitle tininden tamamen yoksundur. Çünkü gerçek kitlelerin aksine kendi içinde tutarlılık göstermez, oluştukları hızda dağılır ve geçicilikleri yüzünden siyasal enerji geliştiremezler. Yazara göre, toplumsal yapının bu değişimi kapitalist düzeni gerçekten sorgulayabilecek bir karşı gücün oluşmasını engellemektedir. Bu kapsamda çalışmada, dijital sürünün içindeki özneye dair bakışların temel çerçevesine yer verilmektedir.

Han'ın kitabının bir inceleme nesnesi olarak okunmasının ve değerlendirilmesinin nedeni, dijital medyanın günümüzde kazandığı öneme paralel olarak dijital sürüyü nasıl ürettiğini ve bireyin dijital medyada pek çok şeyi görmesini engelleyen olguları anlama yolunda onları yeni baştan okumanın gerekliliğini vurgulamış olmasıdır. Bu bağlamda, dijital medyanın imkân ve sınırlılıkları içinde dijital sürünün nasıl konumlandığı konusunda bir okumayla yapılacak inceleme dikkat değerlidir. Dikkate değerdir çünkü dijitalleşmeye dair olumlu ve olumsuz eleştirilerinin doruğa çıktığı bu dönemde, bu eleştirilerin çok ötesinde ancak tam onlara kanıt zemini oluşturacak şekilde yapılanan çalışma, söylem çizgisiyle literatüre katkı sağlamakta ve bireyin dijital medyayla olan bağının neden ve nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır.

1.İnceleme

Han, on altı bölümünden oluşan Sürünün İçinde: Dijital Dünyaya Bakışlar isimli kitabına saygının koruma, kollama ve gözetme eylemi ile ilişkili olduğundan ve mesafeli bir bakışı içerdiğinden bahsederek başlamaktadır. Bu bağlamda, saygının kaybolduğu, mesafenin eksildiği yerde kamusalığın çökeceğini, dijital iletişimin bütün mesafeleri yıktığını ve bu durumun özel ile

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

kamusal olanın birbirine karışmasına, dolayısıyla mahrem olanın ortaya saçılmasına neden olduğunu belirtmektedir.

Mekânsal mesafelerin ortadan kalkması, zihinsel mesafelerin de yıkımına yol açıyor. Dijital olanın medyalitesi/aracılığı, [doğası gereği] saygının içinden çekilip çıkarılmasıyla oluşuyor. Dijital ortamın teşvik ettiği anonim iletişim, saygıyı kökünden yıkıyor. Sosyal ağlar da mahrem olanın sergilenme alanı olarak ortaya çıkıyor. Dijital ortam, kamusal alandaki enformasyon üretimini özel olana kaydırarak iletişimi özelleştiriyor. (Han, 2024, s.12)

Dijital iletişim ve sosyal medya bu süreçte mahremiyetin sergilendiği bir alan olarak öne çıkmakta ve farklı özellikler barındırmaktadır. Bunlardan ilki, kendi zamansallığı dolayısıyla dijital iletişimin geleneksel iletişimden daha fazla duygulanım aktarması ve anında duygusal boşalmayı mümkün kılmasıdır. Han (2024, s.13), bu ortamı bir etkilenim/duygulanım ortamı olarak değerlendirmektedir. İkincisi, dijital ağların öncelikle simetrik bir iletişimi desteklemesidir. Dolayısıyla dijital ağlarda katılımcılar hem gönderici ve alıcı hem de tüketici ve üreticidir. Böylelikle, göndericiyi alıcıdan ayıran net bir hiyerarşi ortan kalkmakta, katılımcı, enformasyonu sadece pasif şekilde tüketmekle kalmayıp aksine aktif olarak üretebilmektedir. Ancak bu durum, Han'ın (2024, s.13), dijital ortamda bir kişiye karşı topluca gelişen olumsuzlama silsilesi, kontrol edilemeyen bir tür dalga, iletişimsel gürültü olarak tanımladığı Shitstorm² kavramsallaştırımının da habercisidir. Çünkü Shitstorm, hiyerarşinin yataylaştığı durumlarda kendini daha kolay göstermektedir. Bu kolaylık da güç/iktidar düzenini dönüştürmekte, iktidarın gücünün azalmasına neden olmaktadır. Han'a (2024, ss.15-16) göre, bugün her yerde büyüyen Shitstorm, saygıyı toplumsal yapının işlevsel bir ögesi haline gelmeye mecbur bırakmakta ve egemenliğin de yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır.

Diğer yandan Han'a (2024, s.17) göre, bu Shitstorm, dikkat çekmek ve dikkati bir yere yönlendirmek için infial dalgalarını beraberinde getirmekte, bu dalgalar toplumsal veya politik açıdan çok az önemi olan olaylar karşısında ortaya çıkmaktadır. Çalışmasında yazar, infial toplumunun bir skandal toplumu olduğunu ve infial dalgalarının karakteristiğini aşağıdaki gibi aktarmaktadır:

İnfial dalgalarının karakteristiği olan isyankârlık, histeri ve inatçılık, hiçbir nesnel iletişime, hiçbir diyaloga, hiçbir söyleme izin vermez. İnfial dalgaları aynı zamanda toplulukla çok düşük düzeyde bir özdeşleşme olduğunu gösterir. Dolayısıyla, bütüncül-toplumsal bir kaygı mekanizması sağlayacak stabil bir "biz" oluşturmaz. (Han, 2024, s.17-18)

² Shitstorm, Almaya'da çevrimiçi ortamlarda birey, grup ya da kurumlara yönelik hızla artan öfke fırtınası anlamında kullanılmaktadır (Poerksen & Detel, 2014, s.76).

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

Bu bağlamda infial toplumunun, kamusal söylem için gerekli olan kararlılık ve süreklilikten yoksun olduğunu söylemek mümkündür. Han (2024, s.18), infial toplumunun herhangi bir eyleme geçme gücü geliştirmeye izin vermeyen sadece duygulanımsal bir durum olduğunu “Sözde öfkeli vatandaşların kaygısı bütün toplum için değil, aksine büyük ölçüde kendileri için bir kaygıdır. Bu nedenle hızla yeniden dağılır” sözleriyle aktarmaktadır.

Bununla birlikte Han, infial kitleleri ile dijital sürünün özdeş olmadığını da vurgulamaktadır. Ona göre, dijital devrim nedeniyle bugün kritik bir geçiş süreci yaşanmakta ve kitle profili değişmektedir. Çünkü çoğunluk oluşumu hali hazırdaki iktidar ve tahakküm ilişkisini sıkıştırmaktadır. Bu yeni çoğunluğun adı dijital sürüdür. Dijital sürü, Gustav Le Bon’un (1997, s.20) Kitleler Psikolojisi adlı çalışmasında “kollektif bilinç” ve “kollektif ruh” ile hareket eden “bir tek varlık” halinde tanımladığı kitlelerden farklıdır.

Han’a (2024, s.20) göre, dijital sürü, bir kitle değildir. Birleştirici ve bütünleştirici bir kitle ruhu içermeyen, yalnızlaştırılmış bireylerden oluşan, gerçek kitlelerin aksine kendi içinde tutarlılık gösteremeyen, kamusal bir alan oluşturmayan ve kamusal bir söyleme katılmayan, politik davranmayan, kendisini oluşturan bireylere indirgenemeyecek özelliklere sahip bir yapıyı ifade etmektedir. Bu sürüde insanların rastgele bir şekilde toplanması bir kitle oluşturmamaktadır. Han (2024, s.21) dijital sürü içindeki bireyin ortak eylem becerisine sahip bir biz oluşturamayacağını, kendini tek bir ses olarak ifade edemeyeceğini dile getirmektedir. Bu durum Le Bon’un (1997, s.20) “kitlelerdeki zihniyetin tekleşmesi kanunu”na aykırıdır. Bu bağlamda çalışmasında yazar, günümüzün toplumsal durumunun çokluk değil yalnızlık tarafından nasıl karakterize edildiğini ve bu durumun ortak eylem ihtimalini nasıl azalttığını şöyle açıklamaktadır:

Ağın dijital sakinleri fiziksel olarak toplanmazlar. Bir biz oluşturacak olan toplanmanın içselliğinden yoksundurlar. Bir araya gelmekten/toplanmaktan yoksun özel bir topluşma, içsellikten, ruhtan ya da tinden yoksun bir kalabalık oluştururlar. Onlar kendi kendilerine, izole ve yalnız, bir ekranın önünde oturan hikikomorilerdir³. Radyo gibi elektronik ortamlar insanları bir araya getirir/toplar, dijital medya ise yalnızlaştırır. (Han, 2024, ss.21-22)

³İlk kez Japon psikolog Tamaki Saito tarafından 1998 yılında terimleştirilen, “çekmek”, “içeri girmek”, “kapanmak” anlamlarına gelen “hiku” ve “komoru” Japonca kelimelerinden türetilen ve “sosyal geri çekilme” anlamında kullanılan hikikomori, kendisini gönüllü olarak en az altı ay toplumdan soyutlayarak evine veya odasına kapatan, interneti çok kullanan ve yalnızca en zorunlu bedensel ihtiyaçlarını karşılamak için odalarından çıkan bireyin, dış dünyadan izole olma, aileleriyle bile iletişim kurmayı reddetme, işe veya okula gitmeme gibi sosyal etkileşimlerden kaçınma eğilimini ifade etmektedir (Kato, 2011; Saito, 2013; Teo vd., 2015; Duman, 2021). Han kitabında terimi dijital çağın öncesinden gelen ve şekil değiştiren bir fenomen olarak yorumlamaktadır.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

Bu perspektiften hareketle Han, dijital sürünün kolektif hareket etme örüntülerinin fazlasıyla geçici ve istikrarsız olduğunu ifade etmekte ve dijital sürü kavramsallaştırmasının Gustov'un kitlelerinden farkını aşağıdaki gibi aktarmaktadır:

Klasik kitle tıpkı işçi kitlesi gibi oynak değil bilakis gönüllüğe dayalıdır ve geçici örüntüler yerine sağlam formasyonlar oluşturur. Tek ruhla, tek bir ideolojiyle birleşerek tek bir yönde ilerler. Gönüllüğü, kararlılığı ve sağlamlığı sayesinde mevcut tahakküm ilişkilerine cepheden saldırabilecek bize de ortak eylem becerisine de muktedirdir. Yalnızca ortak eylem kararlılığındaki bir kitle iktidar/güç üretebilir. Kitle, iktidardır/güçtür. Dijital sürülerde bu kararlılık eksiktir. Onlar ilerlemezler. Oluştukları hızda dağılırlar. Bu geçicilikleri yüzünden siyasal enerji geliştiremezler. Shitstormlar da aynı şekilde, hâkim iktidar ilişkilerini sorgulayabilecek bir güce sahip değillerdir. Sadece ifşa ederek ya da skandal yaratarak tekil kişilerin üzerine saldırırlar. (Han, 2024, s.22)

Bu nedenle de Han'a (2024, s.25) göre, dijital ortam, bir mevcudiyet ortamıdır. Bu mevcut ortam, aracılığı ve filtrelemeyi ortandan kaldırmaktadır. Yazar, aracılık ve temsilin bir çeşit yetersizlik, şeffaflık eksikliği veya zaman ve enformasyon trafiğine yol açan bir şey gibi yorumlandığından bahsetmektedir. Han'ın (2024, s.26) tanımlamasına göre dijital medyanın radyo veya televizyon gibi kitle iletişim araçlarından ayrıldığı yer tam da burasıdır. Bu durum bloglar, X veya Facebook gibi ortamların iletişimi medyasızlaştırma/aracısızlaştırma sürecini de beraberinde getirir. Çünkü bugünün enformasyon toplumu medyasızlaştırılmış iletişim üzerine kuruludur. Bu nedenle de medyasızlaştırma temsil çağının sonunu getirmektedir. Han, bugün herkesin herhangi bir aracı olmaksızın doğrudan dijital ortamda olmak ve görüşlerini sunmak istediğini, temsilin yerini mevcudiyete/hazır bulunmaya veya ortak temsile bıraktığını düşünmektedir. Yani, aracısızlaştırma/medyasızlaştırma şeffaflığın ve daha fazla katılımın bir olanağı olarak görülmektedir. Bu bağlamda Han (2024, s.30), böylesi bir şeffaflık iddiasının katılımcılık ve enformasyon edinme özgürlüğünün çok ötesine geçtiğini şu cümlelerle açıklamaktadır: "Bu durum bir paradigma değişiminin habercisidir. Ne olduğunu ve olabileceğini sunması açısından normatiftir. Yeni bir oluşu/varlığı tanımlar." Bu bakış açısından yola çıkan Han, bir şeylerin olgunlaşmasına izin vermenin artık mümkün olmadığını ve dijital iletişimin gürültüye yol açtığının altını çizmektedir.

Bunun yanı sıra, Han çalışmasında, dijital ortamın iletişimi dokunsallık ve fiziksellikten yoksun bıraktığına, dijital iletişimin sunduğu rahatlık nedeniyle gerçek kişilerle, hatta gerçek olan her şeyle temas etmekten giderek daha fazla kaçınıldığına değinmektedir. Han'a (2024, ss.32-33) göre, dijital iletişim gitgide daha da bedensiz ve çehresiz hale gelmiştir. Bu argümanın Bauman'ın (2010, s.26) "sibermekânda bedenlerin önemi yoktur, ama bedenlerin hayatında sibermekânın kesin

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

ve vazgeçilmez bir önemi vardır” görüşünün bir tezahürü olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, akıllı telefonlar, dijital bir ayna olarak geç çocuklukta aynalama döneminin yerini alarak katılımcının kendisini içine kapattığı narsistik bir mekân, hayali bir alan açmaktadır. Karmaşıklardan yoksun bir girdi-çıkı moduyla çalışan akıllı telefonlar, insana karmaşık düşünmeyi unutturmakta, “kısa vadeciliği ve dar görüşlülüğü destekleyerek uzun ve yavaş olan her şeyi göz ardı etmektedir.” Bu nedenle de Han (2024, ss.32-33), akıllı telefonların aslında dijital olan gibi bir pozitiflik mekânı yarattığını, aynı olanı sürdürdüğünü, “negatiflikle baş etme becerisini zayıflattığını” ileri sürmektedir. Günümüzün pozitif toplumu her türlü direnç biçiminden uzaklaşmakta, içinde sadece aynılığın farklı hallerinin hüküm sürdüğü bir toplum biçimine dönüşmektedir. Ona göre, dijital iletişim bakış fakiri bir iletişimdir.

Han (2024, s.34), bakış ile Jacques Lacan’ın imge teorisinin merkezi kategorisinde yer alan “bana bakan, beni etkileyen ve büyüleyen imgenin içindeki öteki” ye atıf yapmaktadır. Yazara göre giderek artan algının narsistleşmesi ise bakışı, yani ötekini yok etmektedir. Han, tanımladığı bu öteki olma halini aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

Dokunmatik ekranda yapılan tıklamaların ötekiyle ilişkiye dair bir sonucu vardır. Ötekini kendi ötekiliğinde inşa eden her türlü mesafeyi ortadan kaldırır. Bu nedenle ekrandaki resme tıklayabilir ve doğrudan dokunabiliriz, çünkü o zaten bakışını, çehresini kaybetmiştir. *Çimdik hareketiyle* ötekini de kontrol edebiliyorum. Ötekileri kendi yansımamızı görünür kılmak için uzaklaştırıyoruz. Lacan, dokunmatik ekranın, beni aynı anda hem ötekinin bakışlarından koruyan hem de onu görmemi sağlayan bir ekran olarak imgeden farklı olduğunu söyleyecektir. Akıllı telefonların dokunmatik ekranlarını şeffaf ekran olarak adlandırabiliriz. O, bakıştan yoksundur. (Han, 2024, ss.34-35)

Yazar, yukarıda aktarılan öteki ile gerçek olan arasında yakın bir ilişki kurmaktadır. Han’a (2024, ss.39-40) göre, dijital pencerelerden gerçek olanın, hatta ötekinin zorla içeri girme tehlikesi yoktur. Burada dijital pencereler bireyi gerçek olandan daha etkili bir şekilde korumaktadır. Dolayısıyla dijital ile gerçek arasında daha az analogi mevcuttur. Dijital medya, geleneksel medyaya kıyasla gerçek olanla daha fazla mesafe yaratmaktadır. Han’a (2024, s.37) göre, dijital medya yardımıyla üretilen çok miktarda imge gerçeklikten daha canlı, daha güzel, daha iyi görünerek bir rol model oluşturmaktadır. Yazar çalışmasında bu kitlesel imge üretimini ise “bir çeşit savunma ve kaçış reaksiyonu” olarak yorumlamaktadır. Han’ın (2024, s.39) deyişiyle kusurlu olarak algılanan gerçeklik karşısında imgelere sığınılmaktadır. Böylelikle dijital ortam olgusalıktan çıkılan, yaştan, kaderden ve ölümden yoksun bir mekân haline gelmektedir.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

Bu durum eylemde bulunma biçimlerinde de birtakım dönüşümlere yol açmaktadır. Han (2024, s.41) eylemin bugün hala mümkün olup olmadığını, edimlerimizin otomatik süreçlerin insafına kalıp kalmadığını, dijital ve kapital/sermaye makinelerinin eylem özgürlüğünü yok edip etmediğini sorgulamaktadır. Vilem Flusser'in "dijital cihazlarla insan, daha şimdiden yarının maddi-olmayan hayatı yaşıyor" öngörüsüne atıfla bu hayatın en karakteristik özelliğini ellerin atrofisi⁴ olarak tanımlamaktadır. Yaşanılan zamanın niteliği düşünüldüğünde, bu noktada, ellerin yerini parmakların aldığını söylemek mümkündür. Han'a (2024, s.42) göre, dijital cihazlar ellerin ve hatta düşünmenin körelmesine neden olacaktır:

Gelecekteki insanın artık ellere ihtiyacı olmayacak. Artık hiçbir şeyi düzenlemek ve işlemek zorunda kalmayacak, çünkü maddi şeylerle değil, maddi-olmayan enformasyonlarla ilgilenecek. Ellerin yerini parmaklar alacak. Yeni insan, eyleme geçmek yerine sadece parmaklarını oynatacak. Yalnızca oynamak ve tadını çıkarmak isteyecek. Çalışma değil, aksine boş-vakit onun hayatını karakterize edecek. (Han, 2024, s.42)

Diğer yandan, Han'a (2024, ss.43-44) göre, dijital çağ, sadece bir boş-vakit çağı değil aynı zamanda performans çağıdır. Performans, kendini optimize etme ve kendini sömürme zorlaması biçiminde, tüm katmanlarıyla kendini göstermektedir. Bugün, özgürlüğün kendini zorlamaya yol açtığını, daha fazla özgürlüğün daha fazla zorlama anlamına geldiğini, performans öznesi bireyin tükenene kadar kendi kendisini sömürdüğünü ve hiç de azımsanmayacak oranda intiharla sonuçlanan bir öz-saldırganlık geliştirdiğini ileri sürmektedir. Bir proje olarak kendiliğin, bireyin kendisine karşı yönelen bir mermi olduğunu iddia etmektedir. Çünkü bugün dijital cihazlar yeni bir zorlama, yeni bir kölelik yaratmakta, mobil olmaları sayesinde her yeri iş yerine ve her zamanı bir çalışma zamanına dönüştürerek bireyi daha verimli bir şekilde sömürmektedir. Bu bağlamda, bu hareket özgürlüğü her yerde çalışmak mecburiyetinde olma zorunluluğuna dönüşmektedir. Han'ın dijital ortamın vaat ettiği özgürlüğe getirdiği eleştiriye aşağıda yer verilmektedir:

Daha fazla özgürlük vaat eden akıllı telefonlardan ölümcül bir zorlama, yani iletişim zorlaması yayılıyor. Bu arada, dijital aygıtlarla neredeyse takıntılı, saplantılı bir ilişkimiz var. Burada da özgürlük, zorlamaya dönüşüyor. Sosyal ağlar bu iletişim zorlamasını muazzam derecede

⁴ Organların beslenmesine engel olan çeşitli hastalıklar ve besin yetersizliğinden dolayı -özellikle sinirler ve kaslarla ilgili olarak- çalışan hücrelerin sayısının azalması, organların küçülmesi, körelmesi anlamına gelen ve tıpta kullanılan bir terim olarak atrofiyi Ersöz, tarihsel ve toplumsal olarak bir "gerileme" anlamında kullanmaktadır. Bu tanımdaki anahtar sözcük, ilerleyen gerilemedir. Ersöz, atrofi kavramının tıp biliminden ödünç alınarak sosyal bilimlere dolayısıyla tarihe, topluma, insan bilincine, insan ilişkilerine ve insanlık durumlarına uygulanabileceğini düşünmekte aslında olumlu bir kavram olan ilerlemenin kendi içinde barındırdığı olumsuzluğu açığa vurabilen bir kavrama işaret etmektedir (akt. Kurt, 2008). Bu düşünce, Han'ın dijitalleşme anlayışı ile de örtüşmektedir.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

güçlendiriyor. Nihayetinde, bu sermayenin mantığının bir sonucudur. Daha fazla iletişim daha fazla sermaye anlamına geliyor. Hızlandırılmış iletişim ve enformasyon dolaşımı, hızlandırılmış sermaye dolaşımına yol açıyor. (Han, 2024, s.45)

Ek olarak Han (2024, s.45), dijital kelimesinin her şeyden önce sayılan parmağa göndermeğe yaptığından, dijital bireyin ise sürekli sayma ve hesaplama anlamında parmaklarını kullandığından, Facebook arkadaşlarının da öncelikli olarak sayıldığından, eğilimlerin bile beğeniler biçiminde sayıldığından bahsetmektedir. Bununla birlikte yazara göre anlatı da büyük ölçüde anlamını yitirmiştir. Dolayısıyla bugün her şey sayılabilir hale getirilerek performans ve verimliliğin karşılığı olarak sunulmaktadır. Han'a (2024, s.45) göre, "bugün sayılamayan her şey *var olmaya* son veriyor."

Han'a (2024, ss.49-50) göre, dijital olan şeffaflık için bir zorlama üretmektedir. Zira şeffaflık toplumunda enformasyon olarak her şey herkesin erişimine açık olmalıdır. Çünkü şeffaflık enformasyonun özü, dijital ortamın işleme tarzıdır. Han (2024, s.50), Heidegger'in kendini saklamayı seven, gizlenmiş, dışlayıcı ve seçici "hakikat" kavramı ile apaçık ortada duran ya da apaçık bireyin önüne atılmış, yığın oluşturan ve sık sık karşılaşılan enformasyon kavramı arasında bir ilişki kurmaktadır:

Hakikat yığını diye bir şey yoktur. Buna karşın enformasyon yığını mevcuttur. Olumsuzlama olmadan, pozitif olan bir yığın haline gelir. Pozitifliği nedeniyle enformasyon bilgidan ayrılır. Bilgi, yalın olarak önümüzde durmaz. İnsan, onunla enformasyonda olduğu gibi yalın olarak karşılaşmaz. Çoğu zaman, öncesinde uzun bir deneyim vardır. Fazlasıyla kısaltılmış ve kısa ömürlü olan enformasyondan tamamen farklı bir zamansallığa sahiptir. Enformasyon belirtiktir, bilgi ise genellikle örtük bir biçim alır. (Han, 2024, s.50)

Diğer yandan yazar, iktidar/güç ve enformasyon arasında da bir ilişki kurmaktadır. İktidarın tıpkı hakikat gibi kendini gizemle sarmaladığını, hakikati icat ettiğini ve bu nedenle enformasyonla arasının iyi olmadığını, radyo gibi kitle iletişim araçlarının tek yanlı bir iletişim gerçekleştirmeleri nedeniyle bir iktidar ve tahakküm kurma eğilimine sahip olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü Han'a (2024, s.50) göre, iktidar asimetrik iletişimi dayatır. Asimetrinin derecesi ne kadar yüksekse iktidar da o kadar güçlü olur. Diğer yandan, dijital medya ise simetrik bir iletişim üreterek iktidar ilişkisi kurabilmeyi oldukça güçleştirir. Enformasyon alıcısı birey aynı zamanda göndericisine dönüşmüştür. Bu dönüşümdeki bireyi Han (2024, ss.51-52), ağ boyunca sanki bir dijital avlanma alanındaymış gibi dolaşıp duran ve akışa kapılarak hakikati aramaktan ziyade daha kümülatif ve toplamaya dayalı avını arayan enformasyon avcısına benzetmektedir. Bu bireylerin av araçları, Paleolitik avcılarının kullandığı mızrak, yay ve okların aksine telefon, bilgisayar, tablet gibi mobil

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

cihazlardır. Ancak bu dijital avcılar Han'ın (2024, s.51) ifadesiyle “kendilerini tehlikeye atmazlar, çünkü fare ile enformasyon avlamaktadırlar.”

Enformasyon avcıları sabırsızdır ve çekinmeleri yoktur. “Beklemek” yerine pusuya yatarlar. Şeylerin olgunlaşmasına izin vermek yerine, onları ele geçirmek isterler. Her tıklamada bir av yakalamaktır geçerli olan. Onların zamansallığı, total şimdiki zamandır. Görüşlerini engelleyen her şey, hemen önlerinden temizlenmelidir. Dijital av alanının bu genel görünümünün adı şeffaflıktır. Enformasyon avcıları ve toplayıcıları, şeffaflık toplumunun sakinleridir. (Han, 2024, s.52)

Ek olarak Han (2024, s.57), şeffaflık toplumunda yaşam formunun medyaya/ortama bağımlılığından bahsetmektedir. Dijital çağ ile artık ne özne ne de nesne vardır. Han'ın (2024, s.56) Flusser'den aktardığı gibi “artık ne öznesi olabileceğimiz bir nesne ne de herhangi bir nesnenin öznesi olabilecek sert, sağlam bir çekirdek var.” Bugün kendilik Flusser'e göre, yalnızca “birbiriyle kesişen sanallıkların bulunduğu bir düğüm noktasıdır.” “Biz” denilen şey ise bir olasılıklar düğümüdür ve bu biz mümkün olasılıklar etrafında birbiri ardınca akan noktalardan oluşan dijital hesaplamalar gibidir. Fakat bu noktada Han (2024, s.58), Flusser'in kavramsallaştırmasından farklı olarak, dijital iletişimin biz'i çok daha fazla erozyona uğrattığına ve dijital iletişime hâkim olanın narsisizm ile ilişkisine dikkat çekmektedir. Dijital teknolojilerin narsistik ego-makineleri olarak işlev gördüğünü düşünmektedir. Çünkü Han'a (2024, s.73) göre, X, Facebook gibi platformlarda bireyler, yalnızca kendi kendisinin yankısını duymakta, dünyayı yalnızca kendiliğin gölgesinde görmekte, sonunda kendi kendisini tüketen ve yıpratıcı özne olarak kendi içinde boğulmaktadır.

Han'a (2024, ss.61-69) göre, dijital dönüşüm yeryüzünü, yersel düzeni de dönüştürmektedir. Ruh/tin, eylem, düşünme ve hakikat gibi yersel düzene ait kategorilerin yerini dijital düzenin kategorileri alacaktır. Dijital düzenle yersel düzenin aksine doğruluk/yanlışlık, iyi/kötü, güzel/çirkin, sevgi/nefret, dost/düşman aynı çerçevede ortaya koyulmakta, şeffaflık ve mesafesizlik ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla yazar, dijital düzenin acıdan, ötekinin negatifliğinden yoksun olduğunu pozitifliğin aşırılığı içinde herhangi bir deneyimin mümkün olamayacağını savunmaktadır. Çünkü yazara göre, dijital ortamda esas olan “beğendim” fenomenolojisidir. Han (2022, s.15), benzer vurguya performans öznesi kavramını ön plana çıkardığı Palyatif Toplum Günümüzde Acı isimli kitabında da yer vermektedir:

Palyatif toplum aynı zamanda bir “beğendim” toplumdur da. Bir beğeni çılgınlığına kapılmıştır. Her şey beğeni kazanana kadar düzleştirilir. “Like” günümüzün imi, hatta ağrı

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

kesicisidir. Sadece sosyal medyaya değil, kültürün bütün alanlarına hakimdir. Sadece sanat değil, bizzat hayat instagramnabilir olmak durumundadır...

Han'ın (2024, s.80) deyişiyle, “Beğendim butonu dijital oy pusulasıdır. İnternet ya da akıllı telefonlar yeni oy verme yerleridir. Ve fare tıklaması ya da kısa dokunuş, ‘söylem’in yerini alır.” Bu bağlamda Han (2024, ss.65-69), dijital medyanın insanlığının gücünün ötesine geçip geçmediğini sorgulamakta ve nesnelerin internetinin yeni hayaletler ortaya çıkardığını, herhangi bir insani yardım olmadan nesnelere arasında gerçekleşen otomatik etkileşimlerin dünyayı hayaletimsi bir hale getirdiğini düşünmektedir.

Ayrıca Han (2024, s.72), filtrelenmemiş enformasyonun algıyı tamamen körelttiğinin ve aynı zamanda bazı ruhsal hastalıklara da neden olduğunun altını çizmektedir. Bu hastalıklardan birini de 1996 yılında İngiliz psikolog David Lewis tarafından ilk olarak ortaya atılan Enformasyon Yorgunluğu Sendromu kavramı ile açıklamaktadır. Analitik becerinin zayıflaması, yargı yetisinin körelmesi, dikkat eksikliğinin ve genel huzursuzluk halinin artması, sorumluluk taşıyamama kaygısının artması gibi şikayetleri olan bireylerde enformasyon yorgunluğunun mevcut olduğu düşünülmektedir. Günümüzde herkes sürekli artan miktarda bir enformasyonla karşı karşıya kalmaları nedeniyle bu sendromdan etkilenmektedir. Burada etki gücünü arttıran, belirli bir noktadan sonra enformasyonun artık haber verici olması değil aksine deforme edici olmasıdır.

Ek olarak yazar, dijitalleşmenin Bentham'ın panoptikonunu⁵ yeniden gündeme getirdiğinin de altını çizmektedir. Han'a (2024, s.84) göre, dijital gözetim toplumunun özel bir panoptik yapısı bulunmaktadır. Han'a göre (2024, ss.85-86), bu toplumda, tıpkı Bentham'ın panoptikon

⁵ Panoptikon, ya da gözetim-evi-merkezi bir gözetleme kulesi etrafında birçok hücreden oluşan, bir gardiyanın birçok mahkumu aynı anda denetleyebildiği büyük dairesel yapı- bir anlamda çelişkili de olsa, Jeremy Bentham'ın yaratıcı imgelemine ürünüdür. Panoptikon, gerçekte kardeşi Samuel'in düşüncesi olmasına rağmen, genel olarak Jeremy Bentham'ın adıyla bilinir ve anılır. Panoptikon binası endüstriyel kullanım için tasarlanmış olmasına rağmen, Jeremy Bentham bu yapının bir hapisane olarak kullanılabilme olanağına yoğunlaşır (Watkin, 2016, ss.77-79). Panoptikon kelimesi “pan” ve “opticon” olarak bilinen iki farklı sözcükten türetilmiştir. Pan kelimesi bütün anlamına gelirken, opticon kelimesi ise gözetlemek anlamına gelmektedir. Bu nedenle yapı yerine getireceği göreve uygun olarak “bütünü gözetlemek” (Özdel, 2012, s.23) ve “her yeri gören yer” anlamında (Bauman & Lyon, 2016, s.22) kullanılmaktadır. Panoptikon, merkezinde bir gözetleme kulesi bulunan mimari bir yapıdır; bu kule, hapisane müdürüne bir çember üzerine dizilmiş hücrelerin yer aldığı binayı hâkim bir şekilde gözetleme olanağı sağlar. Tek kişilik hücrelerinde, ayrı bir şekilde tutulan mahkûmlar kendilerini gözetleyeni görmeden gözetlenirler. Bu mekânsal organizasyon şekli toplum için kapsamlı bir projeyi, bir tür ütopyayı destekler (Mattelart, 2010, ss.13-14). Bentham (2016, s.9) bu yapı ilkesi tasarımının gözetim altında tutulacak her tür insanın bulunduğu her türlü kuruma ve özellikle de cezaevlerine, hapisanelere, ticarethanelere, işlahevlerine, yoksullar evine, karantina istasyonlarına, fabrikalara, hastanelere, akıl hastanelerine ve okullara uygulanabileceğini düşünmüştür.

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

kavramsallaşmasında ifade ettiği gibi, her tıklama kaydedilmekte, atılan her adım geriye doğru izlenebilmekte, birey arkasında dijital izler bırakmaktadır. Bentham'ın panoptikonundaki izole edilmiş, birbiriyle iletişim kuramayan mahkumların aksine, dijital gözetim toplumu panoptikonun sakinleri birbirleriyle yoğun bir şekilde iletişim kurmakta ve kendi aralarında ağ oluşturmaktadırlar. Burada aslolan Bentham'ın kavramsallaştırmasındaki mekânsal ve iletişimsel izolasyon değil, ağ oluşturma ve hiper iletişimdir. Bu bağlamda Han, panoptikon kavramsallaştırmasının kontrol toplumundaki dijital panoptikona doğru nasıl evrildiğini ve farklılaştığını aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

Bu dijital panoptikonun sakinleri, tutsak değiller. Özgürlük illüzyonu içinde yaşıyorlar. Kendilerini gönüllü olarak ifşa ederek ve aydınlatarak dijital panoptikonu enformasyonlarla beslerler. Kendini-aydınlatma, harici aydınlatmadan daha etkilidir. İçinde kendini-sömürmeyle paralellikler taşır. Kendini-sömürme, harici-sömürüden daha etkilidir, çünkü ona özgürlük duygusu eşlik eder. Kendini-aydınlatmada pornografik teşhir ve panoptik kontrol bir aradadır. Kontrol toplumu, sakinlerinin dışsal zorlama aracılığıyla değil, aksine içsel bir ihtiyaçtan dolayı kendisini dışarıya açtığı, özel ve mahrem alanı terk etme mecburiyetinde olma kaygısının yerini utanmazsa sergilenme ihtiyacına bıraktığı, yani, özgürlük ve kontrolün ayırt edilemez hale geldiği yerde tamamlanır. (Han, 2024, s.84)

Dijital panoptikonun kendine has yanı herkesin herkesi gözetlemesi ve herkes tarafından gözetlenebilmesindedir. Dolayısıyla bu gözetleme ve gözetlenme hali, simetrik bir ilişki içerisinde gerçekleşmektedir. Han'a (2024, s.87) göre, bu gözetleme hali Bentham'ın panoptikonun dijital tamamlanışıdır. Han'ın (2024, s.87) deyişiyle "Görmek, gözetlemeyle tamamen örtüşüyor. Herkes herkesi gözetliyor. Herkes aynı anda Big Brother ve mahkumdur."

Son olarak Han (2024, s.90), bugün bir paradigma değişiminin gerçekleştiğine, bu değişimin ise dijital panoptikonun biyopolitik bir disiplin toplumu değil, daha ziyade psikopolitik bir şeffaflık toplumu olmasından kaynaklandığına değinmektedir. Bu toplumda biyo-iktidarın yerini psiko-iktidarın aldığı şu şekilde aktarmaktadır:

Psikopolitika, dijital gözetleme yardımıyla düşünceleri okuma ve kontrol etme konumundadır. Dijital gözetleme, Big Brother'ın güvenilirmez, verimsiz, perspektife bağlı optik sisteminin yerini alıyor. Dijital gözetleme, belirli bir perspektife bağlı olmadığı için çok daha etkilidir. Biyopolitika, insanların psişesine incelikli bir şekilde erişilebilmesine izin vermez. Buna karşılık psiko-iktidar ise her türlü psikolojik süreçlere müdahale edebilir...Psiko-iktidar, insanları dışarıdan ziyade içeriden gözetliyor, kontrol ediyor ve etkiliyor olması bakımından biyo-iktidardan daha etkilidir. (Han, 2024, s.90)

Han (2024, s.90), Big Data sayesinde kitlelerin davranış örüntülerini okumanın mümkün hale geldiğinin ve dijital gözetim toplumunun geliştirdiği totaliter eğilimlerin dijital psikopolitika

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi / Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

çağını başlattığının altını çizmektedir. Dolayısıyla dijitalleşmeyle sunulan özgürlük illüzyonun Han'ın (2024, s.83) deyişyle, “hayatın total kaydında” farklı krizler yarattığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç

Byung-Chul Han tarafından kaleme alınan Sürünün İçinde Dijital Dünyaya Bakışlar isimli kitap, iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve dönüşümleri dijital sürü kavramsallaştırımı üzerinden eleştirel bir bakışla ele almaktadır. Bu bağlamda, dijital sürü kavramsallaştırması ve bu kavramsallaştırmaya ilişkin temel özelliklerin açılımı ile günümüz toplumunun öznesi hakkında okuyucuya yeni bir perspektif sunulduğu düşünülmektedir.

Diğer yandan çalışma, dijital iletişim teknolojileri ve beraberinde sosyal ağlar aracılığıyla birbirleriyle iletişim kuran ve ortak hareket eden öznedeki giderek artan saygı yokluğuna, çözülmeye başlayan kamusal alana, özel olanın sürekli kamusal hale gelmesine, çokluk ve yalnızlık tarafından karakterize edilen günümüzün toplumsal durumuna, dokunmatik ekranda yapılan tıklamaların ötekiyle ilişkiye dair sonuçları olduğuna, algının narsistleşmesine, “biz”in uğradığı erozyona, dijital aygıtların mobil olmaları sayesinde yarattığı yeni kölelik biçimine, aşırı enformasyona maruz kalmanın sebebiyet verdiği hastalıklara, dijital ortamın geleneksel medyaya kıyasla gerçek olanla daha fazla mesafe yarattığına, Big Brother'ın denetimini sosyal medyada kendini sergileyen özne aracılığıyla ve onun rızasıyla gerçekleştirdiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca çalışma, yersel düzen ile dijital düzen, dijital medya ile geleneksel medya, kitleler ve dijital sürü, vatandaş ve tüketici, biyo-iktidar ve psiko-iktidar arasındaki farklılaşmalara değinmesi bakımından da önem taşımaktadır.

Ek olarak, dijital sürü kavramsallaştırımının Han'ın aktardığı şeffaflık toplumu, yorgunluk toplumu, performans toplumu, kontrol toplumu, dijital gözetim toplumu gibi kavramsallaştırmalarının zorunlu bir sonucu olarak –muhtemelen bu toplumsal tipolojileri körükleyecek bir kavrama işaret ettiği düşünülmektedir. Han bu çalışmasında Şeffaflık Toplumu (2017), Psikopolitika (2019), Enfokrazi (2022) gibi kitaplarında geliştirdiği kavramları dijital sürü kavramsallaştırması üzerinden yeniden yorumlamakta, genişletip örneklendirmektedir. Bu anlamda kitabın diğer çalışmaların temel bir özetini sunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Carl Schmitt,

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

Jacques Lacan, Roland Barthes, Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre, Hannah Arendt, Franz Kafka, Michel Foucault, Walter Benjamin gibi düşünürlerin görüşleri de yazarın sürü içindeki öznenin dünyasını analizinde etkili olmuştur. Han, dijitalleşme ile öznenin geçirdiği değişimin ve dönüşümü düşünürlerin kavram setlerine atıf yaparak tartışmaktadır. Böylelikle ilgili çalışmanın içerdiği eleştirilerin incelikli bir şekilde kavranmasına zemin sağlayarak görüşlerini desteklemekte ya da bazı kavramların güncellenmesi gerektiğini iddia etmektedir.

Çalışmasında yazar, sürünün içinde dijital dünyaya bakışı saygı, infial toplumu, enformasyon yorgunluğu, temsil krizi, medyasızlaştırma, psikopolitika gibi kavram setleri üzerinden sosyolojik, siyasal ve kısmen ekonomik bağlam vurgusu içinde ele almaktadır. İlgili kavram setleri dijital sürünün aktif görünürken pasif, etken görünürken edilgen olma halinin anlaşılabilmesine de önemli bir kanıt oluşturmaktadır.

Tartışmasını temellendirdiği eleştirel bakıştan hareketle günümüzün dijital gözetim toplumunun öznesini dijital sürü olarak tanımlamaktadır. Dijital sürünün sorumlu ve politik olarak etkin bir kolektif oluşturamadığı/oluşturamayacağı düşüncesinin çalışmanın bu kuramsal bakış üzerinden temellendirilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Dijital sürü kavramsallaştırmasının önemini iki açıdan değerlendirmek doğru olacaktır. Bunlardan biri, dijital sürünün iktidar ilişkileri ve ekonomik yapı açısından önemi; ikincisi ise gelişen, değişen iletişim akışının yönü ve biçiminin değişimini sembolize ettiği iddiası çerçevesinde dijital sürü içindeki öznenin iletişim dünyası açısından önemidir. Çalışmada dijital sürüyü önemli kılan iddia ve tartışmalar aktarılmış, bu iddiaların zemini ise ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Tüm okumalar ve değerlendirmeler sonucunda, bugün gelinen noktada yadsınamayacak tek şey, dijital medyanın toplumsal ve bireysel düzeydeki etki gücünü biraz ihtiyatla, eleştirel bir bakış açısıyla ele almak gerektiğidir. Han'ın çalışmasının bu yaklaşım üzerinden ele almasını çalışmanın güçlü yanı olarak ifade etmek mümkündür. Bu eleştirel yaklaşım konunun önemini ve yaygınlığını arttırmakta, öznenin dijital medyada var olma nedeni ve devamlılığının dijital gözetim toplumunda belli sınırlar içinde var olduğunun kapsamının daha derin okumalarla incelenmesi zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Çünkü bu var oluş koşullarına uygun biçimde sürü içinde kendine yer bulan özne, enformasyon seli ve infial dalgaları sayesinde, dijital ortamın vaat ettiği özgürlük maskesi ardına gizlenenlerin, sürü içinde olma sürecinin ve bunun en önemli aracının, dijital medya

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

olduğunun farkındadır. Okur yelpazesinin, geniş bir biçimde iletişim, iletişim sosyolojisi, medya, dijitalleşme ve teknoloji üzerine okuyanları, araştıranları kapsayabileceği kitabın güçlü yanlarından birisi dijitalleşmenin birey ve toplum üzerindeki etkisini hakikat, mahremiyet, kamusal alanın dönüşümü, mesafe, saygı, gözetim, yabancılaşma, duyarsızlaşma gibi konulara odaklanarak dijital sürünün izini sürmesidir. İletişim teknolojilerinin özgürlük vaadine yönelik tartışmalara eleştirel bir perspektifle ve şüpheyle yaklaşılması, dijital sürü teması ekseninde, bu sürünün kitlelerden farkını da hesaba katarak, yazarın önceki kitaplarında geliştirdiği toplum tiyolojileri üzerinden açılımlar sunularak analiz edilmesi ile kitap alana özgün bir katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme toplumsal sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. & Lyon, D. (2016). *Akışkan gözetim*. (E. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bentham, J. (2016). Panoptikon ya da gözetim-evi. İçinde B. Çoban & Z. Özarslan (Haz.), *Panoptikon gözün iktidarı* (ss.9-11). Su Yayınları.
- Byung-Chul, H. (2022). *Palyatif toplum günümüzde acı*. (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayıncılık.
- Byung-Chul, H. (2024). *Sürünün içinde dijital dünyaya bakışlar*. (Z. Sarıkartal, Çev.). İnka Kitap.
- Duman, Ö. D. (2021). *Dijital bağımlılıklar ve sosyal medya hastalıkları*. İskenderiye Kitap.
- Kato, T. A., Shinfuku, N., Sartorius, N. & Kanba, S. (2011). Are Japan's hikikomori and depression in young people spreading abroad? *The Lancet*, 378 (9796). [10.1016/S0140-6736\(11\)61475-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)61475-X)
- Kurt, B. (2008). ...İsimler evine hoşgeldiniz. *Yeni Tiyatro*, s. 6.
- Le Bon, G. (1997). *Kitleler psikolojisi*. (Y. Ender, Çev.). Hayat Yayınları.
- Mattelart, A. (2010). *Gözetimin küreselleşmesi güvenleştirme düzeninin kökeni*. Kalkedon Yayınları.
- Özdel, G. (2012). Foucault bağlamında iktidarın görünmezliği ve “panoptikon” ile “iktidarın gözü” göstergeleri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, Volume 2, Issue 1, 22-29. [10.7456/10201100/003](https://doi.org/10.7456/10201100/003)

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.10.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.12.2024

Yıl/Year: 2024, Sayı/Issue: 14, Sayfa/Page: 92-107

Kitap İncelemesi /Book Review

www.toplumvekultur.com

<https://doi.org/10.48131/jscs.1572991>

Poerksen, B. & Detel, H. (2014). *The unleashed scandal. The end of Control in the digital age*. Ingram Book Company.

Saitō, T. (2013). *Hikikomori: Adolescence without end*. (J. Angles, Çev.). University of Minnesota Press.

Teo, A. R., Saha, S., Stufflebam, K., Fetters, M. D., Tateno, M., Kanba, S. & Kato, T. (2015). Psychopathology associated with social withdrawal: Idiopathic and comorbid presentations. *Psychiatry Research*, 228, ss.182–183. [10.1016/j.psychres.2015.04.033](https://doi.org/10.1016/j.psychres.2015.04.033)

Watkin, C. P. (2016). Bentham'ın panoptikon'u ve Dumont'un 'oanoptique'i. İçinde B. Çoban & Z. Özarslan (Haz.), *Panoptikon gözün iktidarı* (ss.77-81). Su Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız çift kör hakem.

Yazar Katkısı: Rabia ZAMUR TUNCER %100 oranında katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Rabia ZAMUR TUNCER %100

Funding and Acknowledgement: This article does not involve any human or animal research requiring ethical approval.

Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

 dergipark.org.tr/tr/pub/jscs

 www.toplumvekultur.com/

 editor@toplumvekultur.com

 dergipark.org.tr/tr/pub/jscs

 www.toplumvekultur.com/

 editor@toplumvekultur.com

e-ISSN: 2667-5854

